

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ «АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ»

Завдання 1 Древньогрецькі мислителі /VII-VI ст.ст. до н.е./ створили багато гном /афористичних висловів/, які навіть карбувались на стінах храмів. Серед таких гном:

а/ етичні: "Нічого понад міру!" /Солон/: ... Міру в усьому дотримуй!" /Гесіод/: "Міра — найкраще" /Клеобул/; б/ світоглядні: "Пізнай самого себе"; "Не дозволяй своєму языку випереджати твій розум" /Хілон/; "Знай свій час" /Піттак/; в/ філософські: "Найбільший простір, бо все вміщує", "Найшвидший розум, бо все оббігає", "Найсильніша необхідність, бо над всім володіє", "Наймудріший час, бо все відкриває" /всі — належать Фалесу/.

На цій основі дайте оцінку, покажіть своє розуміння і відношення до філософії Античної Греції.

Завдання 2 Представники Мілетської філософської школи /м. Мілет, Мала Азія, VII ст. до н.е./ Фалес, Анаксімен, Анаксимандр бачили "основу основ" світу в різних явищах — в воді, повітрі чи апейроні Чому така розбіжність в представників однієї школи? В якій мірі вони суперечать, а в якій — доповнюють один одного? В чому їх геніальність, а в чому — обмеженість?

Завдання 3 Древньогрецький філософ Геракліт /544-483/ вважає:

— "Все обмінюється на вогонь, вогонь — на все, подібно тому, як золото на товари, а товари на золото";

— "Смерть землі — народження води, смерть води — народження повітря, смерть повітря — народження вогню і навпаки";

— "Цей космос був, є і буде вічно живим вогнем, який в повну міру то спалахує, то згасає".

Виходячи з цього, доведіть, що в розумінні Геракліта, вогонь — не просте фізичне явище, а жива і навіть розумна сила.

Завдання 13 Древньогрецький філософ Геракліт /544-483/ говорив:

— "боротьба — батько всього і цар над всім... Все народжується завдяки боротьбі і за необхідністю";

— "В одну і ту ж річку двічі увійти неможливо";

— "Найпрекрасніша мавпа потворна в порівнянні з людиною";

— "Ознака мудрості — погодитись, вислухавши не мене, — а логос, що все єдине";

— "Моїм вчителем є природа існуючого..."

Дайте на цій основі характеристику розуміння Гераклітом світу і процесу його пізнання.

Завдання 14 Видатний мислитель Античного світу Піфагор /571-497/ вважав число першоосновою і суттю всього сущого. Він зазначав:

— "Найбільш мудре — число", "число володіє речами";

— "Душа — є гармонія, а гармонія є числове співвідношення";

— "Справедливість — є число, помножене само на себе";

На вашу думку, в якій мірі Піфагор правий, а в якій перебільшує, надаючи числам такого абсолютного значення? В якій мірі Піфагор — філософ, а в якій — математик?

Завдання 15 Представники елейської школи Античної філософії /VI-V ст./ вважали, що всеєдине буття є Богом, а світ пізнається шляхом гадки і шляхом мислення, причому, чуття вводять розум в оману, їм належать вислови:

— "Більшість слабша від розуму" /Ксенофан/;

— "Дивись розумовими очима на те, чого немає перед нами"

/Парменід/.

Ваше ставлення до їх вчення. Як Ви розумієте згадані вислови?

Завдання 16 Представник елейської школи Зенон /490-430/ доводив, що рух — фікція, обман почуттів. Це він робив в своїх апоріях, наприклад:

— "Дихтохомія" — з точки А неможливо дійти до точки Б, бо весь час, треба долати половину того, що залишилось;

— "Ахілл і черепаха" — бігун Ахілл не наздожене черепахи, бо за час його бігу вона просуватиметься постійно вперед;

— "Стріла" — стріла, що летить, весь час знаходиться в одній із безконечних точок спокою, а сума спокоїв не дає руху.

Що ви можете сказати в захист реальності руху?

Завдання 17 Античні мислителі Емпедокл /483-423/ і Анаксагор /500-428/ відстоювали множинність світу і всі зміни та процеси в світі пояснювали дією двох протилежних сил — Любові та Ненависті /або Дружби та Розбрату/. Як ви сприймаєте таку позицію? Поясніть це на конкретному процесі, наприклад, на житті сім'ї, родини, держави.

Завдання 18 Давньогрецький мислитель Демокріт /460-370/ відомий ідеєю атомів і порожнечі, в якій атоми функціонують. В якій мірі така ідея була геніальною, а в якій — наївною? Які корективи в ідею Демокріта внесла наука? Ваше ставлення до вчення Демокріта про атоми і порожнечу?

Завдання 19 Давньогрецький філософ Демокріт /460-370/ вважав, що є два види пізнання — темний та істинний. Що він мав на увазі? Покажіть своє розуміння цих видів пізнання. За словами Демокріта, мудрість — це дерево, яке дає три плоди: дар гарно думати, дар гарно говорити, дар гарно діяти. Ви погоджуєтесь чи ні? Що тут можна додати чи відняти? Аргументуйте.

Завдання 20 Дайте характеристику вчення Демокріта /460-370/, враховуючи такі його положення:

— тварина від світу відрізняється тим, що має більше тепла, а людина від тварини тим, що ввібрала в себе частку божественної природи і може досліджувати суттєве;

— тільки вважають, що існують колір і смак, а існують лише атоми і порожнеча;

— мудрець — міра всіх існуючих речей; за допомогою чуттів — тих, що відчуваємо; за допомогою розуму — тих, які осмислюємо;

— освіта вимагає трьох речей: природних здібностей, вправ і часу;

— хто намагається знати все, той в усьому буде невігласом.

Завдання 21 Включіться в діалог з Демокрітом — давньогрецьким мислителем /460-370/, який говорив:

— хочеш гарного настрою, не берись за багато справ;

— найпрекрасніше в усьому — середина;

— мудрий не підлягає закону, а живе вільно;

— краще бути бідним, але вільним, аніж багатим, але залежним;

— прикраса жінки — мовчання;

— друг в дні радості приходить по запрошенню, а в дні біди — заявляється сам.

З усім погоджуєтесь? Аргументуйте.

Завдання 22 Подумайте, чому Сократ /469-399/ віддавав перевагу діалогу /усному/ над письмовою фіксацією думок і яке відношення має така його позиція до філософської тези "Пізнай самого себе" та "Я знаю лише те, що нічого

не знаю"?

Завдання 23 Давньогрецький філософ Сократ /469-399/ вважав головними моральними якостями людини /добродетностями, чеснотами/ і поміркованість, сміливість і справедливість. Ви погоджуєтесь з цим чи ні? Покажіть на конкретному матеріалі, як "працюють" ці чесноти на рівні чуттів, серця і розуму людини /в конкретних ситуаціях/.

Завдання 24 Учень Сократа Платон /428-347/ вважав, що:

—реальними є тільки "речі взагалі" /ідеальні речі/, а не конкретні предмети, які є тільки "тією речей";
—знання не може бути з чуттів, бо вони не пам'ятають і не розуміють, так як чуття і розум — протилежні один одному;
—навчившись з'єднувати і роз'єднувати поняття, людина проникає в світ ідей /суть світу/.

Покажіть на цій основі, як Платон розумів світ і процес його пізнання. Що він абсолютизував, а що — недооцінював? Що ви в його вченні приймаєте, а до чого відноситеся критично?

Завдання 25 Давньогрецький філософ Платон /428-347/ дав таку ієрархію людських душ з точки зору мудрості і моральних чеснот:

- 1 місце — душа філософа;
- 2 місце — душа царя чи воєначальника;
- 3 місце — душа державного діяча або господаря;
- 4 місце — душа лікаря, працелюба або спортсмена;
- 5 місце — душа священнослужителя або провидця;
- 6 місце — душа поета або художника;
- 7 місце — душа ремісника чи землероба;
- 8 місце — душа популіста /того, хто догоджає натовпу/;
- 9 місце — душа тирана.

Що ви сприймаєте, а що ні? Які б внесли корективи? Що відняли б чи додали б? Аргументуйте. А також спробуйте зрозуміти і пояснити позицію Платона.

Завдання 26 Давньогрецький філософ Платон /428-347/ вважав ідеальною державу, в якій:

—землероби і ремісники виробляють все необхідне;
—воїни охороняють і забезпечують безпеку громадян;
—філософи здійснюють управління державою.

Ви погоджуєтесь з таким розумінням "ідеальної держави"? Чи можете внести корективи? Дайте свій варіант ідеальної держави для нинішнього і завтрашнього...

Завдання 27 Подумайте над такими відомостями про видатних мислителів Античності, (утриманих з давніх літературних джерел:

—Сократ, при зустрічі з Демокрітом, не впізнавав його;
—Анаксагор не прийняв Демокріта до своєї школи;
—Арістотель в своїх творах відводить Демокріту одне з почесних місць;
—Геракліт плакав, дивлячись на глупі вчинки людей, а Демокріт сміявся, вважаючи вчинки людей гідними тільки насмішки;
—Платон в своїх творах згадав майже всіх древніх філософів, а Демокріта — жодного разу.

Виходячи з цього зробіть висновки про ставлення згаданих мислителів до вчень один одного. Поясніть.

Завдання 28 Філософ Античного світу — Діоген Синопський ЯУ ст. до не./ — один із

послідовників Сократа — відзначався дивним способом життя:

— жив в круглій глиняній бочці /піфос/;

— не користувався посудом;

— просив милостині в кам'яних статуй;

— літом лягав на гарячий пісок, а зимою — на холодний камінь;

— вдень ходив з ліхтарем і т.п.

Як ви думаєте, що хотів своєю поведінкою доказати філософ?

Спробуйте зрозуміти Діогена і пояснити його дії.

Завдання 29 Дайте характеристику філософських поглядів Арістотеля/384-322/на світ, якщо він говорив:

— "ми не можемо прийняти, що є якийсь "дім взагалі" поряд з окремими домами";

— "природа — це форма і суть";

— для природи характерні протяжність і послідовність /простір і час/;

— в часі все виникає, гине, росте, якісно змінюється..., а джерелом руху є Бог;

— "матерія і форма, це — одне і те ж: перша — в можливості, друга — в дійсності..."

Покажіть своє ставлення до таких положень.

Завдання 30 Дайте характеристику філософських поглядів Арістотеля/384-322/на пізнання світу:

— "душа не є тіло, а є дещо, що належить тілу...";

— "душа є початок і кінець живих істот";

— "чуттєве сприйняття не має предметом само себе";

— "не може окремо існувати суть /ідея/ і те, для чого вона суть /річ/";

— "одне і те ж розум і те, що мислиться ним".

Покажіть своє ставлення до таких положень. Чи зі всім погоджуєтесь? Поясніть.

Завдання 31 Подумайте над такими положеннями, які висловлювались мислителями Античного світу:

а/ Стоїки:

— лише мудрець вільний, а всі інші — раби;

— не смерть страшна, а думка про неї;

— благо мудрецю приносить радість, а глупому — насолоду,

— жити відповідно природі, бо вона — наймудріша;

б/ Скептики:

— філософ той, хто прагне до щастя;

— щастя — в атараксії /байдужості/ та в апатії /відсутності переживань/;

— речі — за якістю ніякі; тому треба утримуватись від суджень про них — тільки тоді досягнеш блаженства.

Прокоментуйте і покажіть своє ставлення до згаданих положень.

Завдання 32 Практицизм філософії Античного Риму мав визначальний вплив на формуванням західноєвропейського /латиномовного/ менталітету: експансіонізм, місіонерство, комфортність, дисципліна.

Філософія Античної Греції була більш споглядальною і вплинула на формування менталітету Східної /грекомовної/ Європи, в т.ч., на Київську Русь.

Що ви можете сказати про особливість українського менталітету?

Російського менталітету, який окрім Античного впливу ще зазнав впливу азійського?

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ "ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ"

- Завдання 1. Філософи Середньовіччя головними вважали не "тілесні", а "духовні" характеристики людини. Як Ви розумієте і що включаєте в тілесні та духовні характеристики? Які з них будуть визначальними у Вашому розумінні? Чи є між ними взаємовплив? Якщо є, то в чому він виявляється? Як Ви ставитесь до "середньовічного" підходу до цього питання? Аргументуйте.
- Завдання 2. Для теології і філософії Середньовіччя між земним /гріховним/ та небесним /безгрішним/ життям існує бездонна прірва, яку можна подолати тільки за допомогою Сина Божого. Як Ви до цього ставитесь? Як розумієте роль Ісуса Христа в подоланні людиною шляху "від гріхопадіння — через покаєння — до , спасіння"? Чи обов'язково цей шлях проходити? Чи може людина бути безгрішною, а з цього — чи обов'язково спокутувати гріх і як? Проаналізуйте "середньовічне" та покажіть своє розуміння цієї проблеми.
- Завдання 3. "Батько" християнської апологетики Квінт Тертулліан /160-220/, в своїх доведеннях вищої божественної християнської мудрості над земною філософською заявляє: "Вірю, тому що абсурдно". І до цього додає:
— Не соромлюсь розп'ятого Христа, бо це варте сорому;
— Не сумніваюсь в смерті Сина Божого, бо це безглуздо;
— Вірю в воскресіння мертвого, бо це неможливо.
Подумайте над цими положеннями та покажіть своє розуміння та ставлення до них. Як співвідноситься принцип Тертулліана "Вірю, тому що абсурдно" з філософським "Вірю, тому що логічно"⁹ Чи не знаходите логіки в "абсурдах" К.Тертулліана?
- Завдання 4. Християнська філософія Середньовіччя твердить, що:
— час має циклічний, а не лінійний характер;
— немає минулого, а є пам'ять про Гріх;
— немає теперішнього, а є покаєння і страждання за Гріх;
— немає майбутнього, а є надія на Спасіння.
Покажіть Ваше ставлення до цих положень. Як Ви їх розумієте? Чого тут більше — морально-етичного чи світоглядно-філософського? Що сприймаєте, а що — спростовуєте Які робите практичні висновки?
- Завдання 5. Середньовічна схоластика дала такі варіанти вирішення проблеми співвідношення віри та знання, релігії та науки:
— логіка знання вище догматів віри;
— сила віри могутніша істини науки;
— віра і знання доповнюють один одного.
Прокоментуйте і проаналізуйте кожен з варіантів. Якому віддаєте перевагу і чому? Які варіанти переважали на різних етапах інтелектуальної історії людства і чому?
- Завдання 6. Аврелій Августин /354-430/, провідний філософ християнської патристики, в своєму творі "Про град Божий" пише: "Любов до себе, доведена до презирства до себе як до гріховної істоти, є любов до Бога, і любов до себе, доведена до презирства до Бога, — порок".

- Прокоментуйте цей вислів. Як Ви його розумієте? Які висновки можна зробити, виходячи зі змісту слів Аврелія Августина? Поясніть.
- Завдання 7. Аврелій Августин /354-430/, виразник основних ідей латиномовної патристики, в своїх працях висловлює такі філософсько-теологічні думки:
- "Що таке час? Поки ніхто мене про це не запитує, я розумію... Але як тільки хочу дати відповідь про це, заходжу в тупик."
- "... Сонце припинило свій рух, час це припинив своєї течії." / "Сповідь" /
- "Душа не є ні земля, ні вода, ні повітря, ні вогонь, ні поєднання всіх цих елементів, ні також деяких з них"... вона є "розумна субстанція, пристосована для управління тілом".
- / "Про величину душі" /
- "... спосіб, яким душі з'єднуються з тілами і стають живими істотами, в повному смислі слова дивний і рішуче незрозумілий для людини, а між іншим це і є людина."
- / "Про град Божий" /
- "Створив Ти людину за образом і подобою своєю, і істину цю пізнає лише той, хто пізнав самого себе."
- / "Монологи" /
- Дайте свою оцінку та розуміння процитованих думок А.Августина. Як вони характеризують філософсько-теологічні позиції філософа-теолога?
- Завдання 8. Аврелій-Августин /354-430/, провідний представник християнської патристики, в своїх працях висловлював такі морально-етичні думки:
- "Не виходь в світ, а повертайся до себе самого: внутрі людини перебуває правда .
- / "Про істинну релігію" /
- "Щоб душа могла без перешкод занурити свою суть в повноту істини, вона починає жадати як найвищого дару втечі і повного звільнення від тіла — смерті."
- / "Про величину душі" /
- "Коли людина живе за людиною, а не за Богом, вона уподібнюється дияволу."
- / "Про град Божий" /
- "Людина добродійна, хоча вона і знаходиться в рабстві, вільна; навпаки, зла, хоча і царствує, раб."
- / "Про град Божий" /
- Дайте свою характеристику та розуміння процитованих думок А.Августина. Як вони характеризують морально-етичні позиції філософа-теолога?
- Завдання 9 Схоласти-реалісти вважали, що поняття /"універсали"/ існують реально; схоласти-номіналісти сприймали поняття лише як назви предметів; для концептуалістів поняття існували реально лише в людському мисленні. Прокоментуйте згадані позиції. Співставте їх. В чому їх несумісність і співпадіння. Покажіть ваше розуміння і ставлення до них.
- Завдання 10. Відомий представник середньовічної схоластики Іоан Скот Еріугена /810-877/ в своїх працях "Про розділення природи", "Про провидіння" визначає такі позиції:
- Світ або буття поділяється на суще та несуще;
- Істинна філософія є істинна релігія, і навпаки, істинна релігія є істинна філософія;

—Бог є у всьому, він існує як сутність всього; буття Бога — це Творення;

—Самопізнання — основний шлях споглядання Бога та пізнання світу.

Проаналізуйте такі світоглядні позиції Еріугени. Дайте характеристику його вчення про буття і пізнання світу, співвідношення віри та знання.

Завдання 11. Основний представник схоластичного реалізму Ансельм Кентеберійський /1033-1109/ пропонує оригінальне доведення буття Божого: -

Навіть безумець, який вигукнув, що немає Бога, розуміє слово "Бог" як таке, що означає істоту, вищої і досконалішої від якої помислити неможливо. Отже, Бог реально існує в свідомості при одній думці про нього. А джерелом такої думки є він сам — Бог який існує реально поза людською свідомістю. Ваш коментар до такого доведення, побудованого філософом-схоластом. В якій мірі воно може бути аргументом "на користь" буття Божого, а в чому, на Вашу думку, його слабкі сторони?

Завдання 12. П'єр Абеляр /1079-1142/, одна з найвидатніших фігур середньовічної філософії, в своїй праці "Історія моїх поневірянь" висловлює такі думки:

— Ісус Христос "зміцнив віру в себе не лише могутністю чудес, а особливо силою слів:

— "... не можна вірити в те, чого ти попередньо не зрозумів... смішні проповіді про те, чого ні проповідник, ні його слухачі не можуть осягти розумом. Сам Господі, скаржився, що поводириями-сліпих були сліпці":

— "Наука міркування більше всього має значення для проникнення в різні питання, що є в Святому Письмі, і для вирішення їх";

— "Нам залишається єдиний спосіб боротися проти різних противників: перемагати словами те, чого ми не можемо перемогти діяннями."

Якого значення надавав П.Абеляр логіці, мисленню, слову в житті людини і людства? Яким він бачив співвідношення віри і знання, теології і філософії?

Завдання 13. В "Діалозі між філософом, іудеєм і християнином" П'єр Абеляр /1079-1142/, філософ і церковний діяч Середньовіччя, пише: "... люди особливо вихваляються, коли їм здається, що вони не в змозі ні висловити устами, ні осягнути розумом. І до такого ступеня зухвалими і зарозумілими робить їх виключність власного переконання, що всіх тих, в кому вони бачать різницю від них по вірі, вони оголошують чужими для милосердя Божого, і, осудивши всіх інших, вважають блаженними тільки себе."

Проаналізуйте цю думку П.Абеляра з позиції логіки, життєвої практики та моралі. В якій мірі ці слова актуальні в наш час, зокрема, з огляду на відсутність толерантності як в світському, так і в церковному житті? Чому нічого не змінилось в цьому плані за такий довгий час? Чи це — "вічна" проблема? Подумайте і поясніть.

Завдання 14. Сігер Брабантський /1240-1284/, середньовічний філософ, відомий своєю опозицією вченню Аквінського. В трактаті «Питання про розумну душу» писав:

— "Під словом "душа" ми повинні розуміти те, завдяки чому живе одушевлене тіло";

— "Єдино суще складається із душі і тіла без чогось третього, що було б причиною того, що воно єдине";

— "Розумна душа може бути пізнана тільки з її дій, тобто, із мислення. Мислити ж — значить бути певним чином з'єднаним з матерією і певним чином віддаленим /від неї/";

— "Людина є людиною завдяки розуму... Бо розум, від якого виходить мислення, є вищою здатністю людини і властивий людині.";

— Так як розумна душа в своїй діяльності не залежить від даного тіла чи тілесного органу, в якому мала б буття, то мислення не повинне руйнуватись з руйнуванням даного тіла, а повинне зберігатись, однак, воно не діє поза тілом...". Дайте характеристику поглядів С.Брабантського на душу і пізнання світу, розум і мислення, а звідси — про місце і роль людини в світі. Ваше ставлення до таких поглядів?

Завдання 15. Фома Аквінський /1225-1274/, видатний філософ і теолог Середньовіччя, вирішуючи проблему співвідношення віри і знання, у творі "Сума істинної віри проти язичників" зазначав:

— "Для пізнання тих істин про Бога, які може здобути розум, необхідно вже раніше володіти знаннями, бо майже всі пошуки філософії підпорядковані меті Богопізнання";

— "Коли людині пропонуються деякі істини про Бога, що виходять за межі розуму, то через те в людини закріплюється думка, що Бог є дещо таке, яке переважає все, що можна мислити.";

— "... філософ буде посилатись в своїх міркуваннях на власні причини речей, віруючий же — на першопричину... Тому віра, якщо вона споглядає найвищу причину, могла б бути названа вищою мудрістю.";

— "... в філософському вченні... спочатку розглядається творіння, а прикінці Бог;... у віровченні... спочатку розглядається Бог і потім творіння".

Дайте аналіз і оцінку розуміння Ф.Аквінським співвідношення віри та знання, теології і філософії. Якими він бачить процес пізнання і місце людини в світі?

Завдання 16. Фома Аквінський /1225-1274/, засновник християнської філософії томізму, названий "ангельським доктором", вважав, що те, чого не може довести філософія, доводить релігійна віра, в свою чергу, філософська логіка допомагає зміцнювати релігійну віру. Зокрема, буття Бога підтверджується 5-ма логічними доведеннями:

— Бог як першопричина руху:

— Бог як першоджерело творення:

— Бог як першопричина існування:

— Бог як абсолютний еталон якостей;

— Бог як абсолютна цілеспрямовуюча сила.

Поясніть кожне з цих доведень. Поясніть, чому, виходячи з таких доведень, теолог приходить до висновку, що Бог не тільки є, а й мусить бути?

Завдання 17. Філософ-теолог Фома Аквінський /1225-1274/ вважав, що ідеї існують до речей, а речі народжуються з безтілесних форм посередництвом Божественного розуму і "небесного руху" і наголошував:

"Первинні форми містяться в Божественному Розумі", "Бог є Першопричина всіх речей як їх взірєць". Дайте оцінку такій позиції, покажіть своє розуміння та сприйняття її. Розкрийте суть вчення Ф.Аквінського про ідею, матеріальну річ, створення світу /речей/ і його пізнання.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ "ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ"

- Завдання 1 Філософи Раннього /Італійського/ Відродження вважали, що:
— Бог створив Світ і Людину в світі та дав людині право творити культуру;
— Людина — вершина Божественного творення;
— Над людиною, як Божим творінням, владарює не Фатум, а Фортуна.
Прокоментуйте, поясніть ці положення та покажіть своє розуміння та ставлення до них.
- Завдання 2 Подумайте над такими світоглядними позиціями окремих філософів Раннього /Італійського/ Відродження:
Франческо Петрарка/1304-1374/: земні прагнення людини є оправданими і законними;
Микола Кузанський /1401-1464/: Божественна єдність розгортається в множину реального світу;
Марсіліо Фічіно /1433-1499/: народження є сходженням "вниз" — від Божественної єдності до тілесної індивідуальності, а смерть є сходженням "вверх", поверненням від тілесної індивідуальності до Божественної єдності;
Нікколо Макіавеллі /1469-1572/: найпотужніший стимул людської діяльності — майновий інтерес.
Прокоментуйте, поясніть ці положення та покажіть своє розуміння та ставлення до них.
- Завдання 3. Мислителі Пізнього /Північного/ Відродження говорили:
Еразм Роттердамський /1469-1536/: в руках Божих лише початок і кінець людського життя, а між ними — з ласки Божої творить сама людина;
Томас Мор/1478-1535/: Ідеальною є така держава, в якій панує спільна власність, рівність в розподілі благ, обов'язковість праці;
Леонардо да Вінчі /1452-1519/: досвід — наставник всіх наставників, а мудрість - його донька.
Прокоментуйте, поясніть ці положення та покажіть своє розуміння та ставлення до них.
- Завдання 4. Діячі і мислителі Пізнього Північного/ Відродження М.Лютер і Ж.Кальвін, які поклали початок реформації церковного життя та релігійної віри, вважали:
Мартін Лютер/1483-1548/: священство. одухотворення людей є загальним, а не тільки одного духовенства, тому можливий індивідуальний зв'язок кожного віруючого з Богом без всяких посередників;
Жан Кальвін/1509-1564/: Ісус Христос обрав до спасіння не все людство, а лише частину його — "званих багато, а обраних мало."
Прокоментуйте ці положення. Яке значення і вплив мають вони в сучасній протестантській церкві? Ваше розуміння і ставлення до цих положень?
- Завдання 5 Відношення до Бога і розуміння його сутності різними мислителями, філософами та іншими людьми виявляється в таких напрямках:
— теїзм: — деїзм; — пантеїзм; — атеїзм.
Дайте коротку характеристику, розкрийте особливості кожного з цих напрямків та покажіть своє ставлення до них. Використайте філософський або тлумачний словник.
- Завдання 6 Данте Аліг'єрі /1265-1321/, як "останній поет Середньовіччя і перший поет

Нового часу", в своїй безсмертній "Божественній комедії" подає такі строфи:

— "Рабо Італіє! скорбот житло.

Судно без стерника під хуртовину!

Не владарка провінцій, а кубло!

...Поглянь на берегах морського миру,

злочасна, і на себе зір зведи, —

чи є куток, який радів би миру?"

— "Я зразу зрозумів, що бачу бідних

Перед собою не ярих нікчем,

І Богу і ворогам його огидних."

— "Тепер не час тобі ледарювать, —

Сказав учитель, — слави ні перина,

Ні подушка не в силі дарувать."

— "...Ждана буря виявить турботу;

Корму поставить в давній носа слід.

Належний напрям указавши флоту,

І з квітки визріє прекрасний плід."

— "Коли бере безславних домовина.

Вони такий же залишають слід.

Як дим в повітрі чи на хвилях піна.

Зведися ж: втому подолати слід

В душі, яка здолає зло природи.

Як плоть важка не призведе до бід."

— "О браття! Недовгий строк потратьте життєвий,

Що вам лишився на відповідальні

Ще дальші подорожі в світ сумний.

Щоб вслід за сонцем землі зріть печальні.

То ж пригадайте, ви чиї сини.

Бо ви народжені не животіти,

А знання й честь нести у світ ясний."

Дайте філософське та соціально-етичне осмислення поетичних образів / "Божественної комедії" А. Данте, розкрийте їх світоглядний зміст. В чому їх гуманізм і антропоцентризм? Що скажете про їх актуальність?

Завдання 7 Франческо Петрарка /1304-1374/, поет і мислитель, перший гуманіст своєї епохи, залишив такі поетичні рядки інтимного та соціального змісту:

а). "Як не любов, то що ж це може бути?

А як любов, то що ж таке вона?

Добро? — Та ж в ній скорбота нищівна.

Зло? — Але ж муки ці солодкі, Боже!

Чужій чи власній волі я служу?

Неначе в просторінь морську безкраю

В човні хисткому рушив без керма;

Про мудрість тут і думати дарма, —

Чого я хочу — й сам уже не знаю:

Палаю взимку, в спеку весь дрижу."

б). "У кого повні груди

Пихи, омани й гордощів украй,

їм правила — завжди ворог. Знай,

Ти знайдеш відгук і прихильність щирі

Лиш в колі обранців тіснім.

"Чи чуєте? — скажи ти їм, —

Я йду й волаю:

"Миру! Миру! Миру!"

Дайте філософське і світоглядне тлумачення інтимних та соціальних образів з поетичних рядків Ф.Петрарки. Яка світоглядна позиція поета з них "проглядається"? В чому його гуманізм при оцінці людини, її почуттів та вчинків?

Завдання 8 Відомий європейський мислитель і церковний діяч Микола Кузанський /1401-1464/ в своїй праці "Про вчене незнання" пише: "Одиниця є початок всякого числа, так як вона — мінімум; вона — кінець всякого числа, так як вона — максимум. Вона, звідси, абсолютна єдність: ніщо їй не протистоїть; вона є сама абсолютна максимальність: всеблагий Бог"

"... єдність, рівність і зв'язок є одне і те ж... зв'язок виникає з єдності і рівність з єдності... Бог є дійсно сама суть речей, бо він — принцип буття і тому є суттю... Найменування триєдності та її трьох осіб — Отця, Сина і Святого Духа — дане за властивістю творінь." "За Божою ідеєю всі речі вступили в буття, і першим в буття вступив Всесвіт, а слідом за ним всі речі, без яких не може бути ні Всесвіту, ні досконалості."

"Розум так близький до істини, як многокутник до кола: бо чим більше число кутів вписаного многокутника, тим більше він наближається до кола, але ніколи не стане рівним колу навіть в тому випадку, коли кути примножаться до безконечності... Суть речей, яка є істиною буття, недосяжна в своїй чистоті."

Поміркуйте над цими фрагментами. На їх основі розкрийте основні положення вчення М.Кузанського про буття і пізнання світу.

Завдання 9 Видатний італійський філософ Марсіліо Фічіно /1433-1499/ в праці "Платонівське богослов'я про безсмертя душі" висловлює такі думки:

—"Всі частини світу, хоча вони і різні, узгоджуються у взаємному порядку, бо складають єдине тіло, переймають один в одного і запозичують природу. Нижчі тіла рухаються вищими, вищі — безтілесною природою. Порядок цей залежить не від випадку, бо він завжди тотожний і подібний собі."

—"Бог тому знаходиться у всіх речах, що всі вони знаходяться в ньому, і якщо б вони не були в ньому, вони не були б ніде, і не існували б зовсім."

—"... де є внутрішній рух, там і життя... і як в загальності тіла /в тілесному Всесвіті — прим, наша/ всюди присутня природа, так і в загальній природі всюди знаходиться загальна душа... Як природа надає рух своїм творінням, так Бог надає природі буття."

—"Могутність людини майже подібна Божественній природі... є як би деякий Бог... володіє сама собою... управляє сім'єю, влаштовує державу; владарює над народами і володіє всім земним колом... Народжена керувати, не може терпіти рабства."

Подумайте над фрагментами з твору М.Фічіно і скажіть, якими бачив філософ світ і природу, в чому покладав значення Бога і яке відводив людині місце в світі?

Завдання 10. Леонардо да Вінчі /1452-1519/, великий італійський мислитель, художник, інженер та філософ, залишив нам такі думки:

—"Недоторканим залишаю Святе Письмо, бо воно — вища істина";

—"О дивна справедливість твоя, Перший Двигуне, ти не захотів

жодної сили позбавити ладу і властивостей необхідних їй дій!";
 — "Там, де кричать, там істинної науки немає";
 — "Мислимі речі, що не пройшли через відчуття, порожні і не породжують ніякої істини";
 — "Наука — полководець, практика — солдати... Завжди практика повинна будуватись на хорошій теорії";
 — "Хоча природа розпочинає з причини і закінчується досвідом, ми повинні йти зворотнім шляхом, починаючи з досвіду і з ним відшуковуючи причину";
 — "Все наше пізнання розпочинається з відчуттів";
 — "Досвід ніколи не помиляється, помиляються тільки судження";
 — "Необхідність — наставник і опікун природи";
 — "Науки неможливі без діяльності рук, хоча спочатку вони і розпочинаються в мислі".

На основі таких афористичних думок Леонардо да Вінчі спробуйте створити загальний світоглядний образ мислителя, знайти основні елементи з системи його поглядів на світ. Бога, природу, на людські знання і місце людини в світі.

Завдання 11. Миколай Коперник /1473-1543/, творець геліоцентричної системи світу, основну працю свого життя "Про обертання небесних сфер" присвятив папі Римському Павлу III. В такій посвяті видатний астроном і мислитель писав:

— "... мислі філософа досить далекі від судження народного, так як перший зобов'язаний у всьому шукати істину настільки, наскільки дано від Бога розуму людському, але, тим не менше, я вважаю, що потрібно зрікатись погляду, далекого від істини";
 — "Чим безглуздішим в даний час сприймається багатьма моє вчення про рух Землі, тим більше заслуговує воно вдячності і здивування";
 — "... філософам, які звично прагнуть до пізнання навіть найбільш нікчемних речей, до цих пір не вдалося з достовірністю пояснити хід світової машини, створеної кращим і люблячим порядком Зодчим";
 — "... мої дослідження можуть принести користь церкві... у... виправленні церковного літочислення..., бо завдання це залишилось невирішеним саме з тієї причини, що тоді ще не були в змозі точно визначити продовжуваність року і місяця, а отже, і рух Сонця та Місяця";
 Подумайте, в чому причини і смисл такої посвяти — "єретичного" твору "святійшому" папі? Як розцінює Коперник своє відкриття? Яке місце відводить вчений науці, філософії, мисленню в житті людини, людства, і навіть церкви?

Завдання 12. Політичний діяч і мислитель Італійського Відродження Нікколо Макіавеллі /1469-1527/ у своїй видатній праці "Цар" пише:

— "Можна, думається мені, вважати за правду, що доля розпоряджається лише половиною наших вчинків, але управляти другою половиною чи більше того вона дозволяє нам самим";
 — "Щасливий той, хто узгоджує свій спосіб дій з властивостями часу... Несчастний той, чиї дії з часом в неладах";
 — "Краще бути сміливим, аніж обережним, тому що доля — жінка, і якщо хочеш володіти нею, треба її бити і штовхати";
 — "... той, хто хотів би завжди проповідувати віру в добро, неминуче гине серед багатьох людей, чужих добру. Тому князю, який бажає втриматись /при владі — прим, наша/, необхідно навчитись вмінню

бути недоброчинним і користуватися чи не користуватися доброчинностями, зважаючи на необхідність... Не ухиляйтесь від добра, якщо це можливо, але вміти вступити на шлях зла, якщо це необхідно". Якщо оправдані, то чим оправдані такі позиції Н.Макіавеллі? Ви сприймаєте їх? Як їх оцінити з позицій гуманізму і демократизму? А з позицій практичного результату? Чи не виявляються вони в сучасній політиці?

Завдання 13. Голландський філософ, письменник і богослов Еразм Роттердамський /1469-1536/ в своєму сатирично-філософському творі "Похвала глупоті" подає такі іронічні думки:

— "Вони /філософи — прим, наша/ лише себе і вважають мудрими, а всі інші смертні, на їхню думку, то тіні, що бездумно блукають по землі.

... Ці філософи пояснюють причину... речей з такою певністю, ніби вони були посвячені в усі секрети будівниці природи і тільки щойно повернулися з ради богів.

... По правді кажучи, вони... і самі себе добре не знають і не бачать ями чи каменя під ногами. Але, незважаючи на це, філософи запевняють нас, що бачать ідеї...";

— "Сумно дивитись на похмурих диваків, що вічно зайняті філософськими студіями, або скніють над іншою вельми серйозною і вельми тяжкою працею. Ще не ставши молодими, вони старіють від турбот і думання, бо науки не тільки ослаблюють розум та дух, а й висмоктують життєву силу .

Чого в цих словах більше — іронії, сарказму чи апатії? Що тут — зневага до людської думки, зневіра в сили людини чи застереження від переоцінки людських можливостей і сил? Яким, на Вашу думку, бачив Е.Роттердамський світ і місце людини в ньому?

Завдання 14. Томас Мор /1478-1535/, політичний діяч і мислитель, відомий класик утопічної соціальної теорії, в своїй праці "Утопія" висловлює такі думки соціально-етичного змісту:

— "Ніяка пристрасть не вразила гіршими бідами людське життя, як ця таємна прив'язаність до самого себе, до власної вигоди";

— "Господь передбачив багато, коли постановив, щоб все було спільним, і багато передбачив Христос, коли знову намагався відвернути смертних від приватного інтересу до спільного";

— "Забезпечити, наскільки це можливо з точки зору суспільних потреб, всім громадянам найбільшу кількість часу після тілесного рабства для духовної свободи і освіти. В цьому... полягає щастя життя";

— "Душа безсмертна і по благості Божій народжена для щастя; наші доброчинності і благодійності після цього життя чекає нагорода, а ганебні вчинки — муки";

— "Треба остерігатись тільки того, щоб менше задоволення не заважало більшому, і не добиватись такого, платою за яке є страждання... Щастя полягає не у всякому задоволенні, а тільки в чесному і благородному".

На цій основі дайте характеристику і свою оцінку соціально-етичних поглядів Т.Мора. В якій частині вони привабливі, а в якій — утопічні? Наскільки вони "прижились" в суспільній практиці?

Завдання 15. Італійський філософ епохи Відродження П'єтро Помпонацці /1462-1525/ в

"Трактаті про безсмертя душі" висловлює оригінальні думки про людство і людину:

— "Не всі можуть володіти однаковою досконалістю, одним вона дана в більшій, іншим в меншій мірі. Якщо знищити цю нерівність, рід людський або загине, або буде позбавлений досконалості... Тому нерівність між людьми не повинна сприйматись за розбрат; але як в симфонії співмірна різниця голосів створює солодку співзвучність, так і співмірна відмінність між людьми породжує досконалість...";

— "... мудрий муж швидше віддасть перевагу крайнім нещастям і мукам, аніж перебуванню в невігластві, глупоті і пороках. Бо найменша частка знань і добродетелей переважає всі тілесні насолоди і самі царства, в яких панує порок і тиранія";

— "... життя людське, навіть найкоротше, краще від як завгодно довгого життя худобини";

— "Ні одне зло по суті не залишається безкарним і ні одне благо не залишається по суті без винагороди... Суттєва винагорода добродетелі є сама добродетель, яка робить людину щасливою... Відплата грішник) є сам порок, нещасніше і негідніше якого немає нічого".

Подумайте і покажіть своє розуміння процитованих думок П.Помпонаці. Як Ви їх оцінюєте? Чи сприймаєте соціально-етичні ідеали філософа? Аргументуйте.

Завдання 16. Італійський філософ Томмазо Кампанелла/1568-1639/, відомий своїми соціально-утопічними ідеями, в праці "Місто Сонця" висловлює такі соціально-етичні думки:

— "Коли ми позбавимось від самолюбства, у нас залишиться тільки любов до спільноти";

— "В першу чергу треба турбуватись про життя цілого, а потім вже його частини";

— "Крайні злидні роблять людей негідниками, хитрими, лукавими, крадіями, підступними, брехунами і т.д., а багатство — пихатими, гордими, неуками, зрадниками, обманщиками, хвальками і т.д.";

— "Спільнота робить всіх одночасно і багатими, і разом з цим бідними: багатими — тому, що в них є все, бідними — тому, що в них немає ніякої власності; і через це не вони служать речам, а речі служать їм";

— "Смерті вони зовсім не бояться, так як вірять в безсмертя душі і вважають, що душі, виходячи з тіла, приєднуються до добрих чи злих духів відповідно до своєї поведінки за час земного життя".

Дайте характеристику соціально-етичних поглядів Т.Кампанелли. Ваша оцінка і сприйняття цих поглядів? Як ідеї, проголошені філософом-утопістом, співвідносяться з суспільною практикою? В якій частині вони необхідні суспільству, а в якій — хибні і нереальні?

Завдання 17. Джордано Бруно /1548-1600/, видатний італійський філософ і поет, противник схоластики і жертва інквізиції, в найвидатнішому своєму творі "Про причину, начала і єдине" обстоює такі позиції:

— "Ми називаємо Бога першим началом, поскільки всі речі нижче нього... Ми називаємо Бога першою причиною, поскільки всі речі відмінні від нього, як дія від двигуна";

— "Загальний розум — це внутрішня, найреальніша і спеціальна здатність і потенційна частина душі світу. Це є єдине тотожне, що

наповнює все, освітлює Всесвіт і спонукає природу виробляти як слід свої види і, таким чином, має відношення до продукування природних речей, подібно до того, як наш розум відповідно виробляє розумні образи"; —"З більшою легкістю світова душа панує над Всесвітом, аніж наша душа над нашим тілом... Не будучи скованою, управляє світом таким чином, що сама не стає зв'язаною тими речами, над якими панує"; —"В самому тілі природи слід відрізнити матерію від душі... Тому ми називаємо в цьому тілі три речі: по-перше, загальний інтелект, виражений в речах; по-друге, животворчу душу всього; по-третє, предмет".

Виходячи з цього, розкрийте основні риси пантеїстичного вчення Д.Бруно. Що в такому вченні від науки, а що — від теології? Ваше сприйняття і ставлення до ідей Великого Італійця?

Завдання 18. Провідник протестантської Реформації, видатний німецький теолог і проповідник Мартін Лютер /1483-1546/ в своїх філософсько-теологічних працях /"Рабство волі", "Про свободу християнина" та інших/ висуває такі тези:

- Спасіння людини залежить не від неї самої, а від милосердя Творця;
- Заради Христової правди необхідно відмовитись від благ людського розуму;
- Знати Бога і його наміри неможливо, тому людина може тільки вірити і надіятись;
- Тільки беззастережна віра робить людину добродійною;
- Совість кожного — це Бог в кожному;
- На того зійде Божа благодать, хто "несе свій хрест" не заради заслуг, а для вдосконалення себе;
- Страждання від власної неспроможності здійснити більше добра
- ознака наближення Божої благодаті.

Виходячи з цих тез, визначте основні риси реформаційних ідей М.Лютера. Як Ви розумієте і відноситеся до його теологічної і морально-етичної концепції? Якою він бачить людину — сильною, здатною до самостійності чи безвільною? В якій мірі такі ідеї живуть у сучасному протестантизмі?

Завдання 19. Жан Кальвін /1509-1564/, теолог, мислитель і відомий діяч Реформації, в своїй основній праці "Настанови в християнській вірі" висуває такі тези:

- Безкарність аморальна, бо люди від природи схильні до гріха;
- Людська мудрість лише тоді мудрість, коли узгоджується з Святим Письмом;
- Людина поза церквою—тварина, тому поза церквою їй нема спасіння;
- Єдиний авторитет для людини — Святе Письмо;
- Благо в тому, що ніхто не знає, хто буде оправданий Богом, а хто — осудженим;
- Кожен має жити так, ніби саме він обраний Богом до спасіння;
- Професійні успіхи — ознака богообраності, бо професія — це місце служіння Богу, а не людям і не собі.

Виходячи з цих тез, визначте основні риси реформаційних ідей Ж.Кальвіна. Як Ви розумієте і відноситеся до його теологічної і морально-етичної концепції? Якою він бачить людину — сильною чи слабкою, активною чи бездіяльною? Чи живуть його ідеї в сучасному протестантизмі і в якій мірі?

Завдання 20. Напишіть творчу роботу-міркування на одну із запропонованих тем:

- Відродження — процес постійний і неперервний.
- Відродження через призму інтелектуального, морального, естетичного та соціального життя людини.
- Видатні діячі Відродження — виразники ідей майбутнього.
- Загальносуспільне відродження та внутрішнє відродження людини.
- Віра та знання, теологія і філософія в ідеях Відродження.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ "ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ"

- Завдання 1. Уявіть, що Вам надали право скласти розклад занять Вашої групи на наступний день і в цей розклад належить включити заняття з філософії — "Філософія Середньовіччя", "Філософія Відродження" та "Філософія Нового часу". Причём, кожне заняття проводить один з філософів даної епохи, який, на Вашу думку, найбільш яскраво виражає філософську парадигму свого часу:
- то кому або яким трьом філософам /по одному від епохи/ Ви доручите проводити заняття?
 - які визначите теми кожному з трьох філософів?
 - які, на Вашу думку, питання і проблеми повинен буде висвітлити кожен філософ на своєму занятті /в своїй лекції/?
- Свій вибір аргументуйте.
- Завдання 2. Англійський філософ Нового часу Френсіс Бекон /1561-1626/ в творі "Новий Органон" пише:
- "Людина, слуга і тлумач природа, стільки здійснює- і розуміє, скільки досягнула в її порядку ділом чи міркуванням, а вище цього вона не знає і не може":
 - "Знання і могутність людини співпадають, бо незнання причини затрудняє дію. Природу перемагають тільки підпорядкуванням їй. і те, що в спогляданні здається причиною, в дії виявиться правилом":
 - "Жадібний розум людський. Він не може ні зупинитись, ні перебувати в спокої, а рветься все далі... тому думка не в змозі охопити межу і кінець світу, але завжди ніби за необхідністю уявляє щось існуюче ще далі...":
 - "Споглядання природи і тіл в їх просторі подрібнює і розслаблює розум: споглядання ж природи і тіл в їх складності і конфігурації оглушують і паралізують розум".
- На цій основі дайте характеристику принципів положень теорії пізнання, якої дотримувався Ф.Бекон.
- Завдання 3. Відомий англійський філософ Томас Гоббс /1588-1679/ в праці "Левіафан" висловлює такі думки:
- "Тільки теперішнє має буття в природі, минуле має буття лише в пам'яті, а майбутнє не має ніякого буття";
 - "Все, що ми собі уявляємо, конечно... Коли ми говоримо, що якась річ безконечна, ми цим лише означаємо, що нездатні уявити собі кінець і межі названої речі, бо ми маємо уяву не про саму безконечну річ, а лише про нашу власну нездатність";
 - "...визнання Єдиного Бога, надвічного, безконечного і всемогутнього, може бути легше виведене із бажання людей пізнати причини природних тіл..., аніж зі страху людей перед тим, що з ними

може трапитись в майбутньому":

—"Свобода і необхідність сумісні... Таку ж сумісність ми бачимо в діях, які люди здійснюють добровільно. Насправді, так як добровільні дії виникають з волі людей, то вони виникають із свобода, а так як всякий акт людської волі, всяке бажання і схильності виникають з якої-небудь причини... то вони виникають з необхідності".

Дайте характеристику поглядів Т.Гоббса на Бога, світ і можливості людини в світі.

Завдання 4. Рене Декарт /1596-1650/, видатний французький філософ і вчений, в своїй праці "Начала філософії" викладає такі позиції: "Філософія... одна тільки вона відрізняє нас від дикунів та варварів, і кожний народ тим більше цивілізований і освічений, чим краще в нього філософствують";

"... задоволення, яке ми отримуємо від споглядання речей, видимих нашому оку, не можна порівнювати з тим задоволенням, яке приносить нам пізнання того, що ми знаходимо за допомогою філософії". "... для пошуків істини необхідно раз в житті, наскільки це можливо, поставити все під сумнів";

— "Ми з досвіду знаємо, як часто нас обманювали чуття, і, звідси, було б необачним надто покладатись на те, що нас обмануло хоча б один раз";

"...положення "я мислю, отже, я існую" є першим і найбільш достовірним .. для того, щоб мислити, треба існувати..." На цій основі розкрийте особливості теорії пізнання Р. Декарта.

Завдання 5. Бенедикт Спіноза /1632-1677/, відомий голландський філософ, в праці "Етика" дає такі поняття:

"Під субстанцією я розумію те, що існує само собою і являється само через себе...";

"Під атрибутом я розумію те, що розум уявляє в субстанції як складову її сутність"; 5

"Під Богом я розумію істоту абсолютно безконечну, тобто, субстанцію, яка складається з безконечно багатьох атрибутів, кожен з яких виражає вічну і безконечну сутність... Крім Бога ніяка субстанція не може ні існувати, ні бути уявленою";

"В природі речей немає нічого випадкового... Всяка конкретна річ може існувати..., коли вона визначається до існування і дії якоюсь іншою причиною...".

На основі цього покажіть, як розумів Б.Спіноза субстанцію, Бога і природу? Що пов'язує і що відрізняє ці поняття? Як розумієте їх Ви?

Завдання 6. Подумайте над висловами Бенедикта Спінози /1632-1677/, голландського філософа, про душу /з його праці "Етика, доведена в геометричному порядку"/ і дайте характеристику його теорії пізнання:

"Людська душа здатна до сприйняття багато чого різного і тим здатніша, чим в більше число різних станів може приходити її тіло";

"Людська душа сприймає всяке зовнішнє тіло як дійсно існуюче тільки посередництвом ідеї про стан свого тіла";

"Всі ідеї, оскільки вони відносяться до Бога, істинні";

"Хибність полягає в недоліку пізнання, який знаходиться в неадекватних, тобто, спотворених і туманних ідеях";

"Природі розуму властиво розглядати речі не як випадкові, але як необхідні";

"Все, до чого ми прагнемо внаслідок розуму, є не що інше, як пізнання; і

душа, поскільки вона керується розумом, вважає корисним для себе тільки те, що веде до пізнання";

"Всякий, хто прагне доброчесності, бажає іншим того ж блага, до якого прагне сам, і тим більше, чим більшого пізнання Бога він досяг".

Доведіть, що теорія пізнання Б.Спінози пов'язана з соціальною практикою, особливо, з моральними відносинами.

Завдання 7. Видатний англійський філософ Джон Локк /1632-1704/ так описує "кроки, якими розум доходить до різних істин": "Відчуття спочатку вводять одиничні ідеї і заповнюють ними ще порожнє місце; і по мірі того, як розум поступово освоюється з деякими з них, вони вміщуються в пам'яті разом з даними їм іменами. Потім, просуваючись вперед, розум абстрагує їх і поступово навчається вживанню загальних імен. Так розум наділяється ідеями і словами, матеріалом для вправ своєї здатності до міркування".

/ "Дослід про людський розум" /

Дайте характеристику теорії пізнання Д.Локка. Що він розуміє під "іменами" і "читальними іменами"? В якій мірі його теорія відповідає сучасній теорії пізнання? Визначте її сильні і слабкі сторони /на Вашу думку/, застосувавши при цьому Ваші знання з психології, інших наук.

Завдання 8. Джон Локк /1634-1704/, англійський філософ Нового часу, в своїй праці "Дослід про людський розум", говорить, що —

— знання людина отримує лише через досвід, який є:

внутрішнім, що дається розумом в формах бажання, сумніву, мислення та віри; зовнішнім, що дається зовнішніми відчуттями кольору, звуку, дотику, смаку, запаху;

— причім, внутрішній досвід дає первинні або внутрішні характеристики предмета, а зовнішній — вторинні або зовнішні характеристики.

Покажіть на конкретному прикладі, як формується внутрішній і зовнішній досвід, як людина пізнає первинні і вторинні якості предметів. Опишіть цей процес, застосовуючи знання з психології та інших природничих чи гуманітарних наук. і

Завдання 9. Готфрід Лейбніц /1646-1718/, відомий німецький філософ і вчений-енциклопедист, пише в своїй основній праці "Монадологія": "Монади... є не що інше, як проста субстанція, яка входить до

складних; проста — значить така, що не має частин"; "І необхідно повинні існувати прості субстанції, тому що існують складні, бо складна субстанція є не що інше, як зібрання або агрегат простих";

"А де немає частин, там немає ні протяжності, ні фігури і неможлива ділимість. Ці ж монади і суть істинні атоми природи, одним словом, елементи речей";

"Якби ми хотіли назвати душею все, що має сприйняття і прагнення..., то можна було б всі субстанції або створені монади назвати душами... Душами можна назвати тільки такі монади, сприйняття яких більш чіткі і супроводжуються пам'яттю"; "... пізнання необхідних і вічних істин відрізняє нас від простих тварин і приносить нам володіння розумом і науками, підносячи нас до пізнання нас самих і Бога. І ось це називається у нас розумною душею або духом";

"... остання причина всіх речей має знаходитись в необхідній субстанції, в якій багатоманітність змін перебуває в найвищому ступені, як в джерелі; і це називаємо Богом".

Виходячи з нього, визначте основні положення вчення Г. Лейбніца про

монади: що вони є? для чого вони є? чим вони відрізняються одна від одної? чим вони схожі одна на одну? чому вони мають ієрархію?

Завдання 10. Англійський філософ і церковний діяч Джордж Берклі /1685-1753/ таким бачив процес пізнання світу:

"...предмети людського знання... суть частково ідеї, дійсно вкарбовані в наших відчуттях, частково ідеї, сприйняті через спостереження над станами і діями душі, частково ідеї, утворені за допомогою пам'яті і уяви... Через зір я маю ідеї світла і кольорів... Посередництвом дотику я сприймаю тверде і м'яке, тепле і холодне, рух і опір... Нюх постачає мені запахи, рот — смаки, слух приводить в душу звуки...

.. Ця пізнаюча діяльна істота є те, що я називаю розумом, духом, душею або мною самим.

...ні наші мислі, ні пристрасті, ні ідеї, утворені уявою, не існують поза нашою душею".

/ "Трактат про начала людського знання" /

Ваша характеристика та оцінка теорії пізнання Д.Берклі. Що в неї спільного і що відмінного з теорією пізнання Д. Локка ?

Завдання 11. Англійський філософ та історик Давид Юм /1711-1776/ в "Трактаті про людську природу" пише:

"Існують філософи, які уявляють, ніби ми щомиті безпосереднім чином усвідомлюємо те, що називаємо своїм "я"... Але... "я" або особа, є не якась одинична уява, а те, до чого, за припущенням, відносяться багато наших уяв та ідей. Якщо ідея нашого "я" породжується деякою уявою, то вона повинна залишатись незмінно тотожною протягом всього нашого життя.

... Але немає такої уяви, яка була б постійною і незмінною... отже, такої ідеї зовсім немає."

".. коли я найбільш інтимним чином вникаю в дещо, назване мною своїм "я", я завжди наштовхуюсь на те чи інше одиничне сприйняття тепла чи холоду, світла чи тіні, любові чи ненависті, страждання чи насолоди. Я ніяк не можу вловити своє "я" як дещо існуюче поза сприйняттями... Якщо "ж мої сприйняття тимчасово припиняється, як буває в глибокому сні, то протягом цього часу я не усвідомлюю свого "я" і воістину можу вважатись неіснуючим".

Ваше розуміння і ставлення до такої позиції Д.Юма щодо людини і сприйняття нею себе самої. З чим можна погодитись, а що варто спростувати? Принижує чи возвеличує людину такий підхід до неї?

Завдання 12. Французький філософ, письменник та історик Шарль Монтеск'є /1689-1755/ в праці "Про дух законів" пише:

"Закони в найбільш широкому значенні цього слова суть необхідні відношення, що випливають з природи речей";

"Бог відноситься до світу як творець і охоронець; він творить за тими ж законами, за якими охороняє; він діє за цими законами, тому що знає їх; він знає їх, тому що створив їх, тому що вони відповідають його мудрості і могутності";

"Одиничні розумні істоти можуть самі для себе створювати закони... Законом, що створені людьми, повинна була передувати можливість справедливих відносин";

"Як істота фізична, людина подібно до всіх інших тіл управляється незмінними законами; як істота, обдарована розумом, вона постійно порушує закони, встановлені Богом, і змінює ті, які сама встановила".

Розкрийте суть вчення Ш.Монтеск'є про закони. Ваше розуміння і ставлення до положень цього вчення. Наскільки сучасні такі положення?

Завдання 13. Видатний французький філософ, письменник і теоретик мистецтва Жан-Жак Руссо /1712-1778/ в праці "Про суспільний договір" пише: Людина народжена вільною, а між іншим скрізь вона в оковах. Дехто вважає себе повелителем інших, а сам не перестає бути рабом..."; "Оскільки жодна людина не має природної влади над собою подібними і оскільки сила не створює ніякого права, то в якості основи всякої законної влади серед людей залишаються угода"; "Кожен з нас віддає свою особу і всю свою силу під верховне керівництво загальної волі... замість окремої особи кожного члена угоди цей акт асоціації створює моральне і колективне ціле... Ця суспільна особа, складена шляхом поєднання всіх інших осіб, отримала в попередній час назву громадянської общини, а тепер називається республікою або політичним тілом, яке іменується своїми членами державою";

"... якщо хто-небудь відмовиться підкорятись загальній волі, то він буде примушений до покори всім політичним організмом; а це означає лише те, що його силою змусять бути вільним..." Подумайте над цитатами і поясніть, як розуміє Ж.-Ж.Руссо процес формування суспільства, держави і влади? Якими він бачить їх відношення до людини? Ваша оцінка його поглядів і ставлення до них.

Завдання 14. Проаналізуйте таю теоретичні положення французького просвітника і мислителя Жан-Жака Руссо /1712-1778/, які він викладає в своїй праці «Про суспільний договір»:

— "золотий вік" людства — це той час, коли люди жили в природному стані;

— поява приватної власності викликає нерівність серед людей, а тому потрібне повернення до спільної власності, яка характерна для природного стану людства;

— життєві потреби людини, її участь в обміні матеріальними благами, розвиток цивілізації викликають негативні зміни в людському розумі.

Прокоментуйте ці вислови. З чим погоджуєтесь, а з чим — ні? Як вони характеризують погляди Ж.-Ж. Руссо на минуле, сучасне і майбутнє людини?

Завдання 15. "...коли я бачу пружини людського тіла, я роблю висновок, що розумна істота влаштувала його органи так... Але із одного тільки цього аргументу я не можу вивести нічого іншого, крім того, що, ймовірно, розумна і вища істота створила і влаштувала матерію з великим мистецтвом.

...Якщо дещо існує, то щось повинне існувати вічно, бо існуюче існує або само по собі, або отримало своє існування від іншого. Якщо воно існує само по собі, то воно необхідне, і воно завжди було необхідне, значить, це Бог. Якщо ж воно отримало своє існування від другого, а це друге від третього, то це останнє, від якого отримало своє існування, за необхідністю повинно бути Богом".

Це — фрагменти з "Філософських листів" Франсуа-Марі Вольтера /1694-1773/, видатного представника французького Просвітництва, письменника, історика і філософа. Виходячи з цих фрагментів, визначте світоглядні позиції Ф.-М.Вольтера, його погляди на Бога, світ і людину. Ваша оцінка таких поглядів?

Завдання 16. - Якщо всі здібності душі настільки залежать від будови мозку і всього

тіла, що вони по суті являють собою не що інше, як результат цієї будови, то людину можна вважати дуже освіченою машиною! ... Отже, душа — це позбавлений змісту термін, за яким не знаходиться ніякої певної уяви...

Бути машиною, відчувати, мислити, вміти відрізнити добро від зла так само, як голубе від жовтого, словом, народитися з розумом і стійким моральним інстинктом і бути тільки твариною — в цьому міститься не більше протиріччя, аніж те, що можна бути мавпою або папугою і вміти віддаватися насолодам..." — так пише Жюльєн Ламетрі /1709-1751/, французький філософ Нового часу, в своїй праці "Людина-машина".

Дайте характеристику та свою оцінку його поглядів на людину¹ та її місце в системі "машина-тварина-людина".

Завдання 17. Французький філософ Клод Гельвецій /1715-1771/, видатний представник Просвітництва, в своїй праці "Про розум" висловлює такі думки:

— "Розум розглядається як результат здатності мислити... або він розуміється як сама здатність мислити";

— "У нас є дві здатності ... Одна — здатність отримувати різні уявлення, що викликаються в нас зовнішніми предметами; вона називається фізичною чуттєвістю. Інша — здатність зберігати враження, що викликаються в нас зовнішніми предметами. Вона називається пам'яттю... Ці здатності властиві не тільки нам, але й тваринам..."

— "...без певної зовнішньої організації чуттєвість і пам'ять були б в нас безплідними здібностями";

— "Якби природа створила на кінці нашої руки не кисть з гнучкими пальцями, а кінське копито, тоді, без сумніву, люди не знали б ні ремесел, ні житла., все ще існували б в лісах полохливими табунами".

Ваше тлумачення теорії К.Гельвеція про походження людини, її мислення і місце в системі природи?

Завдання 18. Поль Гольбах /1723-1789/, відомий французький філософ-енциклопедист в праці "Система природи" пише:

"Людина — твір природи, вона існує в природі; підлягає її законам, не може звільнитись від неї, не може — навіть в мислі — вийти з природи... Для істоти, створеної природою і обмеженої нею, не існує нічого, окрім того великого цілого, частину якого вона складає і вплив якого відчуває... Немає і не може бути нічого поза природою, що обіймає в собі все суще.

...Людина є чисто фізична істота; духовна людина — це та ж сама фізична істота, яку розглядають під певним кутом зору, тобто, по відношенню до деяких способів дій, обумовлених особливостями її організації. А хіба ця організація не є справа рук природи?

...Все, що ми робимо чи мислимо, все, чим ми є і чим будемо, всього лише наслідок того, чим нас зробила всеосяжна природа".

Проаналізуйте фрагмент з філософської праці П.Гольбаха. Дайте характеристику і свою оцінку його поглядів на природу і місце людини в системі природи.

Завдання 19. Французький філософ і письменник Дені Дідро /1713-1784/ вважав:

— в природі немає нічого, що було б схоже на себе в кожному наступний момент:

— реальність складається з дійсного і можливого;

— в зв'язку з тим, що людині дане тільки дійсне, а можливе — не доступне, то вона йде і "нізвідки" /з невідомого минулого/ в "нікуди" /невідоме майбутнє/; саме з цієї причини /нездоланої невідомості!/

дійсна свобода людини неможлива.

Розтлумачте таку позицію Д.Дідро. Дайте аналіз її позитивних та "сумнівних" сторін. З чим погоджуєтесь, а що — спростуйте? Свої висновки аргументуйте.

Завдання 20. Дені Дідро/1713-1784/, видатний французький філософ, письменник і теоретик мистецтва, в своїй "Розмові Д'Аламбера і Дідро" так ілюструє своє розуміння духовних здібностей людини: "...інструмент - філософ обдарований чуттєвістю, він одночасно і музикант, і інструмент, наділений чуттєвістю..., як тваринна істота, він володіє пам'яттю. І [я органічна здатність, пов'язуючи в ньому звуки, створює і зберігає мелодію. Уявіть, що фортепіано володіє здатністю відчувати і пам'яттю, і скажіть, хіба воно само не повторювало б тих арій, які ви виконали б на його клавішах? Ми — інструменти, наділені здатністю відчувати і пам'яттю. Наші почуття — клавіші, по яких б'є навколишня природа... Якби це відчуваюче, одушевлене фортепіано було наділене здатністю харчування і відтворення, воно б жило і народжувало самостійно..."

Дайте характеристику.¹ поглядів Д.Дідро на загальну одушевленість природи, зокрема, на духовність людини та одушевленість предметів світу. Ваше ставлення до теорії гілозоїзму в цьому та інших її виявах?

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ "НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ"

Завдання 1. Основними рисами німецької класичної філософії були ідеалізм та діалектика. Що означають і звідки прийшли такі риси? Оцініть їх з точки зору їх впливу на формування світоглядної позиції людини? Визначте позитивні і негативні моменти /на Ваш розсуд/.

Як Ви відносите до твердження німецьких філософів, що діалектика /розвиток/ характерна лише Духові, але не Природі? Аргументуйте.

Завдання 2. Багатьма мислителями вважається, що реальне існування здійснюється на трьох рівнях — тіла, душі і духа. Між цим, як правило, визнається два рівні пізнання світу — чуттєвий /на рівні тіла/ та розумовий /на рівні душі/. А як пізнати третій рівень реальності? Як, з врахуванням цього. Ви розумієте і ставитеся до апофатичного пізнання /єднання з об'єктом/? Яким рівнем пізнання можна, на Вашу думку, досягнути інтуїцію, передчуття, пророцтва, пояснити містичні явища та їм подібне? І чи взагалі це можливе? Поясніть, виходячи з власного розуміння проблеми та з підходів до цього представників німецької класичної філософії.

Завдання 3. Представники "популярної філософії" — одного з напрямків німецького Просвітництва — вважали, що принципи духовного життя людини /принципи моралі, права, культури/ треба брати з "настанов" розуму, який, в свою чергу, виробляє ці принципи, вивчаючи зовнішній світ, головним чином, природу. Виходячи з таких позицій, покажіть роль Просвітництва /освіти, науки, поширення та реалізації знань/ в забезпеченні соціальної справедливості та моральності суспільства. Наскільки велика загроза в перебільшенні ролі "просвітницького" фактора в розвитку соціальних процесів? Поясніть на основі відомих історичних фактів.

Завдання 4. Представники "містичної філософії" — одного з напрямків німецького Просвітництва — вважали, що пізнання духа можливе тільки через мистецтво, бо тільки воно виражає істинну душу народу, виступаючи творінням не розуму, а потаємних глибин людської душі.

Покажіть своє розуміння та ставлення до такої позиції. З чим погоджуєтесь, а з чим - ні? Поясніть.

Покажіть, як в мистецтві Почуття, Розум і Дух водночас і взаємопов'язуються, і виявляють незалежність одне від одного. Як це пояснити? Чи є в цьому щось містичне, таємниче чи все — з реальності, яка підлягає відчуттям і думкам?

Завдання 5. Німецький філософ — родоначальник критичного ідеалізму Іммануїл Кант /1724-1804/ відносив простір і час до апіорних /додосвідних/ форм чуттєвості, наголошуючи, що вони належать не зовнішньому світові, а внутрішньому світу людини. Така позиція — абсурд чи має елементи здорового глузду? В якій мірі час і простір залежить від людини, а в якій — вона від них? Чи тут взаємозалежності немає? Поміркуйте, поясніть і покажіть своє ставлення до кантівського розуміння простору і часу.

Завдання 6. Іммануїл Кант /1724-1804/, засновник критичного або трансцендентального ідеалізму, в праці "Критика чистого розуму" писав:

"До цих пір вважати, що всякі наші знання повинні узгоджуватися з предметами. При цьому, однак, завершувались невдачею спроби через поняття щось апіорно /незалежно від досвіду, без перевірки — прим, наша/ встановити відносно предметів, що розкрило б наше знання про них. Тому слід було б спробувати в'ясувати, чи не вирішимо ми завдання метафізики більш успішно, якщо будемо виходити з припущення, що предмети повинні узгоджуватися з нашим пізнанням, а це краще відповідає можливості апіорного знання про них, яке повинне встановити дещо про предмети раніше, ніж вони нам дані... Якщо споглядання повинні були б узгоджуватися властивостями предметів, то мені не (розуміло, яким чином можна було б шати що-небудь апіорі про ці властивості; навпаки, якщо предмети /об'єкти чуттів/ узгоджуються з нашою здатністю до споглядання, то я цілком уявляю собі можливість апіорного знання". Проаналізуйте цей змістовно насичений і філософськи "навантажений" фрагмент і дайте свою "критичну" оцінку одного з основних постулатів критичного ідеалізму І.Канта про узгодженість предметів з поняттями про них, а не навпаки.

Завдання 7. Німецький філософ Іммануїл Кант /1724-1804/ визначив вищий принцип ставлення до людини та її волі /"категоричний імператив"/, за яким до людства в цілому і до кожної людини зокрема, необхідно ставитись як до мети, а не як до засобу.

"Якщо хочеш бути ціллю, а не засобом, то чини до інших так, як хочеш, щоб чинили тобі" — зміст "категоричного імперативу".

Як Ви розумієте і як приймаєте такий принцип? Покажіть, як вплинула б на людські міжособистісні та колективні стосунки реалізація цього принципу?

Завдання 8. Йоганн Фіхте /1762-1814/, один з корифеїв німецької класичної філософії, в своїй комплексній праці "Науковчення" обстоює таку позицію:

"Джерелом всякої реальності виступає Я, так як воно є безпосередньо і безумовно мислене. Тільки через посередництво Я і разом з ним дається і поняття реальності. Але Я є тому, що воно мислить себе, і мислить себе тому, що воно є...

"Не-Я, як таке, позбавлене якої б то не було реальності; але воно має реальність, оскільки Я страждає — в силу закону взаємовизначення.

... не-Я володіє для Я реальністю... лише постільки, оскільки Я знаходиться в стані афекта /бухливого переживання /, попри цю умову афекту Я не-Я не має ніякої реальності..."

Проаналізуйте фрагмент і покажіть своє розуміння та визначте ставлення до такої філософської позиції Й.Фіхте.

Завдання 9. Німецький філософ Фрідріх Шеллінг /1775-1854/, засновник "філософії тотожності", вважав, що —

—началом світу є тотожність або єдність Я та не-Я;

—між Я та не-Я формується прагнення до саморозвитку;

—саморозвиток Я та не-Я дає багатство реального світу;

—в реальному світі /матеріальному, органічному, духовному/

єдність Я та не-Я найтісніше і найчіткіше проявляється в людському інтелекті.

Ваше розуміння цих положень. В якій мірі вони узгоджуються з релігійним світосприйняттям і чи не суперечать науковій логіці? Чи немає тут протиріччя? Подумайте і поясніть.

Завдання 10. Фрідріх Шеллінг /1775-1854/, відомий представник німецької класичної філософії, в праці "Система трансцендентального ідеалізму" висуває такі філософські тези:

— "... основне упередження, до якого зводяться всі інші, полягає не в чому іншому, як в тому, ніби поза нами існують якісь речі; прийняття такого погляду за правильний не має під собою ніякого ґрунту, не підкріплюється ніякими висновками...";

— "Положення поза нами існують речі, на погляд трансцендентального філософа, може бути достовірним лише в силу своєї тотожності з положенням "я існую";

— "... обидва положення "я існую" та "існують речі поза мною"... розмежовуються... саме з метою дійсного виявлення їх тотожності і безпосереднього - зв'язку..."

— "... при звичайному знанні саме знання /акт знання/ цілком закривається предметом /об'єктом/, в трансцендентальному розгляді за актом знання зникає об'єкт, як такий. Таким чином, в силу своєї рішучої суб'єктивності трансцендентальне знання є знанням про знання";

— "Найвищим завданням трансцендентальної філософії уявляється... відповідь на запитання: як можна одночасно вважати, що уявлення узгоджуються з предметами і що предмети підпорядковуються уявленню".

Проаналізуйте згадані тези і покажіть своє розуміння та визначте ставлення до такої філософської позиції Ф.Шеллінга.

Завдання 11. Георг Гегель /1770-1831/, найвидатніший представник німецької класичної філософії, в своїй "Енциклопедії філософських наук", зокрема, в третій її частині "Філософія духа" визначає: "Абсолютне є дух; таке вище визначення абсолютного... Дух... перебуває тільки в самого себе і, відповідно, вільний, бо свобода полягає саме в тому, щоб в своєму іншому все ж бути в самого себе, бути в залежності тільки від самого себе, визначати самого себе";

"Розвиток духу полягає в тому, що він: 1/ існує в формі відношення до самого себе... і його буття полягає в тому, щоб бути при собі, тобто, бути вільним, — це суб'єктивний дух; 2/ в формі реальності, як такий, що

підлягає породженню духом і як породжений ним світ, в якому свобода міститься як наявна необхідність, — це об'єктивний дух; 3/ як в собі і для себе суще і єдність об'єктивного духа та його ідеальності чи його поняття, яка вічно сама себе породжує, "дух в його абсолютній істині. — це абсолютний дух." Розкрийте основні риси вчення Г.Гегеля про дух та етапи і форми його розвитку. Ваше розуміння та оцінка такого вчення?

Завдання 12. Поміркуйте над такими думками класика німецької філософії Георга Гегеля /1770-1831/:

— "Суть, яка є суттю всякої суті, є духовна суть";

— "Дійсність є єдність суті та існування... єдність внутрішнього і зовнішнього";

— "Суть завжди логічна, а тому її розвиток є логічним процесом". Виходячи з цього визначте:

— в чому полягає /або міститься/ джерело розвитку — в суті чи існуванні?

— кого в більшій мірі стосується розвиток — духа чи природи?

— в чому смисл терміну "ідеалістична діалектика"?

Завдання 13. Німецький філософ-класик Георг Гегель /1770-1831/, висловлює такі думки про свободу:

— свобода є пізнана необхідність;

— обмеження потягу чи пристрасті не є обмеженням свободи, а робить свободу можливою;

— свавілля є несвободою або нерозумною свободою;

— раб тому раб, що він знає, що він раб.

Дайте тлумачення згаданих висловів про свободу та покажіть своє розуміння свободи. Ваше ставлення до гегелівської концепції свободи?

Завдання 14. Німецький філософ-класик Георг Гегель /1770-1831/ розумів історію людства як процес усвідомлення суспільством своєї свободи — чим вищий рівень усвідомлення, тим вищий рівень історичного розвитку. За його розумінням, завершує історію людства — німецька історія, а вершиною філософії стала німецька філософія.

Німецький народ, як суб'єкт історії, є народом історичним; до "неісторичних" народів належать ті, які є не суб'єктами, а матеріалом історичних процесів.

Ваше ставлення до такої філософської позиції? Який "відголос" мала вона в наступній історії людства? До чого привів поділ народів на "історичні" /тих, що усвідомили свободу/ та "неісторичні" /тих, що свободи ще не усвідомили/? Міркування ілюструйте історичними даними.

Завдання 15. Поміркуйте над такими філософськими афоризмами німецького філософа-класика Георга Гегеля /1770-1831/:

— "Що розумне, те дійсне; і що дійсне, те розумне";

— "Все існуюче відмінне /різне/";

— "Природа є лише відчужений від себе Дух, який в ній грається";

— "Ніщо велике в світі не здійснювалось без пристрасті".

Дайте своє тлумачення і розуміння згаданих афоризмів. З чим згодні, а з чим — ні? В якій мірі і як вони розкривають смисл гегелівської філософії? Чи мають практичне значення в усвідомленні світу, формуванні світогляду?

Завдання 16. Людвіг Фейєрбах /1804-1872/, німецький філософ матеріалістичного спрямування в своїй праці "Суть релігії" висловлює такі думки:

- "Релігія є сон людського духа; але й уві сні ми знаходимось не на небі, а на землі — в царстві дійсності; лише ми бачимо дійсні речі не в реальному світлі необхідності, а в чарівному довільному блиску уяви...";
 - "Бог людини є таким, яким є її думки і наміри. Цінність Бога не перевищує цінності людини. Свідомість Бога є самосвідомість людини, пізнання Бога — самопізнання людини. Про людину можна судити по Богові, а про Бога — по людині. Вони тотожні";
 - "В релігії людина подвоюється в собі самій: вона протиставляє себе Богові як дещо протилежне йому. Бог є не те, що людина, а людина не те, що Бог. Бог — безконечна, а людина — конечна істота; Бог досконалий, людина недосконала; Бог всемогутній, людина безсила; Бог святий, людина гріхозна. Бог і людина складають крайнощі";
 - "Людина усвідомлює, що серце, любов є вища абсолютна сила та істина, і бачить в Богові не тільки закон, моральну суть і суть розуму, а головним чином люблячу, сердечну, навіть суб'єктивно-людську істоту... Любов є сам Бог, і поза любов'ю немає Бога. Любов робить людину Богом і Бога — людиною... Любов є справжня єдність Бога і людини, духа і природи. ... Любов Бога до людини, яка складає основу і серцевину релігії. є любов людини до себе самої..."
- Проаналізуйте, розтлумачте і покажіть свої розуміння кожної думки. На цій основі дайте характеристику вчення Л.Фейєрбаха про релігію і розкрийте основні риси його "релігії любові".
- Завдання 17. Для мислителів епохи Відродження — людина є вершиною природи, дивом Божественного Творення; Для матеріалістів Нового часу — людина, як і тварина, є частиною природи і подібна машині:
 Для Людвіга Фейєрбаха — людина є центром природи і всього світу, а через це людина "замінила" і "витіснила" Бога зі світу;
 Для Карла Маркса людина стала не частиною природа, а природа — частиною людини із-за діяльності людства по практичному освоєнню світу.
 Дайте характеристику і особисту оцінку кожному з чотирьох типів антропології /чотирьох підходів до визначення місця і ролі людини в світі/. Де Ваші симпатії? Аргументуйте.
- Завдання 18. Німецький філософ Нового часу і родоначальник комуністичної теорії Карл Маркс /1818-1883/ вважав, що гуманізація природи супроводжується натуралізацією людини, а це в кінцевому підсумку веде до світової гармонії — комунізму. Однак, гуманізація природи привела до екологічної кризи, а натуралізація людини — до терору і деспотизму проти особи. Чому так трапилось? В чому полягала помилка і трагедія К.Маркса? Чи можна було уникнути цього, виходячи з теорії марксизму? Поясніть і аргументуйте свої висновки.
- Завдання 19. Карл Маркс /1818-1883/, видатний німецький філософ і економіст XIX століття, розробив вчення про "відчуження", за яким все, створене людиною, стає їй чужим і ворожим, а відносини між людьми замінюються відносинами між створеними людиною речами — і все це з причини існування приватної власності як головного і єдиного джерела "відчуження" людини від "олюдненого" нею світу. Подолати таке "відчуження", на думку К.Маркса, можна лише через ліквідацію

приватної та встановлення суспільної власності в сфері виробництва та розподілу благ.

Покажіть, до чого привела практика запровадження суспільної власності і як "вплинула" вона на "відчуження" людини, а також як виявила себе суспільна власність /до яких привела наслідків/ в політичній, моральній та культурній сферах? Чому наслідки були саме такими? В чому полягала помилка і трагедія К.Маркса? Чи можна було цього уникнути на основі реалізації положень марксистської теорії? Поясніть.

Завдання 20. Карл Маркс /1818-1883/, німецький філософ Нового часу, створив філософську систему, в якій розкрив процес самоутвердження людської істоти до суспільної особи.

Георг Гегель" /1770-1831/, класик німецької філософії, в своїй філософській системі показав процес самоутвердження суб'єктивного духа до абсолютного. В К.Маркса людина позбавлена душі, а природа — духа.

В Г.Гегеля людина має душу, а природа — від духа. Як Ви гадаєте, яка з філософських систем ближча до істини в розкритті законів і суті реальності? Яким було практичне значення кожної з філософських систем? До чого привела кожна з них, коли основні чи окремі їх, принципи почали втілюватись в життя? Чи могло бути інакше? Поясніть і аргументуйте.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ «СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ»

Завдання 1. Використовуючи свої знання з історії, подумайте над головними рисами (ставлення до природи, до Бога, до самих себе, роль науки та мистецтва, міжлюдські стосунки і т.д./ суспільства Нового Часу /кін. XVII-перша пол. XIX ст/ і сучасного суспільства /кін. XIX-XX ст/. На цій основі доведіть, що перехід від філософської парадигми Нового Часу до сучасної, новітньої філософії був необхідним і закономірно йшов такими напрямками:

від об'єктивізму до суб'єктивізму,
від раціоналізму до ірраціоналізму,
від детермінізму до лібертизму.
від унітарності до універсуму.

Примітка: застосуйте тлумачний або філософський словник.

Завдання 2. Представники одного з напрямів сучасної філософії — "філософії життя" вважають, що

—світ є "хаотичним потоком життя", в якому впорядковуючу функцію здійснює світова воля або "воля до влади", а розум є лише механізмом захисту від впливу зовнішнього світу;

—основним стимулом дії людини є не розум, а чуттєві потяги. Проаналізуйте ці положення. Які позитивні чи негативні моменти Ви в них бачите? З чим можете погодитись, а що — спростуєте? Аргументуйте.

Завдання 3. Представники одного з напрямів сучасної філософії — "філософії психоаналізу" — вважають, що

—поведінку людини визначають чуттєві потяги, а розум застосовується для того, щоб виправдати цю поведінку перед "оточенням";

—по суті, розум представляє зовнішню частину особистості, яку сприймає оточення, і приховує внутрішню частину, якої оточення не

бажає сприймати такою, якою вона є.

Дайте свою оцінку такій позиції. Що і в якій мірі, на Вашу думку, варте схвалення, а з чим погодитись неможливо? Чи маєте іншу думку? Поясніть.

Завдання 4. Представники сучасного філософського напрямку-екзистенціалізму — вважають, що вся попередня історія і культура людства є продуктом невдалого вибору шляху розвитку через схиляння перед розумом, який узагальнює, підводить одиничне під загальне, індивідуальне під суспільне. Це породило репресивну культуру, яка зневажає і гнобить індивідуальність. Тому, потрібен бунт проти такої культури. Проаналізуйте згадану філософську позицію. Чи має вона свої "плюси" та "мінуси"? Які? Чи справді культура здатна здійснювати негативний вплив на людство в цілому і окремих людей особібно? В яких формах це може виявитись? Яким може бути і чи оправданий "бунт проти культури"? Аргументуйте.

Завдання 5. Тейярдизм — сучасне релігійно-філософське вчення — стверджує::
— еволюцією людини з неорганічного світу) керувала Божественна сила;
— відправною і кінцевою точкою еволюції людини є Ісус Христос. Чи погоджуєтесь Ви з таким розумінням еволюції людини? Чи можна поділяти еволюцію людства на два етапи: біологічну /до І.Христа/ та духовну /від І.Христа та разом з ним/?

Ваше ставлення і розуміння еволюційного і революційного розвитку? Який з них більш прийнятний, який — ефективніший? Чому? Оперуйте історичними даними, фактами життя.

Завдання 6. Датський мислитель Серен К'єркегор /1813 -1855/ в своїх працях "Страх і трепет", "Хвороба до смерті" та інших проголошує такі принципи існування людської особистості:

— Самотність — запорука успіху! Чим більше людина самотня, тим більшого успіху вона досягає!

— Уникай спілкування та бійся дружби! Бо люди, якщо не звірі, які тебе вб'ють, то бджоли, які в тебе відберуть!

— Бунтуй проти спільноти! Бо загальне постійно загрожує одиничному!

— Існує тільки одиничне! Бо загального просто немає, його існування

— фікція!

Ваше тлумачення і філософська та соціально-етична оцінка згаданих принципів С.К'єркегора? Що в них знаходите — крайній егоїзм? агресивний індивідуалізм? страх? невпевненість? душевну паніку? духовну анархію? Як Ви гадаєте, чим можна пояснити виникнення таких думок і формулювання подібних принципів?

Завдання 7. Німецький філософ Артур Шопенгауер /1788-1860/ в праці "Світ як воля і уява" висуває такі філософські тези:

— Матерія є сама Валя, яка перебуває не в собі /бо її можна споглядати!/ і набула форми об'єктивної уяви; тобто, те, що об'єктивно є матерією, суб'єктивно є волею;

— Світ явищ є сукупністю чуттєво-інтуїтивних уявлень людей: всі зримі предмети — суть об'єкти-уявлення, а за ними — Воля як позамежовий об'єкт, як світ речей в собі;

— Воля, як людська уява про річ в собі, відрізняється від самої Волі як речі в собі, бо останню неможливо уявити; Воля як уява — різноманітна. Воля як річ в собі — єдина;

— Воля вічно невдоволена, тому вона змушена "поїдати" саму себе,

так як окрім неї нічого більше немає; звідси — страх і страждання людей.

Дайте характеристику онтологічного вчення А.Шоаенгауера. Яке місце в бутті, на думку філософа, посідає Воля і в якій мірі від неї залежить якість та характер буття?

Завдання 8. Фрідріх Ніцше /1844-1900/, німецький філософ, родоначальник "філософії життя" в своїй праці "Жадання влади" пише: "Наша доля — це повнота, напруга й зосередженість сили... В нашій небі знялася буря, наша внутрішня природа спохмурніла: не було в нас ніякого шляху. Формула нашого щастя: тверде "так" або "ні", пряма лінія і мета...

Що таке добро? Все, що помножує в людині почуття сили, жадання влади і, зрештою, саму силу. Що таке зло? Все, що походить від слабкості.

Що таке щастя? Коли відчуваєш, як зростає сила, отже, долається опір. Потрібна не вдоволеність, а більша могутність, не просто мир, а війна... Недолугі і безпорадні мусять загинути — це перший принцип нашої любові до людини. І в цьому їм треба допомогти". Охарактеризуйте на цій основі світоглядні позиції Ф.Ніцше, зокрема, його етичну концепцію. Які вона мала соціально-практичні наслідки в минулому і чи не має "відголосу" в нинішній час? Ваша оцінка і ставлення до таких поглядів? Чим вони викликані і чи підлягають оправданню хоча б в деякій мірі?

Завдання 9. Німецький філософ Карл Ясперс /1883-1969/ в своїй праці "Філософія існування" висуває такі філософські тези:

—Існування людини має феноменальний характер: розколоте на суб'єкт та об'єкт, пов'язане з простором і часом як формами споглядання і з категоріями як формами мислення;

—Буття для людини таке, яким вона його знає, а не таке, яким воно є в собі; тому буття не є об'єктом, якого ми сприймаємо, і не суб'єктом, який сприймає;

—Буття, яке не розколоте на суб'єкт і об'єкт, є річчю в собі, тобто, тим, що називається всеосяжним;

—Всеосяжне є або буттям в собі, яким ми охоплені, або буттям, яким ми є самі; причім, перше не тотожне об'єкту, а друге — суб'єкту,

—Всеосяжне як буття в собі є світом, в якому людина складає нікчемно малу частку, що зникає, і є трансценденцією, в якій людина участі не приймає, але має там свою основу;

—Всеосяжне, як буття, яким є ми самі, має наявним буттям емпіричну людську істоту, свідомість взагалі і дух, що є способом існування "нас самих" в світі, а також сюди належить екзистенція, яка відноситься до трансценденції, а не до світу.

Дайте характеристику, своє розуміння та оцінку онтологічного вчення К.Ясперса.

Завдання 10. Габріель Марсель /1889-1973/, французький письменник і філософ, в праці "До трагічної мудрості і за її межі" так висловлюється про людську мудрість:

—"Мудрість, зі своєї сторони, також являє собою не стільки стан, скільки мету, і знову ж таки, тут доводиться згадувати про наше переживання фундаментальної незабезпеченості людської екзистенції. Тут корисно задуматись і над таємничим зв'язком між ростом цієї фундаментальної незабезпеченості і розробкою людиною технічних засобів для гарантування себе від небезпек, що насуваються";

—"... мудрим все одно не бувають, ними прагнуть стати";

— "... зреченням від "ego" і розпочинається мудрість";

— "... істинна мудрість нашого століття, століття абсолютної незабезпеченості, полягає в тому, щоб з необхідною розважливістю, але і не без трепетного захвату шукачів піти стежинами... за межі нашого часу, туди, де технократи і статистики, з однієї сторони, інквізитори і кати, з другої, не тільки втрачають ґрунт під ногами, але зникають, як туманна світання прекрасного дня".

Подумайте над словами Г.Марселя. Ваше розуміння та оцінка таких поглядів на людську мудрість, її місце та можливості в житті людства? В чому Ви бачите, виходячи зі слів філософа, зв'язок між людською мудрістю і людським існуванням?

Завдання 11. Англійський філософ Карл Поппер /1902- / в праці "Логіка наукового дослідження" так визначає "принцип фальсифікації" як критерій визначення "метафізичності" чи "емпіричності" висловлювань: "... твердження або системи тверджень повідомляють інформацію про емпіричний світ, тільки якщо вони здатні приходити в зіткнення з досвідом; або, більш точно, тільки якщо вони можуть систематично перевірятись, тобто, так сказати, якщо вони можуть бути піддані... випробуванням, які можуть мати результатом їх спростування." Ваше розуміння "принципу фальсифікації" у викладі К.Поппера? Порівняйте цей принцип з "принципом верифікації". Що між ними спільного, а що — відмінного? В якій мірі, на Вашу думку, вони можуть /і чи можуть?/ дати практичний результат?

Завдання 12. Німецький філософ Мартін Хайдеггер /1889-1976/ в праці "Кант і проблема метафізики" висловлює такі думки щодо пізнання світу:

— пізнання є за своєю суттю спогляданням, а мислення в пізнанні відіграє лише службову /допоміжну/ роль по відношенню до споглядання; саме тому всезагальність знання не є умовою істинності, навпаки, є ознакою його "неістинності";

— споглядання не має творчого характеру: воно не може створити те, що споглядає; споглядання /а за ним і людське пізнання/ — конечне, бо завершується мисленням, яке ще більш конечне, бо не має безпосереднього контакту з об'єктом мислення /з одиничним/, а лише з поняттям /з загальним/;

— два джерела пізнання /споглядання і мислення/, серед яких споглядання є первинним, в своїй єдності розкривають суть конечного людського пізнання: споглядання і мислення об'єднуються в уяві, яка вільна, бо залежить від об'єкта/як споглядання/ і від загальних законів /як мислення/;

— емпірична уява будує образ існуючого /суцього/, а трансцендентальна /"та, що виходить за межі"/ уява творить образ самого буття.

Дайте характеристику гносеологічних поглядів М.Хайдеггера. Як співвідносяться між собою і яке місце в процесі пізнання відводить філософ спогляданню і мисленню? Ваше ставлення до такої теорії пізнання?

Завдання 13. Французький письменник і філософ Жан-Поль Сартр/1905-1980/в своїй праці "Екзистенціалізм — це гуманізм" пише: "... під екзистенціалізмом ми розуміємо таке вчення, яке робить можливим життя і яке, окрім цього, стверджує, що всяка істина і всяка дія передбачають деяке середовище і людську суб'єктивність ... людина тому не піддається визначенню, що первісно нічого собою не являє. Людиною вона стає тільки згодом, причім,

такою людиною, якою вона робить себе сама. Таким чином, немає ніякої природи людини, як немає і бога, який би її задумав. Людина просто існує, і вона не тільки така, якою себе уявляє, а така, якою вона хоче стати. І оскільки вона уявляє себе вже після того, як починає існувати, і проявляє волю вже після того, як починає існувати..., то вона є лише те, що сама з себе робить. Такий перший принцип екзистенціалізму. Це і називається суб'єктивністю... Таким чином, насамперед екзистенціалізм віддає кожній людині у володіння її буття і покладає на неї певну відповідальність за існування."

Дайте характеристику і свою оцінку екзистенціальних поглядів на людину, викладених Ж.-П.Сартром. Ваше сприйняття і розуміння цих поглядів? Якою в такому розумінні бачиться людина — сильною чи слабкою, активною чи пасивною?

Завдання 14. Представники "другої хвилі" позитивізму — "емпіріокритики" Ернст Мах, Ріхард Авенаріус та інші вважали, що істину пізнати можна тільки через досвід як "принципову координацію" суб'єкта і об'єкта. А для цього потрібно:

—очистити знання від всього, що в процесі пізнання змішалось з чистим досвідом /від людських оцінок, уявлень, відчуттів і т.п./ і "забруднює" його, спотворює саме пізнання;

—звертатись тільки до "нейтральних елементів" досвіду /до елементів-відчуттів, які поєднують внутрішній і зовнішній світи завдяки своїй "нейтральності", тобто, "неналежності" ні до матеріального, ні до духовного, ні до фізичного, ні до психічного/;

—застосовувати "принцип найменшої міри сили", за яким в знання вносяться лише мінімальні, виключно необхідні зміни чи доповнення. Спростуйте хиби /перебільшення, відхилення/ і вкажіть на раціональне зерно /якщо його побачите!/ в такій позиції "емпірокритиків".

Завдання 15. Англійський філософ і вчений Бертран Рассел /1872-1970/ в своїх філософських "Есе" висловлює такі думки соціального змісту:

—"Людство постійно робить одну і ту ж помилку, вважаючи, що одні його частини кращі або гірші інших";

—"Однією з найбезглуздіших форм захоплення групами... є віра у вищу доброчесність пригноблених: пригноблених націй і пригноблених бідняків, пригноблених жінок і пригноблених дітей.

... В той час, як ліберали продовжували ідеалізувати сільську бідноту, соціалісти і комуністи звернули погляди на міський пролетаріат. ... Якби дійсно кепське харчування, погане виховання, брак свіжого повітря і сонця, незручні житлові умови і надмірна праця народжували людей, кращих від тих, хто породжений нормальним харчуванням, свіжим повітрям, нормальними житловими умовами і достатньою кількістю вільного часу, то економічний переворот був би зайвим і ми раділи б тому, що такий великий відсоток населення живе в умовах, які сприяють доброчесності";

—"... рано чи пізно пригноблений клас береться доводити, що його вища доброчесність дає йому ґрунт для захоплення влади... Коли нарешті питання з владою вирішиться, всім стає зрозумілим, що розмови відносно вищої доброчесності були марними."

Подумайте над фрагментами і покажіть своє розуміння та дайте оцінку соціально-етичних поглядів Б.Рассела. А як їх "оцінила" історія і наскільки "прихильна" до них сучасність?

- Завдання 16. Англійський філософ Людвіг Вітгенштейн/1889-1951/в праці "Логіко-філософський трактат" подає такі філософські афоризми: "Світ є сукупність фактів, а не речей... світ розпадається на факти..." "Будь-який факт може бути або не може бути, а все інше залишиться тим самим."; "Я" є не людина, людське тіло чи людська душа... але метафізичний суб'єкт, межа, а не частина світу"; "Межі моєї мови означають межі мого світу"; "... не говорити нічого, окрім того, що може бути сказане..." "... правильне те, що не може бути сказане, а тільки показане"; "Мої речення пояснюються тим фактом, що той, хто мене зрозумів, зрештою усвідомлює їх безглуздість..."; "Події майбутнього не можуть виводитися з подій минулого. Віра в причинний зв'язок є забобоном"; "... приймаємо найпростіший закон, який узгоджується з нашим досвідом". Поміркуйте над цими афоризмами і дайте характеристику та власну оцінку поглядів Л.Вітгенштейна на світ і процес пізнання світу.
- Завдання 17. Американський філософ Вільям Джемс /1842-1910/ в праці "Прагматизм" пише: "Візьмемо, наприклад, наші відчуття. Той факт, що вони існують, лежить, зрозуміло, поза нашим контролем. Але від наших особистих інтересів залежить, на які з них ми звертаємо увагу, які помічаємо і на яких ми наполягаємо в наших висновках. І в залежності від того, на чому ми наполягаємо, отримуються зовсім різні формулювання істини. Ми по-різному читаємо одні і ті ж факти. "Ватерлоо"... означає для англійця "перемогу", для француза воно ж означає "поразку"... Отже, наші міркування відносно дійсності залежать від тієї перспективи, в яку ми її ставимо. Наявність дійсності належить їй; але зміст її залежить від вибору, а вибір залежить від нас... Дійсності немає, вона нічого не говорить про себе. Ми говоримо за неї." Проаналізуйте цитату і на цій основі дайте характеристику поглядів В.Джеймса на дійсність і можливості пізнання. В якій мірі наведені вище думки розкривають суть філософії прагматизму?
- Завдання 18. Американський філософ Чарльз Пірс/1839-1914/а праці "Закріплення вірувань" пише: "... Ми необхідно будемо впливати на думки один одного, гак що виникне наступна проблема: як закріпити віру не просто в одному тільки індивідуумі, але і в суспільстві... Нехай діє тоді воля держави, а не воля індивіда. Нехай буде створена установа, призначена викладати народові правильні доктрини, постійно повторювати їх і викладати їх молоді, володіючи в той же час владою запобігати викладанню, захисту чи викладу протилежних доктрин. Нехай будуть усунені всі причини зміни думки людей. Нехай вони скніють в "Я" є не людина, людське тіло чи людська душа..., але метафізичний суб'єкт, межа, а не частина світу"; "Межі моєї мови означають межі мого світу"; "... не говорити нічого, окрім того, що може бути сказане. "... правильне те, що не може бути сказане, а тільки показане"; "Мої речення пояснюються тим фактом, що той, хто мене зрозумів, зрештою усвідомлює їх безглуздість..."; "Події майбутнього не можуть виводитися з подій минулого. Віра в причинний зв'язок є забобоном"; "... приймаємо найпростіший закон, який узгоджується з нашим досвідом". Поміркуйте над цими афоризмами і дайте характеристику та власну оцінку

поглядів Л.Вітгенштейна на світ і процес пізнання світу.

Завдання 17. Американський філософ Вільям Джемс /1842-1910/ в праці "Прагматизм" пише:

"Візьмемо, наприклад, наші відчуття. Той факт, що вони існують, лежить, зрозуміло, поза нашим контролем. Але від наших особистих інтересів залежить, на які з них ми звертаємо увагу, які помічаємо і на яких ми наполягаємо в наших висновках. І в залежності від того, на чому ми наполягаємо, отримуються зовсім різні формулювання істини. Ми по-різному читаємо одні і ті ж факти. "Ватерлоо"... означає для англійця "перемогу", для француза воно ж означає "поразку"... Отже, наші міркування відносно дійсності залежать від тієї перспективи, в яку ми її ставимо. Наявність дійсності належить їй; але зміст її залежить від вибору, а вибір залежить від нас... Дійсності немає, вона нічого не говорить про себе. Ми говоримо за неї."

Проаналізуйте цитату і на цій основі дайте характеристику поглядів В.Джеймса на дійсність і можливості пізнання. В якій мірі наведені вище думки розкривають суть філософії прагматизму?

Завдання 18. Американський філософ Чарльз Пірс /1839-1914/ в праці "Закріплення вірувань" пише:

"... Ми необхідно будемо впливати на думки один одного, так що виникне наступна проблема: як закріпити віру не просто в одному тільки індивідуумі, але і в суспільстві..."

Нехай діє тоді воля держави, а не воля індивіда. Нехай буде створена установа, призначена викладати народові правильні доктрини, постійно повторювати їх і викладати їх молоді, володіючи в той же час владою запобігати викладанню, захисту чи викладу протилежних доктрин. Нехай будуть усунені всі причини зміни думки людей. Нехай вони скінуть в невігластві, аби вони не мали підстав думати інакше, аніж вони думають... за допомогою залякування примусити всіх людей, які відкидають встановлені погляди, зберігати мовчання... Якщо повна згода не може бути досягнута інакше, поголовне побиття усіх тих, хто не мислить визначеним чином, виявиться досить ефективним засобом для встановлення загальної думки в країні."

Так формулює і описує Ч.Пірс один із своїх методів "закріплення вірувань" і досягнення істинності — "метод авторитету". Ваша оцінка і аналіз викладений вище думок. Подумайте і поясніть, чи не таким чином формується "громадська" /загальнонародна, загальносуспільна/ думка в умовах тоталітарного режиму?

Завдання 19. Австрійський мислитель і психіатр Зигмунд Фрейд /1856-1939/ в праці "Я і Воно" зазначає:

"Поділ психіки на свідоме і несвідоме є основною передумовою психоаналізу... Психоаналіз не може вважати свідоме суттю психічного, але повинен розглядати свідомість як якість психічного. "Ми склали собі уяву про зв'язану організацію душевних процесів в одній особі і позначаємо її як Я цієї особи. Це пов'язане з свідомістю, воно панує над прагненням до руху... Це та душевна інстанція, яка контролює всі окремі процеси..."

"... Індивід уявляється нам як непізнане і несвідоме Воно, на поверхні якого знаходиться Я... Я намагається також сприяти впливові зовнішнього світу на Воно і здійсненню тенденцій цього світу та змінити принцип задоволення, який неподільно панує в Воно, принципом реальності. Сприйняття має дія Я таке ж значення, як і потяг для Воно. Я уособлює те, що можна назвати розумом і поміркованістю, в протилежність до Воно, яке містить

пристрасті."

"... припустити існування деякої інстанції в Я, диференціацією всередині Я, яку можна назвати Я-ідеал або над-Я. ... В той час, як Я є переважно представником зовнішнього світу, реальності, над-Я виступає назустріч йому як повірений внутрішнього світу. ... конфлікти між Я та Я-ідеалом в кінцевому підсумку відобразять протиріччя реального і психічного, зовнішнього і внутрішнього світів. ... Я-ідеал відповідає всім вимогам, які ставляться до вищого начала в людині... Заповіді і заборони зберігають свою силу в Я-ідеалі, здійснюючи в якості совісті моральну цензуру." Подумайте над фрагментами з праці З.Фрейда. Покажіть своє розуміння і дайте оцінку вченню психоаналізу про людину та її психодуховну структуру.

Завдання 20. Швейцарський психолог і мислитель Карл Юнг /1875-1961 /так говорить про "дві сторони духовного життя людства і окремої людини: "З найперших початків людського суспільства ми знаходимо сліди душевних зусиль спрямованих на те, щоб відшукати форми, здатні зв'язати або пом'якшити дію туманно відчутних сил. Навіть в надзвичайно ранніх наскальних малюнках родезійського кам'яного віку поряд з життєво правдивими образами звірів зустрічається абстрактний знак, а саме восьмикутний, вписаний в коло хрест... Це так зване сонячне колесо, яке веде своє походження з такого часу і такої цивілізації, коли ніяких коліс ще не було, лише частково виходить до зовнішнього досвіду, а з іншої сторони, воно являє собою символ, факт внутрішнього досвіду... Немає жодної первісної культури, яка б не володіла на диво розвинутою системою тайних вчень і формул мудрості, тобто, з однієї сторони, вчень про темні речі, які лежать по ту сторону людського дня і спогадів про нього, а з іншої — мудрості, якій належить керувати людською поведінкою."

".. художник... дає особливо багатий матеріал для психологічного критичного аналізу. Його життя за необхідністю переповнене конфліктами, бо в ньому борються дві сили: звичайна людина з її законними потребами в щасті, задоволенні і життєвій забезпеченості, з однієї сторони, і нещадна творча пристрасть, яка мимоволі втоптує в грязюку всі його особисті побажання, — з іншої. ... Його власне творче начало пожирає більшу частину його енергії, якщо він дійсно художник, а для іншого залишається зовсім мало... Людина звично виявляється настільки знекровленою ради свого творчого начала, що може якось жити лише на примітивному або взагалі зниженому рівні."

/"Психологія і поетична творчість"/

Поміркуйте над обома фрагментами. Як Ви розумієте і сприймаєте "дуалізм" духовного життя людства і людини, описаний К.Юнгом? Чи не знаходите зв'язку між загальносуспільним та індивідним "подвоєнням" духовного життя? Як можете це пояснити?

Завдання 21. Еріх Фромм /1900-1980/. німецько-американський філософ, соціолог і психолог в праці "Психоаналіз і релігія" дає таку характеристику і оцінку досягнень людської цивілізації:

"Людина створила новий Світ, зі своїми законами і своєю долею. Оглядаючи своє творіння, вона може сказати: воістину це добре. Але що вона може сказати у відношенні самої себе? Чи наблизилась вона до здійснення іншої мрії людського роду — вдосконалення самої людини? — Людини, яка любить ближнього свого, справедлива, правдива і яка здійснює те, що в ній потенційне, як образ Божий? ... Ми створили дивні речі, але не

змогли зробити з себе істот, які були б гідними величезних зусиль, затрачених на ці речі. В нашому житті немає ні братства, ні щастя, ні вдоволення; це — духовний хаос і мішанина, близька до безумства...

Ми вдаємо, ніби наше життя має надійний фундамент, і не звертаємо уваги на неспокій, тривогу, збентеженість, які переслідують нас.

Для одних вихід — в поверненні до релігії: не для того, щоб вірити, але щоб врятуватись від нестерпного сумніву; вони зважуються на це не із благочестя, а заради безпеки."

Ваше розуміння і ставлення до такої позиції Е.Фромма? Наскільки гостро Ви сприймаєте окреслену ним проблему"? Чи дійсно вона така глибока і вирішувана тільки на релігійному ґрунті? В чому, на Вашу думку, причина і де рішення проблеми "людина-цивілізація"?

Завдання 22. Французький філософ Жак Марітен /1882-1973/ в праці "Відповідальність художника" пише:

"... розум є форма або міра — чи безпосереднє правило, — людських дій. Але тільки Бог є міра вимірююча, не будучи ні в якій ступені мірою вимірюваною. Людський розум, щоб вимірювати людські діяння, потребує того, щоб самому бути виміреним. Але якою мірою може бути вимірний розум? Тим ідеальним розпорядком, який вкоринився в людській природі і в її суттєвих цілях... і який філософи називають природним законом...

... природний закон відомий людям не через концептуальне і раціональне знання, а через схильність чи вродженість, інакше кажучи, через той вид знання, в якому судження інтелекту узгоджуються з нахилами, що існують в суб'єкті."

"... досконалість людського життя... залежить не тільки від людського розуму..., досконалість людського життя може бути охарактеризована як повнота свободи божественної любові, що поширюється на людську душу і діє там, як вона хоче... Що вимагається від нас, людей, — так це не "досягнути", а безперервно "прагнути".

Ваше тлумачення та оцінка поглядів Ж.Марітена на людину, її розум та життя? Що сприймаєте? Що спростовуєте? Що коректуєте? Аргументуйте.

Завдання 23. Анрі Бергсон /1859-1941/, французький філософ і літератор, в своїй праці "Творча еволюція" подає такі думки:

"... діяти і усвідомлювати себе діючим, ввійти в дотик з реальністю і навіть жити нею, але тільки в тій мірі, в якій вона стосується дії, що виконується, і борозни, що прорізується, — ось функція людського інтелекту";

"Свідомість освітлює зону можливостей, які оточують дію...";

"... в пізнанні цьому немає змісту: це — форма без матерії";

"... інтелект і матерія послідовно пристосувались один до одного, щоб зрештою прийти до однієї спільної форми..., одне і те ж обертання одного і того ж руху створило разом інтелектуальність духу і матеріальність речей";

"Інтелект залишається променистим ядром, навколо якого інстинкт, навіть очищений і розширений до стану інтуїції, утворює тільки неясну туманність";

"Інтелект характеризується природним нерозумінням життя... Замість того, щоб злитися з внутрішнім становленням речей, ми стаємо поза ними і відтворюємо їх штучно... Сприйняття, мислення, мова діють подібним чином";

"Якщо свідомість... роздвоїлась на інтуїцію та інтелект, то це відбулось внаслідок необхідності як застосовуватись до матерії, так, одночасно з цим,

йти за течією життя. Роздвоєна свідомість залежить тут від подвійної форми реального...";

"... життєвим началом має бути свідомість... Свідомість або несвідомість — це ракета, згаслі рештки якої падають у вигляді матерії".

Як розуміє А.Бергсон свідомість, інтелект, інтуїцію, інстинкт? /Застосуйте словник/. Розтлумачте філософсько-художні образи наведених фрагментів — "дотик з реальністю", "зона можливостей", "променисте ядро", "течія життя", "згаслі рештки ракети". Чому, на Ваш погляд, філософ протиставляє матерію "течії життя"? Ваша оцінка філософсько-світоглядних позицій А.Бергсона?

- Завдання 24. Німецький філософ Едмунд Гуссерль /1859-1939/ в праці "Логічні дослідження" висловлює такі думки про пізнання світу та істинність знання: —"Філософу недостатньо того, що ми орієнтуємось в світі, що ми маємо закони як формули, за якими можемо передбачати майбутнє протікання речей і відновлювати минуле. Він хоче вияснити, що таке по суті "речі", "події", "закони природи" і т.п."; —"Найбільш досконалою, ознакою істинності служить очевидність: вона є для нас як би безпосереднім оволодінням істиною"; "Ніяка істина не є: факт, тобто, децо визначене в часі. Істина, правда, може мати те значення, що речі існують, їх стан в наявності, зміни відбуваються і т.п. Але сама істина вище часового, тобто, немає смислу наділяти її тимчасовим буттям, виникненням і знищенням"; "Що істинне та абсолютне, істинне само по собі; істина тотожно єдина, сприймають її в судженнях люди чи чудовиська, ангели чи боги."; — "Кожна істина сама по собі залишається такою, якою вона є, зберігає своє інтелектуальне буття. Вона не знаходиться "десь в порожньому просторі", а є єдністю значення в надчасовому царстві істини. Вона належить до сфери абсолютно обов'язкового..."
- На цій основі дайте характеристику гносеологічних поглядів Е. Гуссерля. Ваше розуміння і сприйняття таких поглядів?

- Завдання 25. Познайомтесь і поміркуйте над окремими положеннями філософсько-соціологічного вчення марксизму: — соціалістична революція є стрибком в "царство свободи" через ліквідацію приватної власності і експлуатації; — єдиною формою влади після перемоги соціалістичної революції може бути диктатура пролетаріату, яка приходить на зміну експлуататорській державі; — теорія стає матеріальною силою, коли оволодіває масами, в першу чергу, пролетарськими, а маси знаходять в теорії свою духовну зброю. Зробіть аналіз цих положень, оцініть їх істинність з врахуванням практичних наслідків, до яких привело втілення згаданих ідей колишніх "соціалістичних країнах". Чи міг марксизм привести до іншого історичного результату?

- Завдання 26. В філософській теорії марксизму розроблена чітка система пріоритетів: суспільного над особистим, загального над індивідуальним, соціального над природним, матеріального над духовним, інтернаціонального над національним. Ваше ставлення та розуміння цієї системи пріоритетів? До яких результатів

привели вони при їх практичній реалізації? Як вони вплинули на людину, її місце в світі і суспільстві, на ставлення до природи, культури, духовності, а також на відносини між людьми?

Завдання 27. Прямі і опосередковані послідовники марксизму різними способами намагалися оновити /демократизувати, гуманізувати/ Марксову теорію, вносячи до неї нові, осучаснені положення:

— революційну боротьбу необхідно замінити парламентською діяльністю — Карл Каутський;

— соціалізм — не суспільний лад, а ідеал, "світле майбутнє", до якого прагне людство — Едуард Бернштейн;

— мета соціалізму — емансипація /звільнення/ людини від економічної залежності, бо матеріальний базис не має пріоритету над духовним життям — неомарксист.

Чи могли ці нові положення "оновити" марксизм? Чому їх не прийняли російські марксисты /Ленін, Сталін/, назвавши "ревізією марксизму".

Завдання 28. Поміркуйте над позиціями перших російських марксистів, відомих революціонерів-демократів:

Віссаріон Белінський /1811-1848/ — для щастя маси можна знищити сотні тисяч, а в ім'я справедливості оправдані тиранія і жорстокість: Микола Чернишевський /1828-1889/ — потрібно бути революціонером "з холодною головою і гарячим серцем" та принести себе в жертву ради революції і світлого майбутнього:

Дмитро Писарєв /1840-1868/ — особистість треба звільнити від марновірств, зокрема, таких духовних пут, як сім'я, традиції. Дайте аналіз згаданих позицій на предмет їх логічності, гуманізму, демократизмі, і доцільності.

Завдання 29. Родоначальник російського марксизму Володимир Ульянов (Ленін) /1870-1924/ вважав:

— марксизм — єдино вірна теоретична система, критика якої недопустима, а відхилення від неї — злочин:

— головний принцип комуністичної моралі — підпорядкованість інтересам класової боротьби;

— філософія, як і всяка теорія, є партійною, а тому теоретична боротьба є боротьбою ідеологічною за принципом "або-або", де не може бути ні "середини", ні компромісів.

Дайте аналіз цих положень з позицій гуманізму і демократизму. До чого привело їх втілення в життя? Чи могло бути інакше? Якщо могло

— за яких умов?

Завдання 30. Лідер-практик російського марксизму Йосиф Джугашвілі (Сталін) /1879-1953/ проповідував і реалізовував такі принципи:

— розвиток є зіткненням протилежних сил, тому класова боротьба є явищем природним і неминучим:

— з розгортанням процесу розвитку посилюється напруга класової боротьби, що вимагає нових зусиль та безкомпромісності;

— політичні рішення приймається на основі об'єктивних законів, а тому

— їх невиконання класифікується як злочин, що вимагає застосування силових методів до опонентів /суперників/.

Ваше розуміння і сприйняття таких положень? Чи можна говорити про їх науковість? До чого привело їх втілення в життя? Чи могло бути інакше?

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ «ДОКЛАСИЧНА ДОБА»

УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ».

- Завдання 1. Подумайте, визначте і поясніть, який з нижчезазначених факторів справив найбільший вплив на формування української людності та її менталітету:
— планетарні умови /територія, клімат, ґрунт і т.п./;
— діалог міфологій /праукраїнської міфології та міфологій сусідніх народів/;
— діалог релігій /дохристиянської і християнської/.
- Чи немає, на Вашу думку; інших, додаткових факторів?
- Завдання 2. Поясніть кожну з рис українського менталітету /теїзм, антеїзм, індивідуалізм, демократизм, плюралізм, кордоцентризм, екзистенціалізм/ і визначте, які з цих рис:
— є провідними, домінуючими;
— зазнали значного "спотворення" в процесі історичного розвитку української нації і з яких причин;
— в найбільшій мірі зберегли свій первинний зміст і завдяки чому;
— є визначальними в характері сучасного українця.
- Чи, можливо, деякі риси зникли, з'явилися інші? Якщо це так, поясніть...
- Завдання 3. Подумайте над філософським змістом української національної символіки:
— тризуба — як символу єдності трьох сутностей буття;
— синього і жовтого кольорів — як символу двох життєвих начал.
- Аргументуйте змістовність і логічність української національної символіки. Якщо ж Ваша думка протилежна, спростуйте зміст і доведіть алогічність.
- Завдання 4. Покажіть філософський зміст української міфології /дохристиянської релігії/, враховуючи:
— три рівні давньоукраїнської міфології;
— акт творення світу як діалектику "ніщо-все", "нізвідки-нікуди";
— конфліктність Добра і Зла на "середньому" та "нижчому" рівнях української міфології.
- Завдання 5. В літературі Київської Русі дано такі розуміння філософії:
— Філософія — це пізнання речей Божественних і людських; істинна філософія — це любов до Бога; /"Діалектика" І. Дамаскіна/;
— Філософія — це розуміння того, як наблизитись до Бога; /"Житіє" К. Філософа/;
— Філософія — єдність благородних дум і вчинків; /"Ізборник 1073 року"/;
- Ваш коментар таких позицій. Як вони узгоджуються з класичним розумінням предмету і завдань філософії?
- Завдання 6. Літературні джерела Київської Русі дають таке розуміння буття і людини:
— силою Бога влаштовані Небо і Сонце, Місяць і зорі, тьма і світло, земля і води; із землі створена людина і кожна має свій образ — і все це з Божої мудрості; /"Поучення" В.Мономаха/;
— Всесвіт /макрокосм/ олюднений, а людина — це мікрокосм, в якому йде боротьба Добра і Зла; /"Фізіолог"/;
— Коли людина помирає, тіло йде в землю, а душа — до Бога; /"Повість минулих літ"/;
— Як світ, так і тіло людини складається з чотирьох стихій: землі, води, вогню і повітря; /"Ізборник 1073 року"/;

Дайте характеристику такого розуміння буття і людини. Зробіть свій аналіз "буттєвого" трикутника "Бог — Всесвіт—людина".

Завдання 7. Літературні джерела Київської Русі дають таке розуміння процесу пізнання:

—Великі справи Господні, і не може людський розум розповісти про них; /"Поучення" В.Мономаха/;

—Шукаючи в книгах мудрості, знайдеш користь для душі; хто книгу читає, той бесідує з Богом; /"Повість минулих літ"/;

—Душа, творена Божим натхненням, має три сили: словесну, желанну і яростну; словесна — вище всіх, бо нею створене розумієм і наближаємось до Бога;

—Душа знаходиться в голові і має розум, як своє око, а слуги її — зір, слух, нюх, смак, дотик;

—Тільки тому, що бачиш, слід вірити, а почуте треба перевірити випробуванням та міркуванням; /"Послання" митрополита Никифора Володимир Мономаху/;

—прикраса воїна — зброя, корабля — парус, а праведника — книга; /"Ізборник Святослава 1076 року"/;

Дайте характеристику такого розуміння процесу пізнання. Як поєднуються в ньому віра і знання, наука і релігія?

Завдання 8. Дайте характеристику етичних поглядів, викладених в "Поученні" Володимира Мономаха:

— вбогих не забувайте, милостиню сиротам подайте, вдову оправдайте; старших шануй, як батька, а молодших, як брата;

—остерігайся брехні, пияцтва, перелюбства, бо від цього гинуть душа і тіло; лінощі — всьому мати: хто вміє, той забуде, а хто не вміє, той не навчиться;

—щоб вас не проклинали, не чиніть шкоди ні житлам, ні посівам;

—голодного нагодуйте, гостя пошануйте, зустрічного привітайте, хворого провідайте, а покійного — проведіть, бо всі ми — смертні. Які загальнолюдські моральні цінності відображені в згаданих моральних настановах? Наскільки ці настанови актуальні сьогодні?

Завдання 9. Український письменник, філософ і проповідник XII століття Кирило Туровський в своїх творах, зокрема, притчі "Про людську душу і тіло", відзначав:

—як весняне сонце зігріває землю до врожаю, так сонце Христової віри зігріває людей до спасіння;

—як Місяць віддає почесні Сонцю, так і Старий Заповіт — Новому Заповіту;

—зима гріховності завершується весною покаяння, а лід зневіри тане перед осягненням Бога; красна весна—то віра Христова, а буйні вітри

—то грішні помисли;

—як земля, прийнявши зерно, врожай дає, так людська душа, прийнявши слово Боже, спасіння народжує.

На цій основі покажіть, як розуміє К. Туровський співвідношення віри і знання; як поєднується художнє, наукове і релігійне бачення світу. Де в цих висловлюваннях логічне мислення, художній образ і релігійна уява?

Завдання 10. Проаналізуйте афористичні вислови з деяких літературних пам'яток Київської Русі і розкрийте їх філософський, естетичний та моральний зміст:

—Чий одяг світлий, того й слово шановне;

—Не дивись на зовнішнє людини, а пізнай внутрішнє її:

—Одежею — бідний, а роіумом — багатий;
 —Краще один розумний без влади, аніж десять владик без розуму;
 /"Моління Данила Заточника"У
 —Іржа їсть залізо, а смуток — розум людини;
 —Бідний, але мудрий — золото в брудному посуді; а багатий і без розуму — шовкова подушка з соломою;
 —Кінь управляється гнuzдечкою, а праведник — книгою;
 —Блаженний, хто вникає в смисл і сприймає серцем; /"Ізборник Святослава 1076 року"/

Завдання 11. Письменник доби українського Відродження Станіслав Оріховський /1513-1566/ в своїх "Напученнях польському королю Сигизмунду-Августу" висловлював такі погляди на суспільство і державну владу:

—бути при владі здатний той, хто за природою своєю прагне до справедливості;
 —негідні короля ті, що завжди хвалять його, а гідні — хто, коли треба, засуджує його вчинки;
 —Авторитет є нагородою за доблесть, а не за породу;
 —Прихильність людей — єдиний захист короля;
 —Король заради держави, а не держава заради короля;
 —Закон — душа і розум держави — більший за короля!
 —"Моє" і "Твоє" — два джерела незгоди в суспільстві;
 —Владі Бога підкоряються королі, знатні і незнатні, багаті і бідні; в церкві — і король-грішник!
 —школа і гімназія — оселя мудрості в державі.

Дайте характеристику морально-етичних і соціально-політичних поглядів С.Оріховського. Ваша оцінка його позиції?"

Завдання 12. Письменник і мислитель українського Відродження Станіслав Оріховський /1513-1566/ в "Напученні польському королю Сигизмунду-Августу" висловлює такі думки щодо людини, її моральності та місця в світі:

—Людина, що знехтує наукою, нічого не дасть;
 —Розум і знання — вірні сторожі нашої душі;
 —Страх і труднощі — найкращі вчителі: виховують розсудливість;
 —Свобода — сила людини, а погрози і образи — гірше неволі;
 —Доблесть без користі—безсила, а користь без доблесті — небажана;
 —Мудрістю мало захоплюватись — нею треба жити;
 —Прагнення і бажання знищують доблесть і гуманність.

Дайте характеристику етичному вченню і розкрийте гуманістичні риси філософських поглядів С.Оріховського.

Завдання 13. Герасим Смотрицький /пом. 1594/, перший ректор Острозької школи, в своїй праці "Ключ царства небесного" висловлює такі думки:

—Всі речі, що від початку світу створені Творцем за чудесним його замислом, повинні переходити одні в одних, змінюватись і гинути;
 —Побувавши на світі, все повертається до єдиної своєї матері, звільняючи місце іншому — так воля Божа діється і діятись буде;
 —Все єдине в круговороті літ, сутність і натура його не зникає, а виростає подібне минулому і народжується нове;
 —Страх і погляд Божий правлять у Всесвіті справедливо, невідступно і незмінно.

Побудуйте, виходячи з цього, космологічну систему Г.Смотрицького та

знайдіть в ній місце для людини.

Завдання 14. Герасим Смотрицький/пом. 1594/, перший ректор Острозької школи в праці "Ключ царства небесного" говорить:

— Пильнуй і будуй храм свій тілесний, щоб він був прибутком Духа Святого;

— Якщо ні дня, ні години без корисної потреби не проживеш, то тілесні сили і духовні мислі твої ростуть і множаться;

— Бери за початок своєї діяльності страх Божий і будь під Богорозумним поглядом;

— Немає гіршого, як подавати спокуси слабким, і, одного вислухавши, на його сторону стати;

— Поважати і прислухатись треба не тілесної мудрості світу, а істинної Правди Божої.

Яких поглядів, на Вашу думку, дотримувався Г.Смотрицький в питаннях пізнання і моралі? Як в цих поглядах співвідносяться наука і теологія? - Яким він бачив місце людини в світі?

Завдання 15. Стефан Зизаній /1570-1600/, засновник Львівської братської школи, в своїй праці "Казання святого Кирила, патріарха ієрусалимського, про антихриста і знаках його..." писав:

— Речі світу — непевні і ненадійні; лише побожність — вічне людське багатство, яке служить людині за життя і по смерті; щоб мати вічне багатство — віру в'Бога — треба на службу Богу віддати все своє життя;

— Хто не покірний, а надміру гордий; хто возвишається, а не понижається; хто не з бідними, а з багатими, — той не з Христом, а з Антихристом;

— Пильнувати треба не за тим, що діється, а за тим, що ця дія означає:

— Несправедливість народжується і множитья при згасанні прихильності і любові між людьми: справедливість і щирість там, де думають один про одного, пам'ятають про Бога.

Дайте характеристику філософських, зокрема, морально-етичних поглядів С.Зизанія. Зробіть їх експертну оцінку на предмет гуманізму.

Завдання 16. Христофор Філалет /псевдонім полеміста кінця XVI-поч.XVII ст./ в праці "Апокрисис або відповідь на книжки про собор берестейський..." висловлює такі думки:

— Речі самі за себе свідчать: хто хоче знати, нехай вчинить їм випробування /перевірку/;

— Де правда, там і віра: щоб до правди ніщо зле не додалось, віра захищає її;

— Біймося, аби замість втіхи духовної не шукали втіхи тілесної;

— Біймося, аби замість мислей про духовну свободу, не прийшла хитрість про тілесну свободу;

— Немає нічого більш добровільного, аніж віра, та нічого більш примусового, аніж сумнів.

Ваше розуміння таких думок. Прокоментуйте їх, виходячи з позицій теорії пізнання, співвідношення віри і знання, моральності.

Завдання 17. Іван Вишенський /1550-1620/ в своїх працях "Послання утіклим від православної віри єпископам...", "Облічення диявола-миродержця" і "Послання до всіх обще в Лядській землі живущих" висловлює такі думки:

— Хиба там панує над істиною, де звучить хула на Бога і владарює дух

лукавства і зневіри;

—Хиба та істина визначаються не поглядом зору, а судом мислення;

—Христос "лживого царства" не знищив, а показав і навчив, як в боротьбі зі спокусами набути досвіду очищення і здійснення вічного життя;

—Бог дає розуму світло істини, а диявол пробуджує в тілі тьму пристрастей — отримавши одне, втрачаєш інше;

—Спасіння не від священика, а від таїнства віри!

— Мудрий тоді мудрий, коли вважає себе тупцем, який нічого не знає. Ваш коментар згаданих думок. Які принципові риси світогляду І.Вишенського вони висвітлюють? В чому гуманізм його поглядів? Як співвідноситься в них теоцентризм з антропоцентризмом?

Завдання 18. Прочитайте і проаналізуйте уривок з книги Юрія Дрогобича /1450 -1494/ "Прогностична оцінка 1483 року":

"Обшири неба для наших очей незбагненно великі -

Розумом легко, проте, можемо їх досягнути.

Наслідки ми за причинами і навпаки визначаєм...

Все у підмісячній світі живе за законами Неба;

Нами керують також /хто заперечить! / зірки.

Правлять без примусу, А як настрашать коли випадково.

Розум підкаже, проте, як ту біду відвернуть."

Виведіть з цього основні риси вчення Ю .Дрогобича про буття і пізнання світу.

Яке місце в світі автор віддає людині?

Завдання 19. Мелетій Смотрицький /1572-1633/, автор "Граматики словенської", в своїй філософській праці "Тренос" /"Плач"/обстоює такі позиції:

—В світі немає ані місця спокійного, ані житла безпечного;

—За добро злом віддають, за любов ненавистю віддячують;

—Христом титулюються, а настанови Антихриста виконують;

—Слухаючи, нечують, — і гниють духовно; чуючи, не виконують, — і гниють тілесно;

—Джерело зла — душевне недбальство, а причини зла — хвороби душі: владолюбність, зверхність, жадібність, лінощі;

—Убогі ті овечки, які йдуть за сліпим пастирем!

Покажіть своє ставлення до згаданих позицій і зробіть такі висновки: як характеризує автор тогочасне суспільство? В якій мірі подібна характеристика актуальна для нинішнього суспільства?

Завдання 20. Мелетій Смотрицький /1572-1633/, ректор Київської братської школи, у філософській праці "Тренос" /"Плач"/ висловлює такі думки:

—Закон гріха накладає полуду на серце та очі, щоб вони не знали і не бачили відміни між Добром і Злом;

—У всьому початком є Слово: в ньому і справедливість, і осуд, і вірність, і зрада, і обмова, і хвала, і істина, і хиба;

—У вірі не хитайтеся, правду обороняйте, непокірних карайте, неуків навчайте, лякливих втішайте, свавільних гамуйте, немірних оздоровляйте — такими будьте до людей;

—Чистими у вірі, вірними в любові, терпеливими в науці, наполегливими в слові, пильним в читанні — такими будьте до себе.

Розкрийте особливості християнського гуманізму М.Смотрицького. Де в його творчості — мирське, а де — духовне?

Завдання 21. Кирило Ставровецький /пом. 1646/, поет і друкар, в збірці повчань та

віршів "Перло многоценное" так говорить про мудрість: "Тобою царі царствують і сильні народами справують, Землею і странами владіють...

О мудросте, все то тобою стоїть!

Тобою немошній сильних БЕЗ труда зв'язують!

...Ти заблудшим ісправленіє, а старцям — укрєпленіє.

Ти бодрость лінивим, ти мужество боязливим...

Ти сушим в тьмі безумства просвіщеніє...

Ти з неподобного подобне твориш.

Прокоментуйте цей поетичний уривок з позицій теорії пізнання та гуманізму. Ваше ставлення до такого розуміння мудрості.

Завдання 22. Лазар Баранович /1620-1693/, поет, філософ і ректор Києво-Могилянського колегіуму, в збірці поезій "Лютня Аполлона" помістив такі філософські рядки:

—"Хай я вжив незграбне слово, аби суть була здорова";

—"Віл працюватий так у плузі ходить, а врожай людям, не воліві родить";

—"Шеляга варта простого глупота — мудрість осягне лиш вперта робота";

—"Є час для всього, мудрі так казали... Час народитись, смертний час чатує. Бог забере в нас. Бог нас обдарує...

Час сей зверни на добру вічність, Боже, Поки нам вічність думку не тривожить";

—"Зорі свічками поблискують з неба — Бога хвалити за те людям треба";

—"Все, що на світі пожадливість хвалить, кожному очі тілесністю палить".

Знайдіть в прочитаних рядках філософські позиції Л.Барановича щодо буття, людини, пізнання і людської спільноти.

Завдання 23. Захарія Копистянський /пом. 1627/, архімандрит Києво-Печерської Лаври, в своїй праці "Палінодія" /"Книга оборони"/ "обороняє" православну віру такими аргументами:

—Правдива мудрість і правдива теологія — це камені дорогоцінні, що рідко трапляються;

—Неправду і вимисли супротивника — з волі Божої тільки вірою, миром і терпимістю можна здолати;

—Вірність істинній вірі до смерті, дає вічне життя по смерті;

—Любити треба "як правовірних, так і посторонніх", але насолоджуватись тільки душею побожною;

— Не грішить і від віри не відступає тільки той, в кого серце навернене до Бога, а тому —,згода між мудрим словом, мужньою силою і добрим ділом є невід'ємною від побожності.

Наскільки переконливі ці аргументи? Чи бачите Ви їх слабкі та сильні сторони? В чому відчувається єдність світського і духовного?

Завдання 24. Іоаникій Галатовський /пом. 1688/. ректор Києво-Могилянської колегії, в праці "Наука альбо спосіб зложення казанья" виклав своє розуміння процесу пізнання і оволодіння знаннями:

—Шлях до пізнання має три відрізки: початок, де викладається прагнення до знання; оповідь, де розкривається суть знання; закінчення, де виясняється призначення знання;

—Пізнання — течія великої ріки, яка наповнюється струмками з маленьких джерел, кожне з яких важливе і необхідне;

—Пізнання розпочинається з зацікавленості до нового знання, нового тлумачення, нової дії;

—Перша матерія, основа знання — Біблія, а інші матерії — допоміжні, але важливі: мудре слово, мудрі книги, досвід життя, приклад.

Як такі позиції узгоджуються з сучасною концепцією наукового знання? Яким чином тут пов'язані знання і переконання, навчання і виховання?

Завдання 25. Стефан Яворський /1658-1722/, професор Києво-Могилянської академії, в поетичному творі "Митрополита Рязанського Муромського слізне з книгами прощання" висловлюється так: "Ви-бо єдині були мені нектаром, медом поживним, З вами на світі, книжки, солодко жити було. ... Ви мені скарб найдорожчий... Ви просвітили мене... Вічності книгу відмінну перед моїми очима... Має відкрити Господь! Кожен з сувоїв її свої вчинки й слова відчитає І по заслусі у ній знайде заплату собі. Книго Господня страшна! На судищі нашім останнім Кожне злочинство і гріх навіч покаже вона! ... Боже мій, отче мій! Ти — невичерпної ласки безодня, Віри святе джерело, благості вищий вінець! Ти єси моря й землі, і найвищого неба Владика... Ти управляєш, премудрий, кругами сузір'їв небесних... Тебе я молю... зглянься і в книгу життя запиши моє марне наймення..."

Ваш коментар і оцінка цих поетично-філософських рядків. Дайте характеристику поглядів С.Яворського на буття, дух, життя, відповідальність і місце людини в світі.

Завдання 26. Георгій Кониський /1717-1795/, ректор Києво-Могилянської академії, в філософсько-поетичному творі "Похвала логіці" писав: "...не сміє вже жодного слова сказати, коли на ковадлі науки логіки кожен софізм увесь фальш і помилки покаже вченим і загине, бо великий суддя — це наука. Саме ця праця всіх вчить відрізняти правдиве від фальшу, Істину вчить пізнавати ця порость вродлива...
Всюди вона необхідна: в житті і навчати...
Мов океану вода, так вона проникає у темні надра науки усі.
Цей ревнитель і вождь, і супутник Розуму нашого..."
Дайте характеристику розуміння Г.Кониським суті і значення раціонального рівня пізнання. В якому співвідношенні знаходяться тут логіка, істина, розум, наука?

Завдання 27. Георгій Кониський /1717-1795/, проповідник і філософ, в філософській драмі "Воскресіння мертвих" висловлює такі думки: "Багатьом до злих діл те дає причину, що не хочуть думати про свою кончину... Сумніваються, як може гній та на суд ожити... Воскресіння мертвих має бути — всім без винятку, але не всім рівнославно — одним погибельно, а іншим — преславно. ...інший, як Бог велів, життя своє проводить, а другий, навпаки, за прихотями бродить..."

Двічі сліпий, хто на смерть не поглядає; двічі глупий, хто встати по смерті не чекає".

Як розумієте такі філософсько-теологічні погляди? Чи залишають вони місце людині для свободи і творчості? Завдяки чому можна /і чи можливо?/ "спокійно" думати "про кончину"?

Завдання 28. Феофан Прокопович /1681-1736/, ректор Києво-Могилянської академії, потім — радник Петра I, в праці "Натурфілософія або фізика" висуває такі тези:

—Щось виникає не з нічого, а з чогось, бо виникнення з нічого означає створення; коли щось створюється з нічого,

воно потребує могутності, яку має тільки Бог;
 —Матерія — спільний субстрат — яку Бог створив на початку світу, не змінюється і не знищується — скільки її було створено, стільки залишається назавжди;
 —Матерія є прагненням до форми, здатністю сприйняти і утримати форму;
 —Бог призначив, щоб природні речі існували та поширювались завдяки своїм формам; Бог є в речах як їх першопричина, а матерія і форма — матеріальна і формальна причина;
 — Три основні види руху знає матерія: як збільшення і зменшення — кількісний, як зміни — якісний, як переміщення — просторовий /механічний/;
 — Простір є проміжок, що його займає річ /протяжність або уміцвєлення/, а час є тривалість речі.
 Дайте характеристики вчення Ф.Прокоповича про буття і його основи: рух, простір і час.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ « УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ: КЛАСИЧНА ДОБА »

- Завдання 1. Видатний український філософ Григорій Сковорода /1722-1794/ так висловлювався про філософію:
 "Філософія або любов до мудрості скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне, — то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія".
 Якими бачив Г.Сковорода предмет і призначення філософії? В чому виявляються форми і характер філософствування? Зробіть детальний аналіз і покажіть своє розуміння наведеної цитати.
- Завдання 2. За словами Григорія Сковороди /1722-1794/, зачинателя української класичної філософії, серце — це:
 —голова всього, що є в людині; — дійсна Людина в людині;
 —корінь життя, оселя вогню і любові; — безодня думок — дійсна суть та суттєва дійсність;
 —зерно і сила, в якій полягає рідне життя-буття людини, а без цього — все є мертвою тінню;
 —дзеркало, що вмістило в собі все живе і прекрасне;
 —рука, що тримає земне коло і порох нашої плоті.
 Доведіть, що в згаданих тезах викладені основні положення української "філософії серця" і розкрийте ці положення, аналізуючи кожну з тез.
- Завдання 3. Класик української філософії Григорій Сковорода /1722-1794/ в своїй праці "Наркісс. Разглагол о том: узнай себе" висловлює такі думки:
 —пізнати себе і зрозуміти Бога — одне і те ж; — хто себе не пізнав, той себе втратив;
 —хто любить плоть, той ловить видимість; — не буває видимість істиною, а істина — видимістю;
 —серце, думки і душа — одне і те ж; — коли в серці Боже слово, все буде прямим і простим;
 —око розуму проникає в те, що гідне пошани; — очі, осяяні духом істини, бачать подвійно — зовнішнє і внутрішнє.

На цій основі дайте загальну характеристику поглядів Г.Сковороди на процес пізнання. В чому особливості розуміння філософом пізнавального процесу?

Завдання 4. Для філософії Григорія Сковороди /1722-1794/ характерні специфічні поняття і категорії:

"внутрішній мир", "радість серця", "міцність душі", "внутрішнє християнство", "внутрішня людина", "зовнішня людина", "переображення серця", "меч духовний", "споріднена праця", "споріднена дія", "розчищення себе", "містичний гнозис", "містичний ерос" та інші.

Як характеризують і що розкривають в філософській позиції Г.Сковороди згадані поняття і категорії? Чого в них більше — логіки, образності чи фантазії? Ваше розуміння і відношення до такої форми філософствування.

Завдання 5. Григорій Сковорода /1722-1794/, поет і філософ, в своїй збірці поезій "Сад божественних пісень" помістив рядки такого змісту:

—Краще один день святий від безбожного року;
Краще в користі десять років, аніж весь вік без плоду;
—Убити в собі всякий гріх — це ключ до всіх моїх утіх;
—Той смерті зневажає гостру сталь, у кого совість чиста, як кришталь;

—Я нічого не желатель, окрім хліба і води;

—Хто серцем чистий і душею — щит, меч і шолом йому Бог!

—Нехай буду зовнішньо не цілим, аби внутрішньо воскрес.

Крім цього, в інших творах:

—Не той щасливий, хто бажає кращого, а той, хто задоволений тим, чим володіє;

—Бути щасливим — знайти самого себе; щастя наше — мир душевний.

Як згадані рядки характеризують морально-етичне вчення Г.Сковороди? Визначте основні риси такого вчення.

Завдання 6. Подумайте над змістом окремих фрагментів з філософських творів Григорія Сковороди /1722-1794/:

— Світ складається з двох натур — видимої і невидимої. Видима — це творіння; невидима — це Творець, Бог. Бог пронизує і утримує всяке творіння: скрізь і завжди був, є і буде,

/"Начальная дверь ко християнскому добронравію"/

—Якщо хочемо виміряти небо, землю і моря, треба насамперед виміряти самих себе... План небесних і земних просторів бачимо в нікчемній плоті своїй /в своєму тілі/ — одним планом все створено;

—Тіло моє, як стіни храму, а серце і мислі, як жертвоприношення; як жертва цінніша стін, так душа і серце мої цінніші мого тіла.

/"Наркісс. Разглагол о том: узнай себе"/

На цій основі дайте характеристику онтологічного вчення Г.Сковороди. Як співвідносяться в цьому вченні макрокосм і мікрокосм? Як розставлені пріоритети в сприйнятті і розумінні буття?

Завдання 7. Познайомтесь з окремими теоретичними положеннями представників української академічної філософії першої половини ХГХ століття:

Микола Курляндцев /1802-1835/, "Промова про начала, поступовий

розвиток» і дійсний стан дослідної фізики":

— Світ є творення, всі частини якого пройняті однією думкою, і, незважаючи на нескінченну зовнішню різноманітність, об'єднані внутрішньою єдністю:

Тимофій Осиповський /1765-1832/, "Промова, виголошена на урочистих зборах Харківського університету":

— Речі відносяться між собою не за подобою наших почуттів, а незалежно від них; саме відношення між речами, відбиваючись у наших почуттях, породжують у нас себе як явища: Костянтин Зеленецький /1812-1858/, "Досвід дослідження деяких теоретичних питань":

— Віра є основою всякої діяльності людського духу; вона раніше, аніж розум, пояснює людині Всесвіт і значення її самої в ланцюгу істот;

Петро Подій /1764-1829/, "Логічні настанови";

— Незліченно різні речі природи називаються тілами, а сукупність тіл — світом; предмети світу перебувають поза нашим розумом, складають цілісну систему, підпорядковану внутрішнім законам; Ваша оцінка і характеристика української академічної філософії того часу з позицій онтології, місця людини в світі, її свободи і моралі.

Завдання 8. Познайомтесь з окремими теоретичними положеннями представників української академічної філософії другої половини XIX ст:

Йосип Михневич /1809-1885/, "Дослід поступового розвитку основних дій мислення":

— Душа є самостійна сила, що живе в нашому тілі. Вона має в самій собі можливість діяти або творити те чи інше;

Орест Новицький /1806-1884/, "Про докори, що робляться філософії", "Поступовий розвиток древніх філософських вчень":

— Загальні закони буття не можуть бути взяті з досвіду, хоча б через те, що вони загальні; а тому віра і розум мають бути примирені;

Сильвестр Гогоцький /1813-1889/, "Філософський лексикон":

— Душа людська не результат довільного перетворення природи, а творіння вищого акту Божественної творчості. Тому, віра у вічне життя — внутрішня потреба нашого духа.

Ваша оцінка і характеристика української академічної філософії того часу з позицій онтології, гносеології, співвідношення віри і знання.

Завдання 9. Орест Новицький /1806-1884/, професор Київської духовної академії та Університету св. Володимира, в своїх працях "Короткі настанови з логіки"? "Настави до досвідної психології", "Про докори, що робляться філософії" демонструє такі позиції:

— "Однобічний" матеріалізм і "спекулятивний" ідеалізм мають бути об'єднаними і примиреними у "вищій філософії"; разом з ними примиряться наука і релігія — і все це здійсниться на основі поєднання умоглядного знання з досвідом;

— В пізнанні розкривається активний характер процесу сприйняття, яке дає справжні властивості предметів; досвід дає зміст, єдність і дійсність, а розум — форму, єдність і необхідність в розвитку явищ;

—Філософія є наукою наук, бо включає в себе умови всіх умов, начала і форми всякого бачення світу — вивчає закони і форми буття, а не те, що підпорядковане законам і формам буття; вона — наука чистого мислення; її батьківщина — світ ідей;
—зусилля людського духу спрямовані на поступове досягнення істини — але не як сприйняття готового знання, а як виробництво його.

Ваша оцінка і характеристика поглядів О.Новицького на предмет і призначення філософії, пізнання людиною світу, наявність різних філософських підходів до світу.

Завдання 10. Сильвестр Гогоцький /1813-1889/, професор Київського університету св. Володимира, в своїх працях "Філософський лексикон", "Вступ до історії філософії" твердить:

—В основі світу лежить не мислення, а Божественний дух: світ не міг би існувати без впливу Божественної всемогутності;

—В Богові міститься початок буття і початок знання: пізнання істини було б неможливим без богоподібності людини;

—Бог непізнаваний засобами розуму і недоступний мисленню — осягнути ідею Бога можна тільки душею, почуттями;

—У внутрішньому почутті людини містяться всі сили духу, тобто, міститься першопочаток, що передує розуму — переконання в існуванні Верховної Істоти;

—Матеріалізм — безглуздий напрям в філософії, що веде до атеїзму.

Дайте характеристику філософських поглядів С.Гогоцького: онтології, гносеології, місця людини в світі, співвідношення віри і знання.

Завдання 11. Михайло Максимович /1804-1873/, ректор Київського університету св. Володимира, в своїх працях "Міркування про природу".

"Книга Наума про великий Божий світ" висловлює такі думки:

—Природа виникла і виникає від єдиної загальної речовини, в якій органічна і неорганічна природа перебувають в єдності: чим глибше проникаємо в суть природи, тим більше в ній єдності і постійності;

—Світ настільки великий, що немає йому ні міри, ні кінця, і весь час перебуває в розвитку: все виникає, підноситься, руйнується і гине — цілковитий спокій несумісний з природою; її справжній шлях — сходження від нижчого до вищого, а джерело такого сходження — в самій природі;

—Пізнання — процес нескінченний, як нескінченний сам світ: розвитку наук не може бути кінця — наука про Природу нескінченна за властивістю Природи і за властивістю Розуму. Дайте характеристику поглядів М.Максимовича на буття і пізнання світу.

Завдання 12. Маркіян Шашкевич /1804-1873/, поет, священник і філософ з Галичини, зазначає:

"Письменство у кожного народу — це його життя, його спосіб думати, його душі образ", і додає поетичні рядки, звернені до народу:

"Руська мати нас родила, руська мати нас повила. Руська мати нас любила, — чому мова їй не мила? Чом її встидатись маєм? Чом чужую полюбляєм? ... Разом, разом, хто сил має — гонить з Руси мраки тьмаві!

Зависть най нас не спиняє, разом к світлу, други жваві!" А також:

"...по могилах лягав, буцім-то спочити, а то підслухати, як то стара бувальщина буде розмовляти..." Покажіть, як у філософському світобаченні М.Шашкевича синтезуються творчість, мова та історія. Зробіть висновок про світоглядний напрям поета.

Завдання 13. Літератори-представники українського філософського романтизму в своїх художніх творах висловлювали такі думки:

Іван Котляревський /1769-1838/, поема "Енеїда":

"Де общее добро в упадку, забудь отца, забудь і матку —
лети повинність ісправлять.

...За милу все терять готові — клейноти, животи, обнови;

Одна дорожче милой — честь!"

"Війна в кривавих ризах тут; безбожність та безчоловіччя
хвіст мантиї її несуть".

Петро Гулак-Артемівський /1790-1865/, "Пісні Гараська":

"Пархоме, в щасті не брикай! В нудзі притьом не лізь до неба,

Людей питай, свій розум май; як не мудруй, а вмерти треба..."

Зробіть філософський аналіз згаданих поетичних рядків з позицій морального ідеалу, сенсу життя, пізнання людиною світу і відносин з ним.

Завдання 14. Микола Костомаров /1817-1885/, діяч Кирило-Мефодіївського братства, в "Книгах буття українського народу" висловлює такі ідеї:

— Бог створив світ: небо, землю, тварин і поставив над світом людину; об'єднав людей в роди та племена і дав їм край для життя;

— Та люди забули Бога, виявили невдячність Богові за його благодать, за що потрапили в імперське рабство;

— Серед всіх народів — український народ один з тих, який нікого не поневолював, то він не має такого гріха перед Богом, щоб самому бути в неволі. Тим більше, до свого поневолення жили українці-християни братством, в якому обрані старшини були для всіх слугами, згідно слів Христа "Хто хоче бути першим, повинен бути всім слугою";

— З цього закономірний висновок: Україна має встати з "невольничої могили" і здобути державність.

Проаналізуйте згадані ідеї М.Костомарова. Чого в них більше — історичної логіки чи історичної містики? Наскільки об'єктивно наведені художньо-теологічні образи відображають історичну реальність? Чого тут більше — філософії, теології чи політики? Аргументуйте.

Завдання 15. Микола Костомаров /1817-1885/, письменник, історик і етнограф в своїй праці "Історія України в життєписах визначних її діячів" малює суперечливий портрет Івана Мазепи /1639-1710/:

— Лукавий: під виглядом правдивості міг видавати себе за такого, ким насправді не був, — але така лукавість дозволила схилити Петра I до думки про свою йому вірність і мати з цього вигоду;

— Добродушно веселий і щирий: радо приймав гостей, був прихильним — та завдяки такій добродушності здобував необхідні відомості і нових прихильників;

— Щедрий до кожного, з ким мав справу, але не гребував ніякими засобами, аби збільшити свій достаток, — однак, за цей кошт будував і утримував храми, купляв союзників для боротьби з

Москвою;

—Набожний, не шкодував нічого для церковної справи; але його набожність мала більше зовнішній вияв — все робилось для того, аби духовенство було схильним до нього.

Чим пояснити таку оцінку М.Костомаровим гетьмана І.Мазепи? Наскільки цю характеристику можна вважати об'єктивною і справедливою? Чи можна оправдати і як обґрунтувати суперечності в характері і діях І.Мазепи?

Завдання 16. Український мислитель Микола Костомаров /1817-1885/ в статті "Дві руські народності" вказує на такі відмінності українського і російського менталітетів:

—Росіянин цінує общинність, а українець — окрему людину;

—Росіянин нетерпимий до чужої віри і мови, а українець — навпаки;

—Для росіянина важливіше матеріальне, для українця — духовне;

—Росіянин байдужий до природи, а українець обожає її;

— Росіянин схильється до насильства, українець — до добровільності.

Як Ви ставитесь до такої оцінки менталітетів двох народів? Аргументуйте. Як "віднеслась" до цього історична практика — що підтвердила, спростила, заперечила, відкинула?

Завдання 17. Пантелеймон Куліш /1819-1897/, діяч Кирило-Мефодіївського братства, історик і письменник, в своєму романі "Чорна Рада" подає такі думки:

—Люди поділяються на три групи: егоїстів, які, як звірюки, про свою шкіру та свій берліг дбають; люди ідеї, які йдуть за ідеалом лицарства і боротьби; люди, які стоять над усім, бо усвідомили, що все в цьому світі — то суєта суєт;

—Найголовніше і найважливіше — т- то християнська іронія: усе є дурницею — чи жити, чи вмерти...;

—Козацьку душу наповнити — світу мало; наповнити її доверху може тільки Бог;

—Усе обман, окрім Божого суду над людиною: якщо Бог карає людину, то людині, якщо вона праведна, більше нічого й не треба! Подумайте над такими позиціями. Виразіть своє ставлення до них

—як їх розумієте, що сприймаєте, а що — ні. Вкажіть на їх морально-етичний та філософський смисл.

Завдання 18. Пантелеймон Куліш /1819-1897/, поет, етнограф і громадський діяч, в своїй творчості /"Кишенькова книжка...", "Хутірська філософія і віддалена від світу поезія", "Листи з хутора"/ обстоює такі позиції:

—Рівність громадян - базується на рівності духовній, на спільності національного духу /без уваги на соціальні стани/;

—Змінювати світ треба поступово, в межах можливого і наявної дійсності, не силою, а словом...: "від нашого слова впадуть стіни ієрихонські. Якщо замість слова звучатиме сила, то "дика сила деспотизму викличе з пекла дику силу рабства";

—Урбанізація — ворог людської душі, бо знищує духовні скарби предків. Тому, традиційні духовні скарби зберігаються тільки на хуторі /його не торкнулась урбанізація!/ — в традиціях і душі селянина-хлібороба;

—Шлях до майбутнього — через скарби минулого: тільки духовне багатство предків може зробити вільними і багатими нащадків.

- Ваша оцінка і розуміння "хутірської філософії" П.Куліша? Що в ній реальне і актуальне /на Вашу думку/, а що — утопічне, застаріле? Ваше розуміння змісту і ролі "скарбів минулого"?
- Завдання 19. Пантелеймон Куліш /1819-1897/, поет, історик і філософ, в своїй "Хуторській поезії" подає віршовані думки: "Серце чисте, милостиве, дар найкращий Бога, Найпевніша, найпростіша до небес дорога... Мій храм у серці, там я восхваляю, кого, як звати, й на ім'я не знаю"; "Розкішно живучи раями-хуторами, Столичного вони не знають душоугубства, Мов зорі в чистоті круг життя совершають, Піснями вічними серця нам просвіщають."
- Проаналізуйте ці рядки, знайдіть елементи "філософії серця" та "хутірської філософії", які спільно характеризують світогляд П.Куліша.
- Завдання 20. Геніального кобзаря Тараса Шевченка /1814-1861/ вважали:
- комуно-соціалісти — матеріалістом, атеїстом, революціонером;
 - націоналісти — носієм національної ідеї, трибуном, який закликав до розправи з ворогами нації;
 - народники — носієм українського народного /національного/ духу, Пророком і Генієм нації.
- Де істина? Якої ви думки про філософсько-світоглядну орієнтацію та роль творчості Т.Шевченка і його місце в становленні духовності української нації, в творенні української державності?
- Завдання 21. Тарас Шевченко /1814-1861/, поет і мислитель, в своїй поетичній творчості висловлював думки такого світоглядно-філософського змісту:
- Молітесь правді на землі, а більш нікому не молітесь!
 - І чужому навчайтесь, свого не цурайтесь!
 - Подай же руку козакові і серце дружнє подай. —
- І знову іменем Христовим возобновім наш тихий рай;
- Лучче одурить... себе-таки, себе самого, ніж з ворогом по правді жить і все нарідать на Бога!
 - Борітеся — поборете! Вам Бог помагає; за вас сила, за вас воля і правда святая!
 - Орю свій переліг, убогу ниву, та сію слово: добрі жнива колись-то будуть...;
 - Подай душі убогій силу.., щоб слово гоїаменем взялось, щоб людям серце розтопило і по Україні понеслось...;
 - В своїй хаті — своя правда і сила, і воля!
 - Нехай же серце плаче, просить святої правди на землі...;
- Зробіть філософський аналіз цих рядків. Подумайте, який філософський зміст вкладає Т.Шевченко в слова "Бог", "Молитва", "Правда", "Слово", "Серце", "Воля", "Сила", "Душа", "Нива", "Переліг". Дайте свій висновок.
- Завдання 22. В російськомовній повісті Тараса Шевченка /1814-1861/ "Прогулка с удовольствием и не без морали" знаходимо такі думки:
- Освіта повинна збагачувати, а не обкрадати серце людини;
 - Той бідніє серцем, кого дивує звичайна добра справа;
 - Разом з цивілізацією нам "прищеплюють" егоїзм;
 - Потворні пристрасті виростають з бога бездіяльності та з баговиння моральної пустоти;
 - Багнет і книга — найдикіша дисгармонія!
 - Високе мистецтво сильніше діє на душу людини, аніж сама

природа;

—Творчість — це велика Божественна тайна і доля великого художника: тільки художник — образ і подoba Божа, а всі ми — потворний натовп!

—Сумні пісні складає свобода, а співає тяжка неволя.

На основі наведених рядків дайте характеристику морально-етичних поглядів Т.Шевченка. В чому їх особливість? Де ці погляди переплітаються? В якому співвідношенні перебувають думка, душа і серце, а також Бог, світ і мистецтво?

Завдання 23. В "Щоденнику" Тараса Шевченка /1814-1861/, зустрічаємо думки філософсько-світоглядного змісту:

— Бути гарним майстром — бути носієм прекрасного, повчального, поширювати світло істини — тобто, бути корисним людям і угодним Богу;

—Релігія древніх і нинішніх народів була джерелом і рушієм вишуканих мистецтв;

—Вільний художник настільки обмежений природою, як обмежена природа своїми власними законами: відступ від природи перетворює художника в боговідступника, в моральну потвору;

—Людина — матеріаліст: їй Бог відмовив в світлому і радісному почутті розуміння його благодаті і його нетлінної краси, а тому така людина теорію прекрасного сприймає як пусте базікання. Дайте характеристику естетичних поглядів Т.Шевченка, розкрийте їх духовно-філософську основу. Чи немає тут містики, відходу від реальності? Аргументуйте.

Завдання 24. В "Щоденнику" Тараса Шевченка /1814-1861/ знаходимо такі думки філософсько-світоглядного змісту:

—Кажуть, досвід — кращий нам вчитель; а я дякую своєму всемогутньому Творцю, що він не дозволив жахливому досвіду торкнутись залізними кігтями моїх переконань і моїх світлих вірувань;

—Надія властива найсильнішим умам, бо невимовно солодко вірити в прекрасне...;

—Якби святі апостоли знали, як ми спотворили і забруднили проголошену ними просту, прекрасну і світлу істину!

—Наївно доказувати присутність Творця у Всесвіті, Творця видимого і невидимого світу — це стара, як світ, істина!

—Релігія християнська, як вірна мати, не залишає навіть злочинних дітей своїх, за всіх молиться і всім прощає;

—Сльози радощів і чиста молитва — твоя єдина нагорода. Охарактеризуйте відношення Т.Шевченка до Бога, віри, релігії, до їх ролі в світі та житті людини. Як узгоджуються /чи не узгоджуються?/ вищезгадані думки з його ж поетичними рядками: "...Немає Господа на небі! А ви в ярмі падаєте та якогось раю на тім світі благаєте!"

"Нема святого на землі! Мені здається, що й самого Тебе вже люди прокляли".

Завдання 25. Українського мислителя Михайла Драгоманова /1841-1895/ вважали і соціалістом, і націоналістом, і борцем за Україну, і прихильником Росії, а він сам:

—віддавав перевагу не суверенітету нації, а децентралізації влади;
—вважав причиною поневолення нації централізм і шовінізм;
—бачив вільну національну автономію України тільки з Росією;
—був переконаним, що нація виграє тільки тоді, коли очиститься від ненависті до чужої нації.

Дайте оцінку світогляду М.Драгоманова. Чи можна його зарахувати до якогось світоглядно-політичного напрямку? Якщо можна — то чому?

Завдання 26. Михайло Драгоманов /1841-1895/, український етнограф та історик в статті "Пропащий час" писав:

—"плакати про старину, бажати вернути її — завжди даремне діло...

Ми знаємо добре, що того, чого ми хочемо, не було ще ніколи на світі, а тільки буде колись, як люди стануть далеко розумніші, ніж тепер. Одначе, оглядатись назад треба, щоб тепер стало не так гірко, щоб не помилялись знов, як колись помилялись".

—"...без волі народу, а при одній царській сваволі не може добре жити ніяка земля.»

—"...діла в дуже великій державі не можуть бути вправлені чиновниками чи указами з далеких столиць." Прочитавши фрагменти статті, поясніть, як дивився М.Драгоманов на історію як науку і на історичний процес з огляду на демократію і незалежність.

Завдання 27. Михайло Драгоманов /1841-1895/, публіцист і критик, історик і етнограф, в праці "Антракт з історії українофільства" так говорив про національний рух:

"Щоб добитись чого-небудь і щоб стати у щирій пригоді народу, український напрямок мусить... першим ділом поставити не народність для народності, а соціальний, економічний і культурний чоловічий поступ народу, для чого народна мова і форма пропаганди мусять бути тільки практичнішою одежею, а не метою.

...Не так часто дивитись назад..., як уперед..., показуючи народові те, у чому можна бачити проби у побиті ідей будучого, як свободи особи, совісті, проби праці економічної, а найбільш усього налягати на розвій чуття гуманності і розширення даху свободи познакомленням народу з побитом других народів, та очистити його розум од поганського і середньовічного фанатизму..." Подивіться на цей уривок як на своєрідний виклад програми національного руху за визволення України, складеної М.Драгомановим. В чому бачите особливості такої програми? Як розставлені пріоритети? Які ставляться цілі і які визначаються засоби для їх досягнення? В якій частині думки М. Драгоманова зберегли свою актуальність?

Завдання 28. Олександр Потебня /1835-1891/, видатний український філолог, осмислюючи суть і значення мови в духовному житті суспільства і людини, зазначав:

—Практика і теорія — сторони, що розрізняються тільки думкою, а в дійсності тісно зв'язані... Вміння думати по-людському, але без слів, дається тільки словами... Слово є засіб утворення поняття. Категорія нашої мови тісно пов'язана з нашою думкою;

—Немає форми, присутність і функції якої пізнавалися б інакше, аніж за зв'язком з іншими словами і формами в розмові і мові.

Заміна простої форми складною не є тільки латкою на старе плаття, а є створенням нової форми думки. Тому мова перебуває в постійному розвитку:

—Мова є не тільки одна із стихій народності, але найбільш досконала її подoba. Як немислима точка зору, з якої видно було б всі сторони речі, так неможливою є всеохоплююча народність. Якби об'єднання людства за мовою і народністю було можливим, це було б смертельним для загальнолюдської мислі — це рівнозначно заміні всіх почуттів одним. Для існування людини потрібні інші люди, для народності — інші народності.

Послідовний націоналізм — є інтернаціоналізм.

/Ці думки висловлені в працях "Думка і мова", "Із записок з теорії словесності", "Із лекцій з теорії словесності"/

Покажіть, що серцевиною "філософії мови" О.Потебні виступає єдність слова, думки і дійсності, де слово є визначальним у формуванні людської думки і національної дійсності.

Завдання 29. Памфіл Юркевич /1827-1874/, найяскравіший представник української "філософії серця", в своїй праці "Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого", обстоює такі позиції:

— Серце — орган пізнання Божественної правди та індивідуального світу; само воно потребує світильника розуму, але є духовною суттю світу;

—Серце — орган пізнання Божественної мети; таким органом не може бути розум, бо він властивий всім людям як явище, тому логічна субстанція є явищем, отже не може становити сутності світу /явище і суть різняться як зовнішнє і внутрішнє!/. Тим більше, в основі світу лежить Божественна мета, яку здійснює індивід — моральна особа, що неповторна /індивідуальна/ своїм серцем;

—Серце — центр всього тілесного і духовного життя людини, найістотніший орган і місце зосередження всіх сил, дій, рухів, бажань, почувань і думок людини з усіма їх напрямками і відтінками;

—Зв'язок між розумом і серцем не причинний, а доцільний: в основі такого зв'язку лежить духовна суть, що її визначає серце;

—Біблія — єдине джерело знань, а серце — єдиний шлях до знання, бо Святе Письмо недоступне логічному мисленню, а лише серцю, душі.

На цій основі визначіть основні положення "філософії серця" П.Юркевича. Ваше розуміння та відношення до цих положень? Чи не суперечать вони сучасній науці? До чого вони ближче — до філософії чи теології, до науки чи релігії? Скільки в них образного мислення, а скільки — логічного?

Завдання 30. Памфіл Юркевич /1827-1874/, видатний український філософ, в своїх працях "Ідея", "Курс загальної педагогіки", "Докази буття Божого", "Із науки про людський дух" відзначає:

—Дійсність досягається як символ вищого життя, як вказівка на невидиму душу або ідею речей;

—Світ визначений існувати найвищим розумом відповідно до тих безумовних ідей, що становлять суть людського духу. Світ ідей — це законодавча влада, а творча воля людей — влада виконавча;

—Ідея — не субстанція, а те, чим повинні бути речі — вона їх правда, гармонія і мета; всі речі — необхідні і несвідомі органи Божественних цілей;

—За зовнішнім світом явищ є світ вищий, духовний, світ світла та істини. Кожна наука втрачає свій ремісничий характер, коли виховує здатність до засвоєння ідеальної сторони життя, пробуджує любов до істини, пізнання якої є першим моральним обов'язком. Тому, не завжди потрібне навчання релігійності, а завжди потрібна релігійність навчання — до всього прекрасного, істинного і доброго необхідно відноситись релігійно, як до священного!

Дайте характеристику і своє розуміння вчення про ідею П.Юркевича. Покажіть, як він розуміє і застосовує категорії "ідея", "розум", "воля", "душа", "явище", "суть", "субстанція", "дух", "світ" і "дійсність". Спробуйте "побудувати" ієрархію згаданих категорій за їх значимістю /в розумінні П.Юркевича/, а потім внести свої корективи /за своїм розумінням значимості цих категорій/.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 12: УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ: СУЧАСНИЙ ЕТАП.

Завдання 1. Український філософ Володимир Лесевич /1837-1905/ в своїх працях "Що таке наукова філософія", "Емпіріокритицизм як єдино наукова точка зору", та інших зазначав:

—філософія має відкинути ідеалізм та матеріалізм, бо це лише термінологія, зайнятись виключно теорією пізнання, а з цим зникне межа між філософією і наукою;

—причини людських відчуттів в однаковій мірі перебувають і в об'єкті, і в суб'єкті: світла, звуку, тепла не існує об'єктивно;

—істина є не щось реальне, а умовне відношення між пізнаючим суб'єктом і пізнаваним об'єктом: критерію істини не існує;

—закони не існують об'єктивно /як планети чи острови/, а вони є лише утвореними поняттями: всі закони створюються суб'єктом, що пізнає світ;

—людина не має права твердити, що світ є таким, яким вона його уявляє.

Дайте на цій основі загальну характеристику поглядів В. Лесевича на філософські напрями, пізнання, місце людини в світі. Ваше розуміння і відношення до його вчення?

Завдання 2. Професор філософії Київської духовної академії Петро Лінницький /1840-1906/ в працях "Короткий нарис начал філософії", "Посібник для вивчення питань філософії" висловлює такі думки:

—матерія, і дух однаково необхідні і рівноправні начала буття;

—два основні начала буття без взаємозв'язку не можуть існувати. адже існує один світ, а не два: слід припустити, що існує щось третє, пануюче над тими двома началами, же забезпечує зв'язок між ними — таким третім є безумовний абсолютний дух, тобто. Бог;

—знання і віра, наука і релігія не тільки не виключають і не можуть замінити одна одну, а навпаки, необхідні одна одній: через віру возвеличується наука, а за допомогою науки поглиблюється віра;

—виховання має бути релігійним, справою церкви; церква

підпорядковується державі в справах державних, а держава церкві — в справах церкви.

Ваша оцінка і розуміння філософських поглядів П. Лінницького на Бога, буття, начала світу, співвідношення віри і знання, церковної і світської влади.

Завдання 3. Професор Київського університету св. Володимира Олексій Гілляров /1856-1928/ в своїй праці "Вступ до філософії" зазначав:

—Матерія, яку раніше вважали незнищеною, поступово зникає внаслідок безперервного розкладання атомів;

—Життя не є щось замкнене, стале, нерухоме, — це потік, де одна хвиля змінюється іншою; неможливо говорити про щось вічне, незмінне, безумовне. Ми повинні пам'ятати, що смерть стоїть за спиною життя не тільки окремої людини, а й всього людського роду, самої нашої планети;

—Безумовної істини не може бути. Істина тим об'єктивніша, чим для більшого числа свідомостей вона примусова.

Детально проаналізуйте кожну думку О.Гіллярова з метою визначити суть його поглядів на буття, розвиток і пізнання світу, перспективи життя. Ваше розуміння і ставлення до такої філософської позиції.

Завдання 4. Представники української академічної філософії кінця ХК — початку ХХ століття стояли на таких світоглядних позиціях: Олексій Козлов /1831-1901/, професор Київського університету) св. Володимира: — в основі світу лежить духовна сутність, а тому всі речі і явища — одушевлені; на такій загальній одушевленості світу ґрунтується процес пізнання, а філософія стає наукою про світ як суще; Микола Грот /1852-1899/, професор Одеського університету: — в основі реального світу, лежить два начала — матеріальне і духовне, які об'єднуються на рівні Світового Абсолюту /Бога/; а тому завдання філософії є досягнення людиною внутрішньої, духовної гармонії, порушеної протиставленням тіла і душі; Георгій Челпанов /1862-1936/, професор Київського університету:

— фізичне і духовне принципово різні; істинна реальність присутня лише духовному, а фізичні предмети — тільки чуттєві символи;

Василь Зеньковський /1881 -1862/, професор Київського університету: — психічному буттю належить метафізична первинність — воно не залежить ні від чого, окрім Абсолюта /Бога/; вищою від загальної /механічної/ є психологічна причинність, яка визначається самостійною духовною субстанцією.

На цій основі дайте свою характеристику "філософській атмосфері", що склалася в навчальних закладах України в той час. Як вона впливала на формування світогляду студентів? В якому напрямі? Як визначала їх життєву і фахову позицію? Чи бачите відмінність між змістом тодішнього і нинішнього "філософського навчання" молоді?

Завдання 5. Видатна українська поетеса Леся Українка /1871 -1913/ в своїх окремих драматичних творах подає думки такого змісту: —Якщо хто зайве має, той може те продати. От я мав учителя,— як він зробився зайвим, то я його продав. Взяв тридцять срібняків! /Драматична поема "На полі крові"/

— Я знаю, трудно вірити чесноті в зрадливим нашім світі... Я навчилась таку ціну складати всім багатствам, як пороку, що в нас попід ногами.

/Драматичний етюд "Йоганна, жінка Хусова"/

—.. минай людські стежки, дитино, бо там не ходить воля, — там жура тягар свій носить... У тебе голос чистий, як струмок, а очі — непрозорі... Хіба крові не варта краса?... ніяка туга краси перемагати не повинна... Я

буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає.

/Драма-феєрія "Лісова пісня"/

— ...Як нема погожої води вгасити спрагу, то людина мусить хоч з брудної калюжі напитись або умерти... Кайданів моя душа не скине, поки в тілі. /Драматична поема "Адвокат Мартіан"7

—.. то не любов, що присяги боїться... Я щаслива, що я душею викуплю душу... Треба молитись до терпеливості святої.

/Драма "Камінний господар"/

На цій основі дайте характеристику морально-етичного вчення Л. Українки, розуміння нею основних етичних категорій. Ваше ставлення до морально-етичних поглядів поетеси і драматурга?

Завдання 6. Леся Українка /1871-1913/, поетеса і мислитель, в своїй статті "Малоруські письменники на Буковині" пише:

"В наш час поряд з колосальним розвитком так званих "світових" літератур помітне одне цікаве явище: літератури маленьких народів, навіть невеликих етнографічних груп, розпочинають все помітніше і впевненіше піднімати голос, захищаючи своє "право меншості".

"Протест особи проти середовища... складає необхідний момент в історії літератури кожного народу..."

"...якщо малочисельне населення глухої провінції, що знаходиться в невігідних умовах для розвитку літератури, могло дати за короткий час свого національного пробудження три сильних таланти /йдеться про Ю.Федьковича, О.Кобилянську. В.Стефаника/..., то якими творчими силами повинен володіти народ, до якого належить це маленьке плем'я, і як розвернулися б ці сили за кращих умов". В якій мірі згадані слова Л. Українки можна віднести до духовного, соціально-культурного розвитку нації взагалі? дайте характеристику соціальних поглядів поетеси. Як в цих поглядах пов'язуються мистецтво, нація, суспільний прогрес?

Завдання 7. Леся Українка/1871-1913/, видатна українська поетеса і мислитель, в своїх ранніх поезіях висловлювала такі думки: "Я пушу свою пригоду геть на тую чисту воду, Я розвію свою тугу вільним співом в темнім лузі". "Фантазіє! Ти сило чарівна, що збудувала світ в порожньому просторі. Якби тебе людська душа не знала, було б життя, як темна ніч, сумним".

"Я на вбогім сумнім перелозі буду сіять барвисті квітки, Буду сіять квітки на морозі, буду лить на них сльози гіркі". А в зрілій творчості знаходимо наступне: "О горе тим очам, що звикли бачить зроду каміння сіре, вогкий мур цвілий! їм сірим здається все, як небо у негоду, і світ, немов тюремний двір малий".

"О горе тим, що мають душу чесну! Коли вони ще вірять у богів, Благати мусять силу ту небесну: "Пошли нам. Боже, чесних ворогів!" "Брати мої,нащадки Прометея! Вам не орел розшарпав груди горді, — Бридкі гадюки в серце уп'ялись. Ви не приковані на тій кавказькій кручі... Ні, ви поховані в землянках, звідки навіть не чуто брязкоту кайданів, ні стогнання, ні непокірних слів..."

Порівняйте філософські мотиви "ранніх" і "зрілих" поетичних рядків. Чи є між ними щось спільне — в об'єктах осмислення, в підході до світу і місця людини в світі? В чому відмінність, які з'явилися нові мотиви?

Завдання 8. Леся Українка /1871-1913/, видатна українська поетеса і драматург, через героїв своєї драматичної поеми "Бояриня" обстоює такі життєві і світоглядні

позиції:

"А як же можу я на Україні здійснити зброю так, щоб не діткнути ніколи нею брата?.. І невже мушкет і шабля мають більше сили та честі, ніж перо та щире слово"

"От, здається, руки чисті, проте, все мариться, що їх покрила не кров, а так... немов якась іржа... як на старих шаблях буває... У батенька була така шаблюка... вони її закинули... ми з братом знайшли... в війну побавитись хотіли, не витягай... до піхви прикипіла... заржавіла. Отакі ми з тобою... зрослись, мов шабля з піхвою... навіки... обоє ржаві..." Порівняйте обидва фрагменти — що між ними спільного і відмінного? де більше поміркованості і компромісу, а де — рішучості і боротьби? Розкрийте філософський зміст художніх образів.

Завдання 9. Герої драматичних творів Лесі Українки /1871-1913/ знаходяться на різних світоглядних позиціях:

"Мені темниця очі засліпила, мені неволя розум потьмарила, Що я піддався на підмову, що я забув те мудре, віще слово..."

/"Осінь казка"/ "Невже ти не додумався до того, що кожен мозок має власний світ?..

Що ми будуєм різне, і на твоїй підвалині не може те встояти, Що встоїть на моїй?"

/"Три хвилини"/

"...Не вірю, щоб ідея поборолла живую людську силу... Сила вродить повинна силу, а примари примарами зостануться!"

/"Три хвилини"/ "Те слово — Бог. Він Альфа і Омега, початок і кінець. Ним все

настало І ним усе живе, і більш немає богів на світі..."

/"В катакомбах"/

"Мені дарма, чи Бог один на небі, чи три, чи триста, хоч і міріади— за жодного не хочу помирати."

/"В катакомбах"/ "Доволі з нас уже твоєї правди зловісної, згубливої, так дай же

нам Хоч неправдою пожить в надії."

/"Кассандра"/

"Боги в тім винні, що дали тобі пізнати правду, сили ж не дали, Щоб керувати правдою."

/"Кассандра"7

Дайте характеристику згаданим світоглядним позиціям. Знайдіть серед них спільні і відмінні. Які з них, на Вашу думку, були близькими Л.Українці? А які розділяєте Ви і чому¹? Дайте філософське тлумачення художніх образів.

Завдання 10. Видатний український письменник і мислитель Іван Франко /1856-1916/

висловлював такі філософські думки:

"Одно лиш вічне без початку і кінця, живе і сильне, — се є матерія... все підлягає ненаситним змінам, рухові та обміну матерії";

«Природа є завжди одна, неподільна і нерозривна... Поза природою нема пізнання, нема правди.";

"Немає сталих меж, які б зазначували людині: доси зайдеш, а далі — ні. Те, що вчора видавалося неможливим до пізнання, оказується можливим сьогодні..."

"...кожний чоловік лиш те може робити, говорити, думати, що вперед у формі вражень дійшло до його свідомості..., але щось зовсім нового, зовсім відірваного від світу його вражень чоловік ніколи не міг і не може сотворити.";

"... зміни, набуті протягом всього життя, кожна істота може передавати повною мірою своєму потомству";

"Се ж ясно..., що в людському розвої, так як і в усякім природнім явищі, не буває ніяких скоків.";

"Шляхом спостереження, дослідів і експериментів, врешті за допомогою поетичної інтуїції... проникнути вглиб явищ..."

Дайте характеристику розуміння І. Франком філософських проблем буття, розвитку і пізнання світу.

Завдання 11. Великий Каменярь Іван Франко/1856П 916/в поемі "Мойсей" пише:

"Народе мій, замучений, розбитий, мов паралітик той на роздоріжжю. Людським презирством, ніби струпом вкритий! Твоїм будущим душу я тривожу..."

"О ні! Не самі сльози і зітхання тобі судились! Вірю в силу духа І в день воскресний твого повстання..."

"Та прийде час, і ти огнистим видом засяєш у народів вольних колі, Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом, покотиш Чорним морем гомін волі І глянеш, як хазяїн домовитий, по своїй хаті і по своїм полі." Поміркуйте над згаданими поетичними рядками. Що в них є філософського, світоглядного, політичного? Над чим розмірковував і на що сподівався І.Франко? Що є спільного в образі і долі України та Мойсея, який сорок літ блукав в пустелі і "велично та гарно, але пусто і марно" говорив про обіцяну Вітчизну?

Завдання 12. Видатний український поет, письменник і мислитель Іван Франко /1856-1916/ залишив такі поетичні рядки філософського змісту: "Якби їй знав! та це знання прадавнє Відчути треба, серцем зрозуміть. Що темне для ума, для серця ясне, явне, І іншим би тобі тоді вказався світ! Ти б серцем ріс. Між бур життя й тривоги Була й несхитна, ясна путь твоя. Як той, що в бурю йшов по гривах хвиль розлогих, Так ти б мовляв до всіх плачучих, скорбних, вбогих: Не бійтеся! Це я!"

Зробіть філософський аналіз думки поета з позицій "філософії серця". Де проявляються елементи екзистенціалізму, "філософії життя"? Яким бачить І.Франко процес пізнання, місце і призначення людини в світі?

Завдання 13. Pozнайомтеcь з окремими соціально-політичними думками Івана Франка /1856-1916/, письменника, вченого і громадського діяча, з його статей "Найновіші напрямки в народознавстві", "Що таке прогрес". "Мислі о еволюції в історії людськості":

— "...велика всесвітня революція поволі рознесе теперішній порядок, а настановить новий, бо історія "має свої закони, за якими котиться вічно й безоглядно";

— "... великі королі, полководці і завойовники не тільки не "робили", не "роблять" історії, а, навпаки, історія породила їх самих; Всесвітня історія — не історія героїв, а історія масових рухів і перемін; Смілі, розумні та гарячі люди жили в кожному часі, але особливо поставали і вироблювалися в часах живіших рухів народних, війн, переслідувань, боротьби духовної";

— "Тільки там, де ідеали живі... маємо й прогресивнішу чим раз інтенсивнішу матеріальну продукцію... Ми мусимо серцем почувати свій ідеал... Інакше... розвій матеріальних відносин перший потопче і роздавить

нас, як сліпа машина."

Проаналізуйте згадані думки і дайте характеристики соціально-політичних поглядів І.Франка. Чи немає в них суперечностей? В чому їх проблематичність? Ваше ставлення до таких позицій.

Завдання 14. Познайомтесь з окремими поглядами Івана Франка /1856-1916/, українського поета, вченого і мислителя, на проблеми розвитку Нації і міжнаціональні відносини /з статті "Найновіші напрямки в народознавстві" та інші/:

"Головну увагу клав я завсіди на здобування загальнолюдських прав, бо знав, що народ, здобуваючи свої загальнолюдські права, тим самим здобуває собі й національні права."

"Нація, яка в ім'я державних чи яких-небудь інших інтересів, придушує, душить і сповільнює у вільному розвитку іншу націю, — рие могилу собі самій і тій державі, якій, нібито, служить це гноблення." "Все, що йде поза рамки нації, — це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді... фразами прикрити своє духовне відчуження від рідної нації."

Дайте характеристики поглядів І. Франка на розвиток нації і національні відносини. В якій мірі вони актуальні сьогодні?

Завдання 15. Теоретик українського націоналізму Дмитро Донцов /1883-1973/ в праці "Історія розвитку української національної ідеї" визначив:

а/ Три основних чинники формування української національної ідеї та національної свідомості:

—українська преса, що постала з 1905 року; українські просвітні товариства, що заснувались в 1906-1908 рр;

—земства, як органи самоврядування, особливо, агрономи, вчителі та інші фахівці, які складали в цих земствах "третій елемент".

б/ Духовні передумови української держави:

—аристократично-республіканські політичні традиції;

—українська церква і українське духовенство, що в теологічному і освітньому плані стояли на рівні Європи і вище Росії;

—українська мова, яку знищили* в офіційному житті, але вона залишилась в житті публічному /народному/;

—національна єдність в боротьбі за Батьківщину.

Ваша оцінка переліку чинників національної ідеї та духовних передумов національної держави. Його можна назвати вичерпним? Чому сукупність згаданих чинників і передумов не забезпечили перемоги визвольних змагань в 1918-1920 роках? Чого, на Вашу думку, не вистачило в обох переліках для забезпечення перемоги? Внесіть і обґрунтуйте свої корективи, доповнення чи зміни.

Завдання 16. Дмитро Донцов /1883-1973/, ідеолог українського націоналізму в праці "Дух нашої давнини" пише:

"Суть нашої проблеми лежить в питанні формотворчості, будівничої правлячої касти... Кожна сильна суспільність міцна твердим моральним законом, що над нею панує, якого живим символом і прикладом є її правляча верства."

"Панство козацьке поволі розгубило всі духовні прикмети правлячої верстви..., здемократувалося, схлопіло... Не йде мені про дешеве моралізаторство, лише про інше: про вічні закони злету й упадку провідних

каст. А серед причин цього упадку одно з перших місць займає занехання вищих властивих тій касті інтересів /політичних, релігійних, воєнних/ і заміна їх інтересами найнижчими — звичайних споживачів..."

"...тая держава спустошіє і згине, в якій правитимуть люди з душою з нешляхетського металу".

"Провідна верства, так само зрештою, як і одиниця, загибає або через виточення крові, або через її зіпсуття, коли "чиста і свята кров козацька" замінюється... зіпсотою кров'ю нижчих верств."

Ваше розуміння і відношення до таких позицій. Як сприймаєте теорію національної еліти? Орієнтуйтеся на історію та сучасне України.

Завдання 17. Основоположник українського національного радикалізму Дмитро Донцов /1883-1973/ вважав однією з основних причин колоніального становища України втрату провідною верствою української нації таких рис, як шляхетність /почуття гордості і непокірливості/, мудрість /визнання закот вищої моральної сили/, відвага /героїчний дух/. Внаслідок цього інтелігенція, що мала б вести за собою решту суспільної маси, втратила дух формотворення та формуючу ідею і набула:

—замість віри — формальну релігійність; замість відданості Вітчизні

—інтернаціоналізм і космополітизм; -замість пошани предків — відразу до них; замість войовничого духу — пацифізм; замість гордості — згідливість; замість плямування зла — потурання злу; замість любові до великого — любов до окремої людини; замість спокою в нещасті — нарікання і очікування милосердя; замість опори на себе — очікувати чужої ласки; замість внутрішньої моральної дисципліни — безвідповідальність і моральний анархізм;

/"Дух нашої давнини"/

Ваша думка щодо ролі морально-етичного фактора в національному державотворенні. Покажіть своє розуміння названих моральних цінностей /за принципом ієрархії, позитиву і пасиву/. Наскільки справедливі звинувачення Д.Донцова на адресу сучасної інтелігенції? Поміркуйте і дайте свою оцінку.

Завдання 18. Микола Міхновський /1873-1924/, український громадський і політичний діяч періоду УНР, публіцист, в праці "Самостійна Україна", що стала маніфестом національного радикалізму, писав: "... шлях до розв'язання /національного питання — прим, наша/ єдино можливий, певний і бажаний показали нації, що вже повстали проти чужого панування, в якій би формі політичного верховенства воно не виявилось, і цей шлях є протилежним звичайним мирним шляхом". "Московські царі чи імператори не виконували своїх обов'язків за конституцією 1654 р., і поведуться з нами нині так, наче Переяславська конституція ніколи не існувала. Вони чинять з нами так, наче наша нація зреклася своїх державних прав, віддалася на ласку російським імператорам... Через те "єдина і неділимая Росія" для нас не існує". "Одна, єдина, неподільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі!"

Які шляхи вирішення національного питання бачив М.Михновський? Що з цього приводу "говорить" історія? Ваш погляд на форми і методи боротьби національних сил за державну самостійність? Як розцінюєте національно-радикальний максималізм М.Михновського? В якій мірі і коли максималізм може принести результат, а коли — навпаки, зашкодити?

Завдання 19. Відомий мислитель української діаспори Вячеслав Липинський /1882-

1936/, в" тлумаченні суспільного розвитку дотримувався таких світоглядних позицій/принципів, положень/:

— вирішення проблем суспільно-політичного прогресу залежить від творчих якостей національної еліти, яка складає творчу меншість по відношенню до пасивної більшості /пасивної маси/;

— взаємовідносини еліти з масою будуються або на принципах класократії /гармонійної співпраці еліта з масою/, або демократії /альянсу інтелектуальної еліти з деструктивною масою/, або охлократії /насильственного панування еліти над масою/;

— лінія суспільного розвитку нагадує коло: від демократії до охлократії, від охлократії — до класократії;

— визначальними є не принципи свободи, а принципи авторитету і справедливої монархії: авторитет і відповідальність верхів та свободи низів;

— національна незалежність можлива тільки через незалежну національну державу, поза всякими інтернаціональними утвореннями. Ваша оцінка і розуміння такої світоглядної позиції? Зробіть аналіз і поясніть кожне із згаданих положень. Які корективи до цих положень внесла історія?

Завдання 20. Визначний мислитель-політолог української діаспори В'Ячеслав Липинський /1882-1936/ в праці "Релігія і церква в історії України" пише: "Державна влада... не може ставити ані в залежне від держави, ані в державно-принижене чи неповноправне становище в Україні жодної християнської церкви, а мусить дбати про однаковий авторитет, однакову духовну та організаційну незалежність і однакове політичне становище всіх церков в Україні." "...коли говоритиму про релігію, то розумітиму під цим словом... громадську віру в Вищі Сили, послух яким і виконання їх законів єсть потребою і обов'язком людей, що до даної релігії належать." "Є політики, які, організуючи державне життя, намагаються зробити з релігії послушне знаряддя в своїх руках." "Є далі політики, які в своїй спробі організації державного життя зовсім одкидають потребу релігії, потребу організованої і авторитетної віри." "Є врешті політики, які вважають, що влада світська... щоб виконувати добре своє організаційне, державне завдання вона мусить слухати наказів релігії..." Проаналізуйте згадані положення. Якими бачив В. Липинський місце і роль релігії і церкви в суспільному житті? Яке Ваше розуміння цієї проблеми і відношення до позиції мислителя?

Завдання 21. Український мислитель, політолог і публіцист Вячеслав Липинський /1882-1936/ в своїх "Листах до братів-хліборобів" пише: "Трьох синів має сьогодні наша мати - Україна: хлібороба-гетьманця. інтелігента-демократа й пролетаря-більшовика. Мати наша тяжко хвора. Всі сини її поріжені, кволі, слабосилі й міцної, всіх їх об'єднуючої національної ідеї вони досі створити були не в силі. Тільки один інстинкт любові сина-громадянина до матері-громади може про димувати нашому розумові те, що для врятування України, для організування нашої громади в націю потрібно." Зробіть аналіз цитати і в цілому, і по кожній, окремо взятій думці - фразі. Як Ви розумієте вислови "Хлібороб-гетьманець", "інтелігент-демократ", "пролетар-більшовик". Чому ці сини України "кволі і роз'єднані?". Що розуміється під "об'єднуючою національною ідеєю"? Наскільки актуальні

сьогодні вище згадані думки В.Липинського?

Завдання 22. Іван Лисяк-Рудницький /1919-1984/, український історик, публіцист і політолог, в своїх працях "Між історією і політикою", "Роль України в новітній історії" зазначає:

— "національний характер є синтезом загального /рис, притаманних багатьом народам/ і особливого /індивідуальних, тільки даній нації властивих рис/; поєднання особливого і загального визначається особливостями історичного розвитку нації;

— український національний характер формувався під впливом двох традицій: західної, яка вплинула на демократизм соціальної і політичної структури суспільства; та східної, яка відобразилась в духовному житті українського народу /духовні традиції християнства з Греції та військовий дух з Кримського ханства і Туреччини/;

— тривале переважання однієї із традицій — східної або західної — деструктивно впливає на українське суспільство.

Що Ви розумієте під поняттям "український характер"? Які фактори впливають на його формування? Яким бачить І. Лисяк-Рудницький український національний характер і його роль в суспільному житті? Чи зберегли його думки свою актуальність в нинішніх умовах? Поясніть.

Завдання 23. Видатний філософ української діаспори Дмитро Чижевський /1894-1977/ висловлював такі думки щодо нації і національної філософії:

"...Кожна нація є тільки обмеженим і однобічним розкриттям людського ідеалу. Але лише в цих обмежених і однобічних здійсненнях загальнолюдський ідеал і є живим. Тому кожна нація якраз у своєму своєрідному, оригінальному... має вічне, загальне значення."

"Слов'янській /зокрема, українській/ філософії треба ще чекати на свого великого філософа. Тоді те оригінальне, що може є в зародку у творах дотеперішніх слов'янських мисленників, вступить у весь зріст, відкривши глибини національного духа не лише перед усім світом, а й перед народом самим."

Покажіть, як в розумінні "національного" і "загальнолюдського" Д. Чижевський розкриває єдність "особливого" і "загального". Як пояснити, чому в "національній однобічності" живе "загальнолюдський ідеал"? Чому ми вже маємо українську філософію, але на свого "великого філософа" ще маємо зачекати? Як пов'язана національна філософія з національним духом?

Завдання 24. Відомий український історик філософії та літератури Дмитро Чижевський /1894-1977/ в праці "Історія української літератури" пише:

"Духовно-історичне дослідження літературних творів спрямоване на відкриття в них елементів світогляду авторів чи світогляду, характерного для всієї доби або окремих течій."

"Добрим свідченням про вартість та значення бароккової доби /ХУП-ХУІІІ/ в цій галузі є вже сам факт..., що кількість історичних творів була чимала та що в цих творах маємо майже завжди певний національний світогляд... в них відбивалися літературний смак та ідеологія часу."

"...немає історичних епох, що виробили хоча б у межах лише однієї країни або народу єдину, одностайну ідеологію. Навпаки, здебільшого життя духовної спільноти йде шляхом одночасного розвитку полярно-протилежних ідеологій."

"Політично-національна ідеологія безумовно закріпила в широких колах ідею національної самостійності українського народу та сприяла виробленню певного героїчно-лицарського ідеалу політичного діяча... Ці здобутки відіграли чималу роль в духовному житті України в 19 ст.. Зокрема, вони утримували українців довгий час від прийняття абстрактно-утопічних ідеологій та сприяли утриманню літературної та національної традиції в найнебезпечніші часи та в найскрутніших обставинах."

Яким бачить Д.Чижевський взаємовідношення літератури і світогляду, ідеології? Як вони, в свою чергу: пов'язані з національним рухом? Наскільки і чому, на Вашу думку, був і є ефективним та реальним вплив літератури на духовне і політичне життя українського суспільства? застосуйте знання з літератури та історії України.

Завдання 25. Володимир Вернадський /1863-1945/, видатний вчений, творець цілісної філософії світобудови, перший президент Української Академії Наук, у своїх працях "Українське питання і російське суспільство", "Міркування натураліста" викладає такі позиції:

а/ Політика Російської імперії прагнула певної мети—досягнути повного злиття українців з панівною народністю й знищити шкідливу для останньої свідомість своєї національної особистості в українському населенні. Своєю суттю ця політика великоруського національного централізму була, отже, не менш сепаратиською, аніж підозрюваний у сепаратизмі український рух. Тільки офіційний сепаратизм був великоруським і схилився до перетворення величезної, багатомовної й багатокультурної держави на нівельовану на великоруський взірець країну великої Росії на Великоросію;

б/ Оскільки, український рух оригінальний і живиться коріннями народного життя, остільки він ніколи не згасне."

в/ "Я впевнений, що все вирішує людська особистість, а не колектив, еліта країни, а не демос, і значною мірою її відродження залежить від невідомих нам законів появи великих особистостей.

В цей же час, спіліло з іншими видатними мислителями ХХ ст. вважав, що світ прийде до глобального синтезу культур, коли гуманізм і гармонія стануть визначальними ознаками духовної культури людства.

Поясніть і покажіть своє розуміння соціально-політичних поглядів В.Вернадського. Зокрема, як зрозуміти чи пояснити суперечність між двома твердженнями вченого — про вічність національного руху та про прихід всіх національних культур до глобального синтезу? Чи тут немає суперечностей? Аргументуйте.

Завдання 26. Михайло Грушевський /1866-1934/, вчений-історик, перший Президент Української Народної Республіки, в своїх статтях з націо- та державотворчих проблем пише:

"...я й інші нітрохи не журимося повною політичною незалежністю України, не надаємо їй ніякої ваги. Для ближчого часу досить широкої української автономії в Федеративній Російській республіці."

"В здобуванні прав для свого краю і народу нам, може, вже й не буде помочі від інших народів, від іншої людності, яка живе на Україні й поза Україною."

/"Звідки пішло українство і до чого воно йде"/

"Широка автономія України з державними правами українського народу в федеративнім зв'язку — це та програма даного моменту, від якої не може бути відступу назад. Всякі перешкоди, всякі вагання: в задоволенні її з боку провідників Російської держави чи керівних кіл

російського громадянства може мати тільки один наслідок — це зміщення центру ваги в бік українського самостійництва."

"Всякі прояви українського шовінізму, виключності, нетолерації /нетерпимості/ супроти інших народностей несимпатичні й небажані взагалі, коли б то не було." /"Вільна Україна"/

"...політична й економічна енергія України вже паралізована московською політикою, яка зарубала їй всі шляхи і силоміць... завернула в глухий кут українського життя."

"Коли українське життя розвиває нав'язану їй /Україні — прим, наша/ московською політикою, московським насильством північну орієнтацію, вона може з новою силою, з новою енергією відновити свої зв'язки з західним світом."

"Український нарід належить до західноєвропейського... не силою тільки історичних зв'язків, які протягом століть зв'язали українське життя з західним, а й самим складом українського характеру."

/ "На порозі нової України" /

Дайте характеристику поглядів М.Грушевського на творення української державності і місця української нації серед європейських народів /на ґрунті детального аналізу кожної позиції/. Чи розділяєте Ви позиції вченого? Чи не знаходите суперечностей між дамками автора з різних статей, що наводяться вище? Поясніть і обґрунтуйте.

Завдання 27. Перший український президент, вчений і громадський діяч Михайло Грушевський /1866-1934/ в праці "Про українську мову і українську школу" зазначає: "Що-небудь незвісне, незнане, можна роз'яснити тільки понятними, зрозумілими словами. Вчити добре можна тільки такою мовою, котру учні добре знають і розуміють."

".. не маючи своєї освіти народної, народ наш за цей час зтемнів, збіднів, самий останній став, хоч не обідала його природа ані розумом, ані поняттям."

"Всі інші народи, які дійшли до добробуту, освіти, доброго ладу, дійшли тільки завдяки тому, що мали просвіту на своїй рідній мові." "І наш нарід не іншою дорогою вибереться з теперішніх злиднів, як тільки тримаючись свого, розширюючи освіту на рідній мові, а з освітою доходили і всякого ладу і права." "...яке велике діло, щоб народ мав школу добру на своїй рідній мові — без цього не може бути він просвіченим, заможним, щасливим."

Якого значення надавав М.Грушевський освіті, школі в процесі різнобічного розвитку нації? Чому він наполегливо акцентує на необхідності навчання рідною мовою? Проаналізуйте кожну з думок вченого — чи не маєте Ви іншої позиції? Аргументуйте.

Завдання 28. Український письменник і публіцист Володимир Винниченко /1880-1951/ в праці "Заповіт борцям за визволення" пише: "Поки-що людство розбите на окремі національні колективи, які переважно звуться державами, то очевидно, що найкращим засобом збереження його життя і розвитку кожної нації — є державність /себто, комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, належній національним колективам, які зв'язують його в компактну цілість, які забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому/...Нація без державності є покалічений людський колективний організм."

А далі зазначає, що українська національна держава збереглась та існує в межах тодішнього Радянського Союзу Така позиція викликала заперечення зі сторони інших мислителів та громадських діячів української діаспори, які

вважали, що в радянській "тюрмі народів" національна державність неможлива. Де істина? Розв'яжіть проблему, поміркувавши над позиціями В.Винниченка та його опонентів. Згадайте історичні реалії того часу. Чи може бути однозначне вирішення проблеми?

Завдання 29. Український мислитель і громадський діяч періоду УНР Володимир Винниченко /1880-1931/ в своїх працях з національного питання зазначає, що в процесі національного державотворення існує дві орієнтації — "орієнтація на внутрішні сили" та "орієнтація на зовнішні сили". Перемоги приносить тільки перша орієнтація /Богдан Хмельницький на ранньому етапі визвольної війни, коли опирався на народні маси України/, а друга — приводить до нищівних поразок /Богдан Хмельницький на пізньому етапі визвольної війни, Іван Мазепа, Центральна Рада — які основні надії поклали на допомогу зовнішніх сил/. І додає: зовнішні вороги, насамперед, російські та польські імперіалісти, відкидають навіть ідею української держави як штучну: крім цього, сучасний світ ще містить можливості панування однієї надії над іншою.

Подумайте над обома орієнтаціями, врахуйте історичне минуле і сучасне України. Яка орієнтація — "внутрішня" чи "зовнішня" є ефективнішою? Чи можливе поєднання їх? Тоді, яким це поєднання має бути — на які внутрішні і на які зовнішні сили можна і треба опиратись в забезпеченні політичної, економічної і духовної незалежності та прогресу?

Завдання 30. Володимир Винниченко /1880-1951/, письменник і мислитель, громадсько-політичний діяч, в трактаті "Конкордизм" виводить такі правила індивідуальної моралі:

— звільняйся від гіпнозу релігії і будь часткою природи: — будь в згоді з неворожими істотами на Землі; — споживай відповідне своїй природі;

— будь суцільним: кожен вчинок погоджуй з розумом, почуттями і волею;

— будь чесним, сміливим, правдивим насамперед перед собою: — будь погодженим у своїй справі; — будь послідовним до кінця; — люби ближнього, оцінюючи його; претендуй на любов інших, оцінюючи себе; — борися з дизконкордизмом /розладом/ не догмою, не ненавистю, не карою, а розумінням, жалістю і допомогою: — живи тільки з власної праці; — кохайся з тими, хіті тобі любий, а сім'ю створюй тільки з тим, хто гідний бути батьком /матір'ю/ твоїх дітей; — не пануй і не підлягай пануванню; — будь ні над колективом, ні під ним, а лише активною і відданою часткою його.

Дайте своє тлумачення та оцінку кожного правила. Чи здатні такі правила сформувати ідеального громадянина, яким перебуває в гармонії зі світом та з самим собою? Подумайте, які необхідні умови для реалізації цих правил?

Завдання 31. Подумайте над поетичними рядками з творчого доробку поета "Розстріляного Відродження" Миколи Вороного /1871-1938/: "Нехай ти розумом всю землю оглядаєш згори, мов сміливе орля, А стріхи рідної не бачиш і не знаєш. Та коли ти Вкраїни не кохаєш. Ти не моя!" ;
/"Ти не моя"/

"Життя — се дві противні сили, що між собою в бій вступили.

Одна з них — велетень-гнобитель, а друга — геній-визволитель."

"Життя брудне, життя нікчемне забути і пізнати надземне.

Все неосяжне — охопити, незрозуміле — зрозуміти!

...Чи все те розумом збагнути, що дасться серцеві відчути?
І чи можливо без утрати свободний творчий дух скувати?"

/"Іванові Франкові 7

Про які риси світогляду М.Вороного свідчать такі думки? Дайте характеристику філософській та морально-естетичній позиції поета. Чим така позиція була небезпечною для тоталітарного комуністичного режиму?

Завдання 32. Олександр Олесь /1878-1944/, відомий поет української діаспори, написав такі поетичні рядки:

"О дух України! Орел! Дух вільний, сміливий і високий. Злети, стурбуй цей мертвий спокій і влий життя з своїх джерел." "Не слів мені, а стріл крилатих, вогняних! Я хочу ними кидать і влучать в серця катів і зрадників гидких... Не слів мені, о ні! Не слів, а ніжних хвиль!.. Хай кожна рима обмива, хай кожний спів уйма народний біль." "О слово рідне! Орле скутий! Чужинцям кинуте на сміх! Співочий грім батьків моїх, дітьми безпам'ятно забутий! ...О слово! будь мечем моїм! Ні, сонцем стань! Вгорі спинися, Осяй мій край і розлетися дощами судними над ним." Подумайте над філософсько-світоглядним змістом художніх образів, зокрема, "орел", "мертвий спокій", "слово — вогняна стріла", "слово — ніжна хвиля", "слово — орел скутий", "слово — меч", "слово—сонце", "судні дощі". Що в цих образах, з позицій апологетів тоталітарного режиму, було "крамольного" чи "реакційного"? Якими бачите філософські погляди О.Олесья?

Завдання 33. Поет української діаспори Олег Ольжич /1907-1944/ пише: "За нами розгубленість мертва, де страх і покора — закон. Там втрат не буває, де жертва — здобутий в огні бастион! .. Ім'ям невблаганним свободи здолали ми й кинули ниць Понурі карпатські проходи, асфальти далеких столиць. ...Потрібно усіх в роботі, а серце б'є, як обух. Прокляття моїй плоті, що слабша за мій дух! .. Хто має уші — хай слуха! Хто має серце — люби! Встає цитадель духа — десятки літ боротьби!" /"Грудень"/

"І бачили очі дитячі твої, широкі і схожі на рану,

як люди, що знали визвольні бої, улесливо кланялись пану.

...Захочеш — і будеш. В людині, затам, лежить не відгадана сила...

Навчися надати блискавичність думкам і рішенням важність каміння

Піти чи послати і стать сам на сам з своїм невблаганним сумлінням.

/"Незнаному воякові"/

Подумайте і зробіть філософський аналіз художніх образів. Як вони характеризують і визначають світоглядну і життєву позицію О.Ольжича? Ваше розуміння та оцінка такої позиції.

Завдання 34. Іван Багряний/1907-1963/. громадський діяч і письменник української діаспори, дає такі поетичні рядки:

"Перше слово — крик любові, сміх і радість немовляти — Неповторне слово "МАТИ" — про життя найперше слово... Друге слово — гімн величний, грім звитяг і клекіт орлий, — Звук "ВІТЧИЗНИ" неповторний і простий, і предковичний... Ну, а третє слово — "МИЛА" — буря крові, пісня рвійна І така, як пах любистку, і така, як мрійка мрійна... Перейшов усі світи я — є прекрасних мов багато, Але першою, як мати, серед мов одна лиш ти є."

/"Рідна мова"/

"...немає вже гордих, лиш ниці й покірні — нікчемні пророки і брехуни, дрібненькі політики й говоруни, І паралітики... Меч не тримається в їхній руді, і переляк на лиці... О, де ти. Мудрий, Простий і Великий — Благословенний на меч і бої?! Вибухають воплем, вибухають криком, —

ждуть тебе сироти твої й каліки, Й невідомщені малята твої! Удар громами, смерчем прийди. І поведи! І поведи.

/"Гуляй-Поле»/

Ваше розуміння і сприйняття образів та ідей, закладених в цих рядках?

В чому їх світоглядно-філософський зміст? Як оціните світоглядну і життєву позицію І.Багряного?

Завдання 35. Подумайте над поетичними рядками відомого поета і мислителя

української діаспори Євгена Маланюка /1897-1968/: "Знову Біблія літа розкрила сторінки заколосених піль... Тут, на царині, Книгою Рути розгортаються справжні жнива. Про святий пророкуючий голос, про Месію над морем пшениць. Тут дзвенить обітницею колос, під косою схиляючись ниць. Можна смерть лише смертю здолати, тільки в цім таємниці буття. І зерно мусить вмерти, щоб дати в життєтворчому житті — Життя." /"Євангеліє піль"/

"Лежиш скривавлена і скута, мов лебідь в лютім полоні.

Яка страшна твоя покута! Які глухі жорстокі дні!

Міцна, як смерть, твоя в'язниця, в ній морок смороду і мла.

Невже в тобі ще може снитися, що вільна ти колись була...

Тепер, коли кругом руїни й вітер, я пригадаю знов до твоїх ніг, —

Прости, прости, — молю, невітшний митар, прости, що я — останній печеніг."

Розкрийте філософський зміст художньо-поетичних образів. Як це пов'язується з основними рисами українського світоглядного менталітету? Ваше розуміння та оцінка світоглядної позиції Є.Маланюка.

Завдання 36. Поет і мислитель української діаспори Тодось Осьмачка /1895-1962/ висловив такі думки, що виникли підчас написання книжки "Ротонда душоубців" та "Думки із шпитальних нотаток":

"Хто в мистецтві має розум, а не має почуття, той не має генія. Хто не має розуму, а має почуття, той божевільний. Тільки той, хто у мистецтві має і розум, і почуття, — держить у собі світло дня..."

"Мудрі люди не для того говорять свої думки, щоб показати, які-то вони мудрі, а дія того, щоб погані життєві явища освітити думками і врятувати людські душі від непотрібу..."

"Для того, щоб урятувати людину, потрібний розум. А щоб згубити, потрібно поставити її в центрі громадської ваги, де діє не розум, а заздрість, що є те саме, що замір на душоубство."

"Бути дурнем — це щастя людини на нашій землі, походить на те, що античні греки колись скорботно визначали, кажучи: "Найщасливіший той, хто ще не народився. А як народився, то буде щасливий, коли швидше умре." Та удавати дурного — це бути мудрим на цім світі. Тільки що мудрість, ми знаємо, все ж таки менша від щастя."

"Люди не святі. Але коли людина чесна, то вона могутніша за всі святощі у книгах світових і за всі закони, вписані туди."

"Серце завжди іскрить радістю, коли воно відчуває ясні лінії фальшу і правдивості."

Як сприймаєте і розумієте такі думки? З чим погоджуєтесь, що — відкидаєте? Зробіть філософсько-критичний аналіз світоглядних позицій Т.Осьмачки, висловлених в цитованих рядках.

Завдання 37. Василь Симоненко /1935-1963/, поет періоду "Другого Відродження", дав такі вірці високої поезії: "Можна вибрати друга і по духу брата, Та не можна рідну матір вибирати. За тобою завше будуть мандрувати Очі

материнські і білява хата.

І якщо впадеш ти на чужому полі.

Прийдуть з України верби і тополі.

Стануть над тобою, листям затріпочуть,

Тугою прощання душу залоскочуть.

Можна все на світі вибирати, сину,

Вибрати не можна тільки Батьківщину." /"Лебеді материнства"/

"Диктатори, королі, імператори, мліючи в димі хвальби,

Роззявили пащі, мов кратери, і гукали: Ми — символ доби!

Хто не з нами, той проти Бога, хто не з нами, той проти всіх, —

І сипались лаври убогі до кущів кривавих ніг.

Нікчемна, продажна челядь, банда кривляк для втіх,

Щоб мати що повечерять, годувала холуйством їх.

...А поруч вставали некороновані корифеї і справжні вожді...

І біля вічного їхнього трону лакузи жодного не було.

Бо щире, високе небо не підмалюєш квачем,

Бо величі справжній не треба спиратись на плечі нікчем." /"Монархи"/

Розкрийте морально-етичний та філософсько-світоглядний зміст поетичних рядків В.Симоненка. Яку дасте характеристику життєвій, соціально-політичній позиції поета? Наскільки поетові думки актуальні в нинішній час?

Завдання 38. Відомий діяч "Розстріляного Відродження" поет Микола Хвильовий /1893-1933/ в своєму художньо-філософському творі-роздумі "Я" подає думки оригінальної форми та глибокого життєвого змісту:

".. воістину моя мати — втілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків. Моя мати — наївність, тиха жура і доброта безмежна... І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом."

" — Тривога! — Мати каже, що вона поливала сьогодні м'яту, м'ята вмирає в тузі..."

".. в мойому надзвичайному кабінеті збираються мої товариші. Це новий синедріон, це чорний трибунал комуни.

Тоді з кожного закутка дивиться справжня й воістину жахна смерть.

Обиватель: — Тут засідає садизм¹"

".. коли доктор Тагабат... чітко написав своє прізвище під постановою "розстрілять" — мене раптово взяла розпука. Цей доктор із широким лобом і білою лисиною, з холодним розумом і каменем замість серця, — це ж він і мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт. І я... — нікчема в його руках, яка віддалася на волю хижої стихії."

"І в гой же момент раптом переді мною підводиться образ моєї матері ..

— ... Розстрілять??? — і мати тихо, зажурено дивиться на мене."

"...запевняю себе, що це неправда, що ніякої матері нема переді мною,

що це не більше, як (рантом... моя мати не фантом, а частина мого

власного злочинного "Я", якому я даю волю." "...В кабінет ввалився, цілий натовп черниць... Я рішуче повертаюсь і хочу сказати безвихідіне: — Розстрілять!... Але я повертаюсь і бачу — прямо переді мною стоїть моя мати, моя печальна мати з очима Марії."

"І тепер я маю одно тільки право: нікому, ніколи й нічого не говорити,

як розкололось моє власне "Я"...Я здавив щелепи, похмуро подивився на матір і сказав різко: — Всіх у підвал!"

"Я йшов у нікуди. Без мислі, з тупою пустотою, з важкою вагою на своїх погорблених плечах.

...Але я вже знав, як зроблю... Я мушу бути послідовним!"

"В обід прийшов Андрюша і сказав похмуро: — Слухай! Дозволь її випустити!

Я: — Кого? — Твою матір! Я: /мовчу/." "...через годину я мушу ліквідувати останню партію засуджених... Я хвилююсь, але доктор єхидно дивиться на мене й усміхається... Це ж у цій партії засуджених моя мати."

"Я ніколи не забуду цієї мовчазної процесії — темного натовпу на розстріл...

Я дивився в натовп, але я там нічого не бачив. Зате я відчував: там йшла моя мати... ...І спалахнуло: невже я веду її на розстріл? ... до мене підійшов доктор і положив мені руку на плече: — Ваша мати там! Робіть, що хочете! Я подивився: з натовпу виділилась постать і тихо, самотньо пішла на узлісся.

...Я вийняв із кобури мавзера й поспішно пішов до самотньої постаті. ... — Мати! Кажу тобі: іди до мене! Я мушу вбити тебе. І ріже мій мозок невеселий голос. Я знову чую, як мати говорить, що я /її м'ятежний син/ зовсім замучив себе. ... Тоді я у млості, охоплений пожегою якоїсь неможливої радості, закинув руку за шию своєї матері й притиснув її голову до своїх грудей.

Потім підвів мавзера й нажав спуск на скроню. Як зрізаний колос, похилилась вона на мене." Поміркуйте над скороченим викладом "Я" М.Хвильового. Кого чи які сили Ви бачите в філософському образі матері та в образі "Я"?

В чому виявляється зіткнення Добра і Зла, Доброго Духа і Злого Духа? Як і чому таке зіткнення розколює людську душу, власне "я"? Чого в творі більше — містики? Екзистенціалізму? духовного краху чи душевного падіння? Чи можлива така ситуація в реальному житті?

Якими могли бути причини і можуть бути наслідки описаної трагедії? Як застрахувати людину від подібного зла?

Завдання 39. В творчій спадщині літераторів радянського періоду, лауреатів всіх тодішніх премій та володарів всіх почесних звань того часу, окрім творів, що "возвеличували комуністичну партію, радянську державу і соціалістичну дійсність", знаходимо рядки та сторінки протилежного змісту:

Павло Тичина /1891-1967/: "І Бєлий, і Блок, і Єсенін, і Ключев: Росіє, Росіє, Росіє моя! ...Стоїть сторожтерзаний Київ і двісті розіп'ятий я. Там скрізь уже сонце! — співають: Мєсія! — Тумани, долини, болотяна путь... Воздвигне Вкраїна свого Мойсея, — не може ж так бути!"

/“І Бєлий, і Блок...”/

Остап Вишня /1889-1956/: "Що таке Україна? Україною зветься "исконо русская земля — Малая Русь, где все обильем дышит"...

Головна річка України — Дніпро, що зветься ще "русской славы колыбель"... Населення України — малоросійські хохли... Мужичька мова тепер державна, і всі її повинні знати. Вона дуже подібна до російської."

/“Дещо з українознавства”/

Юрій Яновський /1902-1955/: "Наречена, для якої я жив ціле життя, їй присвятив сталеву шпагу і за неї підставляв під мечі важкий щит.. Для неї я був сміливий і упертий, заради неї я хотів би бути в першій лаві бійців за її розквіт... Культура нації — зуть її."

/“Майстер корабля”/

Володимир Сосюра /1898-1965/: 'І пив, і муку неозору співаю я в ці дні

журби, Коли лакеї йдуть угору й мовчать раби. Коли розходяться з словами в розгоні страшному діла... Розбий же голову об камінь, моя Вкраїно-удова!"
/"Мазепа"/

Максим Рильський /1895-1964/: "... любить чи не любити те, що вколо нас і в нас самих росте, Що творить нас, що творим ми самі, — лише сліпець, що замість крові в нім Тече чорнило струменем неживим, тривожиться питаннями такими."

/"Епоху, де б душею відпочить..."/

Олександр Довженко /1894-1956/: "А невмирання наше довге українське чи ж є воно життя, чи тільки кволе, жалюгідне існування... Ми є і нас нема. Де ми?... Прокурорів у нас вистачить на всіх, не вистачить учителів...

...державна не може будувати свій добробут на бідності і обдертості своїх громадян."

/"Україна в огні"/

Олесь Гончар /1918-1995/: "Чуєш в собі поклик поезії, але хто навчить тебе її чародійницьких тайн? Собор оцей? Горда поема степового козацького зодчества... І не треба тут руїни, чуєте ви, генії руйнацтва? Невже не доходить до вас оцей дух обжитості планети, певності, злагоди, який живе у таких витворах, в їхній гармонійності, — дух, що єднає людство?"

/"Собор»/

Дмитро Павличко /нар. 1929/:

"Одна Голгофа споконвік була: розбійник і Творець висіли поруч, І в темряві не розрізняли їх. Та ми повинні бачити при світлі. Де вбитий Бог, а де всесвітній хам, що перед смертю розпинав народи."

/"Голгофа"/

Іван Драч /нар. 1936/:

"Йшла вперше Україна по дорозі у глибину епох і вічних зльотів, Йшла за труною сина і пророка. За нею по безсмертному шляху Ішли хохли, русини, малороси, щоб зватись українцями віднині."

/"Смерті. Шевченка"/

Ваше розуміння, пояснення і відношення до такого "подвійного творчого стандарту"? Проаналізуйте процитовані рядки і співставте їх з поняттями "відданості комуністичній партії, радянській батьківщині та ідеалам комунізму" /за що автори цих рядків буяй "премійовані та титуловані"/. Чи можна оправдати такий "творчий дуалізм"? Вирішуйте проблему в світоглядному, політичному та моральному аспектах.

Завдання 40. Прочитайте та поміркуйте над поетичними рядками Ліни Костенко / нар. 1930/, відомої поетеси українського дисиденства: "І що їм всім до того, що корчишся ти з болю? Щоб так страждать за нього, чи вартий цей народ?! Але ж, але ж, але ж!.. Народ не вибирають. І сам ти — тільки брунька на його гіллі. /Для нього і живуть, за нього і вмирають, Ох, не тому, що він — найкращий на Землі!"

/"Циганська муза"/

"Кожна птиця має свій голос, кожне поле має свій колос. Кожна справа — свої почини, кожна казка — свої причини. Хочете — вірте, хочете — ні. Не повірить людина — розкажу сосні. Не повірить сосна — розкажу вербі. Не повірить верба — розкажу собі. Хто-небудь та почує..."

/"Мандрівка серця"/

"Шматок землі, ти звешся Україною, ти був до нас, ти будеш після нас. Мій

предковичний, мій умитий росами, космічний, вічний, зоряний, барвінковий...

Коли ти навіть звався — Малоросія, твоя поетеса була Українкою!»

/"Біль єдиної зброї"/

Здійснить філософський аналіз поетичних рядків Л.Костенко. Які можна зробити узагальнення щодо філософського світобачення поетеси?

Що єднає поетесу з попередниками — класиками українського творчого слова та з сучасниками, з письменниками та мислителями минулого і сучасного?

Завдання 41. Відома представниця української дисидентської літератури Ліна Костенко /нар. 1930/ пише:

"Трагічна мово! Вже тобі труну Не тільки вороги, а й діти власні тешуть. Безсмертна мово! Ти смієшся гірко. Ти ж в цій труні не вмістишся, до речі. Вони ж, дурні, вони ж знімали мірку з твоїх принижень — не з твоєї величі!"

/"Біль єдиної зброї"/

"Одних приставили до стінки, а інших вбили крадькома. Кого упущено дарами, кого утоплено в крові. І тільки храми, древні храми, стоять по груди в кропиві..."

/ «Іма Сумак»/

"Тут кожен сам собі пан, живе по своєму закону. І сонце — найвищий Коран. І крона — найкраща корона. У сосен державний гімн: "Ненавиджу дрова з древа!" І тільки при людях, мабуть, дерева тремтять від жаху, Бо кращих із них поведуть ні за що ні про що на плаху. Каліками — тими погребують. Найкращих зрубають, повалять..."

/"Ліс"/

На основі осмислення символічно-художніх образів з поетичних рядків Л.Костенко визначте окремі риси філософського світогляду поетеси. Що єднає Л.Костенко з традиційними рисами української філософії, національного менталітету?

Завдання 42. Талановита письменниця української діаспори Емма Андіївська /нар. 1931/ в прозовому творі-роздумі "Джалапіта" створила філософсько-символічний образ Джалапіти /в перекладі з санскриту — "батько води"/, який несе в собі незвичний за формою і глибокий за змістом світогляд. Ось думки, слова та дії Джалапіти: Мене вже тінь ножа вбиває, — сказав Джалапіта, — а ти з ножем хочеш на мене кинутись...

Джалапіта універсальний. Він кожен з існуючих предметів і людей, але він не вони, він Джалапіта. Коли дві тисячі років тому пробували писати життєпис Джачапіти, то покинули, бо Джалапіта не вміщався в слово... Джалапіту описати неможливо...

Джаіапіта вірив слову. А слово взяло поламало Джалапіті всі кісточки, всю душу, вкинуло в кадовб і змішало Джалапіту з цементом і брудом... Коли Джалапіта втомлювався, він сідав просто на землю й перетасовував навколо себе всі ландшафти. Потім розкладав з краєвидів пасьянс. І це його заспокоювало...

Джалапіта винайшов клей, яким можна було розтягувати на цілі роки приємні хвилини, а неприємні, цілі століття, ери, — звужувати в одну мить або в один міліметр.

...спустившись на саму нижчу периферію світобудови, звів ноги в небуття і став слухати, як його голова витягується небом.

...Джалапіта має тільки одну сталу прикмету: доброту, решта все плинне...

Джалапіта винайшов сито, що, крізь нього пройшовши, лиха людина ставала доброю, але це сито з державних міркувань заборонили...

— Чому людина має тінь? — спитали Джалапіту. — Тому, що в ній погано працює освітлення зсередини, — відповів Джалапіта.

...Одяг обмежує тіло і душу, — вирішили люди й одягли Джалапіту, щоб нарешті унормувати й окреслити його... але поки вони бралися до роботи, Джалапіти вже було стільки поза одягом, що найбільші експерти не відважились визначити, чи Джалапіта той, що в одязі, чи той, що поза одягом, бо і той, і другий були Джалапітою."

Ваше сприйняття і розуміння філософського образу Джалапіти? Кого він символізує — матерію? буття? субстанцію? закон? душу? дух? Бога? Що в міркуваннях Е. Андієвської від української філософії, а що — від світової /вселюдської/? Що знаходите в символічному образі Джалапіти національного, а що в ньому — вселенське чи глобальне? Чого більше? Як ви гадаєте, до чого прагнула і чого досягла письменниця такою "філософською фантастикою"?

Завдання 43. Олена Теліга /1907-1942/, українська поетеса період} "Розстріляного Відродження" пише:

"Але для мене — у святім союзі: душа і тіло, щастя з гострим болем...

Не лічу слів. Даю без міри ніжність. А може в цьому й є моя сміливість. Палити серце в хуртовині сніжній, купати душу у холодній зливі. Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив, та там, де треба, — я тверда й сувора.

О краю мій, моїх ясних привітів не діставав від мене жоден ворог."

/"Сучасникам"7 "Моя душа й по темнім тунку не хоче слухатись поради,

І знову радісно і струнко біжить під вітер і під град.
Щоб заховавши мудрий досвід у скрині без ключа і дна.
Знов зустрічати сірий розсвіт вогнем отрути чи вина.
Щоб власній вірі непохитній палить лампаду в чорну ніч

І йти крізь січні в теплі квітні, крізь біль розлук — у радість стріч."

/"Моя душа..."I

"Ти, зраджений життям, яке любив так палко, Відчуй найглибше, але все пробач. ...Повір: незнане щось у невідому пору

Тебе зустріне радісним — живи!

... їй приймеш знов життя і так захочеш жити,

Його пізнавши глибоко, до дна." /"Життя"/

"...Я палко мрію до самого рання.

Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:

Гарячу смерть — не зимне умирання...

Коли ж зйду на каменистий верх

Крізь темні води й полум'яні межі —

Нехай життя хитнеться й відпливе,

Мов корабель у заграві пожежі."

/"Лист"/

Знайдіть в поетичних уривках О.Теліги елементи екзистенціалізму, "філософії серця" і "філософії життя", діалектики протилежностей. В чому філософський смисл художньо-поетичних образів "душа і тіло", "щастя і біль", "січень і квітень", "темні води і полум'яні межі", а також, "серце", "віра", "досвід", "життя". Чого в наведених поетичних рядках більше — життєвого оптимізму чи філософського песимізму — і чому?

Завдання 44. Поетеса і громадський діяч української діаспори Олена Теліга /1907-

1942/ в публічному виступі "Сила через радість", який вона виголосила 15 червня 1937 року перед українською студентською громадою у Варшаві, визначила: "Завдання нашої сучасної інтелігентної молоді мусить бути стремління стати на чолі рядів, а не лиш між ними, а тому повинна старатися виробити в собі прикмети не лише рядовика, а й провідника. Не лише послуху, а й команди... Щоб бути готовим кожної хвилини взяти лише на себе відповідальність, а не почувати, що ця відповідальність мусить лягати завжди рівномірно на плечі всіх її сусідів. ...Перед нашою молоддю стоїть блискуче завдання — стати батьками майбутнього своєї нації... Хай пам'ятає, хто готує себе лише на те, щоб впрягтися до плуга, завжди матиме погоничів... Кожний, хто вірить в свої сили, мусить до себе ставити великі вимоги і старатись розвинути безліч прикмет.

.. добре орієнтуватись у всіх подіях і течіях у світі і у себе дома. ...вчитися спочатку бути вірним хоч би й невеличкому гуртові, бути його патріотом і боронити його честь. Лише... ті будуть вірними і великому колективові — нації. ...розвивати в собі почуття гумору, бо це почуття, як жодне інше, допомагає бути критичним у відношенні до себе і до інших. .. не треба бути занадто скромним, бо це прикмета для тих, хто стоїть в рядах, а не на чолі їх. ...гострити свій інтелект, але ні в якому разі не ціною зречення своїх фантазій і поривів... Мусимо вперто пам'ятати, що кожне діло, створене розумом, може бути лише дуже добрим; створене ж з фантазією, героїчним поривом чи ч гумором — може бути геніальним."

Зробіть аналіз і дайте оцінку завдані, визначених О.Телігою для української інтелігентної молоді. Дайте характеристику рисам /прикметам/ які, на думку поетеси, необхідні молодіжному лідеру /провіднику/ для виконання обов'язку перед нацією. Ви вважаєте "перелік" таких рис достатнім, чи внесете свої доповнення, корективи? Наскільки і в чому співпадає образ молодого людини, намальованої О.Телігою, з образом Вашого сучасника, а в чому — розходиться? Поясніть причини співпадань та розходжень в образі та світогляді молодого українця середини і кінця ХХ століття.

Завдання 45. Василь Стус /1938-1985/, поет-символ української дисидентської літератури, був і митцем, і борцем, і мислителем, що підтверджує його страдницьке життя і поетична спадщина, рядки з якої пропонуються для осмислення:

"...жити — то не є долання меж, а навикання і само собою наповнення."
"Світ наді мною й піді мною. А я—під світом і над ним." "Як тихо на землі! Як тихо і як нестерпно — без небес Пантрує нас за лихом лихо, щоб і не вмер і не воскрес." "Сто плах перейди, серцеокий, сто благань, сто голгоф, А все отступають мороки і все в твій поріг зависокий. Бо світ розмінювався на кроки причаєних надкатастроф. ... Зростає твій крик кострубатий кущами знімих морок, Поділено світ на квадрати і в душу вгризаються грати, І гнів твій, і біль пелехатий подимний збирає оброк." "Як добре те, що смерті не боюсь я і не питаю, чи тяжкий мій хрест. Що перед вами, судді, не клонюся в передчутті недовідомих верст. Що жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття. Народе мій, до тебе я ще верну і в смерті обернуся у життя..." "Розпросторся, душе моя, на чотири татами І не кулься од нагая і не крийся руками. Хай у тебе є дві межі, та середина — справжня... Посередині — стовбур літ, а оба боки — крона. Посередині — вічний слід від колиски до скону. Жаль —ні неба, ані землі в цій труні

вертикальній. І заврунилися жалі, думи всілись печальні. Як то сниться мені земля, на якій лиш ночую! Як мені небеса болять, коли їх я не чую!"

Дайте своє тлумачення та розуміння поетичних рядків В.Стуса. Що Ви знаходите в них — ірраціоналізм? екзистенціалізм? філософію життя? філософію серця? Чи синтез цього всього? Якими бачить поет сучасний світ, місце людини в цьому світі? Якою бачите Ви поетову душу — сильною чи слабкою; чого в його світобаченні і душевних поривах більше—оптимізму чи песимізму? Знайдіть і сформулюйте /за змістом цитованих строф/ життєве кредо В.Стуса.